

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

HİCR SÛRESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI

SEVDANUR ÖCEL

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi ORHAN İYİBİLGİN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2021

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak savunduğum “Hicr Sûresinin Konulu Tefsir Çalışması” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26 /07/ 2021

Sevdanur ÖCEL
1953120000

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâla'nın Cebrail (a.s.) aracılığıyla yeryüzüne indirdiği, Rasûlullah'ın ise insanlara tebliğ ettiği ve tilavetiyle ibadet olunan mûciz bir kelimedir. Kur'ân'da zikredilen emirler ve nehiyeler büyük önem arz etmektedir. Çünkü bu emir ve nehiyelere uyan kimse ebedî mutluluğa ve huzura erişirken, uymayanlar ise ebedî olarak azaba uğrayacaktır.

Kur'ân, Yüce Allah'ın habibi Hz. Muhammed (s.a.s.)'e vahyedilmiştir. Bu vahiy, insanlık için son uyarıcı görevini üstlenen evrensel mesajlar içermektedir. Kur'ân, insanları karanlıktan nûra çıkarır ve onları hak yola iletir. Dolayısıyla Kur'ân insanlar için dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıran bir rehber görevi üstlenmektedir. Hiç şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak ve hayatımıza tatbik etmek büyük bir önem arz etmektedir. Bu sebeble tefsir ilmi özel bir öneme sahiptir. Hz. Muhammed (s.a.s.)'in vefatından sonra halife olan sahabeler, İslam topraklarını genişletmişlerdir. Toprakların genişlemesiyle beraber Kur'ân'ı anlama hususunda yeni arayışlara girişilmiştir. Bu arayışlar neticesinde farklı yorum ve yöntemler ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerden birisi de "Konulu Tefsir" olarak bilinen yöntemdir. Konulu tefsir, Kur'ân ışığında meselelere çözümler arayan bir yaklaşımdır. Sûre çerçeveli tefsir de konulu tefsirin bir çeşidi olup sûreyi üslubu ve konuları açısından ele alarak inceleyen bir tefsir yöntemidir. Bu çerçevede biz de "Hicr Sûresinin Konulu Tefsir Çalışması" adlı konu üzerinde çalışmaya karar verdik.

Hicr Sûresi içerik itibariyle Kur'ân'da yer alan konuların hepsi olmasa da büyük bir kısmını ele almaktadır. Mekkî bir sûre olan Hicr sûresinde; Allah'ın varlığının ve birliğinin delilleri, Kur'ân'ın korunmuşluğu, bazı peygamberlerin kıssalarından kesitler, iman edenlere verilecek olan mükâfat, inkâr edenlerin karşılaşacağı azap, dünya ve âhiret hayatı ile ilgili konulara yer verilmiştir. Bu nedenle çalışmada, bu konuların sûrede nasıl işlendiği ve tefsir kitaplarında nasıl yorumlandığını araştırıp, katkı sunmaya çalıştık. Sûrede yer alan âyetleri başlıklara ayırarak klasik ve modern tefsirler ışığında tefsir etmeye çalıştık. Ayrıca sûrenin meali için de Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarının "Kur'ân ve Açıklamalı Meâli"

alışmasından istifade ettik. Bu alışma ile, Hicr Sûresi ile bizlere verilmek istenen mesajın doğru bir şekilde anlaşılmasında yardımcı olabilmeyi amaçladık.

Bu alışma vesilesi ile lisans eğitimimden itibaren bilgilerinden istifade ettiğim, tez danışmanım sayın Dr. Öğretim Üyesi Orhan İYİBİLGİN hocama ve çalışmam boyunca maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen, hayatımın her döneminde bana hep destek olmuş olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Sevdanur ÖCEL

ORDU, 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN AMACI	1
2. ARAŞTIRMANIN METODU	1
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	2
4. KONULU TEFSİRE GENEL BİR BAKIŞ.....	3
4.1. Konulu Tefsirin Tanımı ve Amacı.....	3
4.2. Konulu Tefsirin Kısımları.....	4
4.2.1. Kur’ân Çerçevesinde Konulu Tefsir	4
4.2.2. Sûre Çerçevesinde Konulu Tefsir	5
4.2.3. Âyet Çerçevesinde Konulu Tefsir.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM	6
SÛRE HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	6
1.1. HİCR SÛRESİNE GENEL BİR BAKIŞ	6
1.1.1. Sûrenin İsmi, Âyet Sayısı ve Kur’ân’daki Sırası	6
1.1.2. Sûrenin Ana Konuları.....	7
1.1.4. Sûrenin Kendinden Sonraki Sûre ile Olan İlişkisi	8
1.1.5. Sûrenin Faziletleri	10
1.1.6. Sûrenin Esbâb-ı Nüzûlü.....	11
1.2. HİCR SÛRESİ’NİN KONULARINI OLUŞTURAN KAVRAMLAR	15
1.2.1. Mu’cize.....	15

1.2.2. Tevhid.....	17
1.2.3. Nübüvvet	18
1.2.4. Ahiret.....	21
1.2.5. Kıssa	22
İKİNCİ BÖLÜM	25
HİCR SÛRESİ'NİN KONULU TEFSİRİ	25
2.1. YÜCE KİTABIMIZ KUR'ÂN-I KERÎM.....	25
2.1.1. Kur'ân'ın Mu'cizeliği	25
2.1.2. Kur'ân'ın Apaçık Oluşu	28
2.1.3. Kur'ân'ın Korunmuşluğu	29
2.2. ALLAH'IN VARLIĞININ VE BİRLİĞİNİN DELİLLERİ	32
2.2.1. Burclar	33
2.2.2. Arzın Yayılması ve Sabit Dağlar	34
2.2.3. Rüzgarlar ve Yağmur	36
2.2.4. İnsanın Yaratılması	37
2.2.5. Cinlerin Yaratılması	39
2.3. HZ. MUHAMMED (S.A.V.)'İN RİSALETİ.....	40
2.3.1. Peygamberin Mecnûn Olduğu İddiası.....	40
2.3.2. Peygamberden Meleklerin Getirilmesini İstemek	41
2.3.3. Peygambere Karşı Alaycı Bir Tutum Sergilemek	42
2.3.4. Peygamber Apaçık Bir Uyarıcıdır.....	43
2.4. DÜNYA VE AHİRET HAYATI	44
2.4.1. İnkâr Edenlerin Ahiretteki Pişmanlıkları	44
2.4.2. İnkâr Edenlerin Dünyada Kendi Hallerine Bırakılması	45
2.4.3. İnkâr Edenlerin Helak Edilmesi.....	46
2.4.4. Haşr ve Neşir	47

2.4.5. Cehennem ve Yedi Kapısı	49
2.4.6. Cennet ve Cennet Sahneleri.....	52
2.5. TEVHİD MÜCADELESİ VE KISSALAR	55
2.5.1. Hz. Âdem ve İblis	56
2.5.2. Hz. İbrahim ve Misafirleri	65
2.5.3. Hz. Lût ve Kavmi.....	69
2.5.4. Hz. Şuayb ve Eyke Halkı.....	74
2.5.5. Hz. Salih ve Semud (Hicr) Halkı	77
2.6. HZ. MUHAMMED (S.A.V.)'E VERİLEN EMİR VE TAVSİYELER.....	80
2.6.1. Sabırlı Ol ve Güzel Muamele Et.....	80
2.6.2. Allah'ın Hz. Peygamber Üzerindeki Nimetleri	82
2.6.3. Dünya Nimetlerine Değer Verme	83
2.6.4. Peygamber Bir Uyarıcıdır.....	85
2.6.5. Tesbih, Hamd ve Secde Emri	88
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	91

ÖZET

HİCR SÛRESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI

ÖCEL, Sevdanur

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Temmuz-2021

Hicr sûresi, Kur'ân'da yer alan 114 sûreden biridir. Bu sûre Mekkî sûrelerin genel özelliği olan tevhid akidesini yerleştirmeye çalışır. Bu nedenle sûrede Allah'ın varlığı ve birliği, nübüvvet, ahiret, peygamber kıssaları, insan ve cinlerin yaratılış konuları ele alınmıştır. Çalışmada, sûrede yer alan bu ana konular, konulu tefsir yöntemini kullanarak incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma, “Giriş”, “Sûre Hakkında Genel Bilgiler” ve “Hicr Sûresinin Konulu Tefsiri” başlıklı üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin amacı, yöntemi ve kaynaklarından bahsedilmektedir. Daha sonra konulu tefsirin tanımı, amacı ve önemi, sûre çerçeveli konulu tefsir yöntemi ve kısımları hakkındaki bilgilere yer verilmektedir. Birinci bölümde, sûrenin ana konularını oluşturan tevhid, nübüvvet, ahiret, haşr, neşr ve ukûbat gibi konulara, sûrenin sebab-i nüzûlüne, faziletine, kendinden önceki ve sonraki sûreyle olan ilişkisine dair bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Kur'ân'ın apaçık bir kitap olduğu vurgulanarak, Kur'ân'ın Allah'ın koruması altında olduğu ve hiçbir zaman tahrife uğramayacağını bildiren âyetlere yer verilmiştir. Ayrıca Allah'ın varlığının ve birliğinin delillerinden olan burçlar, yeryüzünün yayılarak üzerine sabit dağların yerleştirilmesi, rüzgarların esmesi, yağmurların yağması, insan ve cinlerin yaratılışı hususundaki âyetlere yer verilmiştir. Sûrede Hz. Muhammed (s.a.v.)'i alaya alan inkarcıların dünyada kendi hallerine bırakılması, alay eden kimselerin ahirette bu tutumlarından pişman olacakları haber verilmiştir. Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. Salih ve Hz. Şuayb peygamberlerin hayatlarından kesitler vererek, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i ve tüm müslümanları teselli etmeyi amaçlayan sûre, dünyaya değer verilmemesini ve ölene kadar Allah'a tesbih, hamd ve secde yapılmasını emreden âyetlerle sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Konulu Tefsir, Hicr Sûresi, Tevhid, Ahiret, Kıssa.

ABSTRACT

SUBJECT INTERPRETATION STUDY OF SURAH HICR

ÖCEL, Sevdanur

Master Thesis, Basic Islam Sciences

July-2021

Surah Hicr is one of the 114 surahs in the Qur'an. This surah tries to establish the creed of tawhid, which is the general characteristic of the Meccan surahs. For this reason, the existence and unity of Allah, prophecy, the hereafter, the stories of the prophets, the creation of humans and jinns are discussed in the surah. In the study, these subjects in the surah were tried to be examined by using the thematic exegesis method on the surah.

The study consists of three chapters titled "Introduction", "General Information About Surah" and "Theme of the Hicr Surah". In the introduction part, the aim, method and sources of the thesis are mentioned. Then, the definition, purpose and importance of thematic tafsir, the method of tafsir with the surah frame and its parts are given. In the first chapter, information about the main subjects of the surah such as tawhid, prophecy, the hereafter, ba's and uqubat, the reason for the surah, its virtue, and its relation with the surah before and after it are given. In the second part, by emphasizing that the Qur'an is a clear book, the verses stating that the Qur'an is under the protection of Allah and that it will never be distorted are included. In addition, the verses about the spreading of the earth with the horoscope, which is one of the proofs of the existence and unity of Allah, the placement of stable mountains on it, the blowing of the winds, the falling of rain, the creation of humans and jinn are included. In the Surah Hz. It has been reported that the deniers who mocked Muhammad would be left to their own devices in this world and that they would regret their attitude in the hereafter. Hz. Adam, Hz. Abraham, Hz. Lut, Hz. Saleh and Hz. By giving sections from the lives of the prophets Shuayb, Hz. The surah, which aims to console Muhammad and all Muslims, ends with verses that command not to value the world and to glorify, praise and prostrate to Allah until death.

Key Words: Topic Commentaries, Surah Hicr, Tawhid, Hereafter, Parable.

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn, bin
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
mad.	: Maddesi
r.a.	: Radıyallâhu Anh
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhivesellem
Thk.	: Tahkik
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
yy.	: Yayinevi yok

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kur'ân, nâzil olmaya başladığı zamandan itibaren insanlar için bir rehber görevi üstlenmiştir. Öyle ki Kur'ân, müslümanların inanç, ahlak, sosyal alanlarında olduğu gibi karşılaştıkları diğer tüm problemlerin çözümünde de başvurdukları tek ilahi kitaptır. Bu nedenle Kur'ân'ın insanlara açıklanması ve anlatılması büyük bir öneme sahiptir. Kur'ân'ın anlaşılması ve insanların problemlerine çözüm üretebilmesi amacıyla alimler çeşitli metotlara göre pek çok tefsir çalışmaları yapmışlardır. Bu çalışma yöntemlerinden biri de konulu tefsir yöntemidir.

Kur'ân'da zikredilen her bir âyet, akleden insanlar için hayatlarında kalıcı izler bırakmıştır. Kur'ân, özelde Hicr Sûresi ile de yaşamımıza yön vermiş ve bizlere tevhit, nübüvvet, ahiret ve geçmiş kavimlerden bahsederek bunlardan ders çıkarmanın ve Allah Teâla'nın istediği gibi bir kul olmanın yollarını göstermiştir.

“Hicr Sûresinin Konulu Tefsir Çalışması” başlıklı tez çalışması, sûre çerçeveli konulu tefsirin alanına girmektedir. Bu çalışmada sûrede yer alan ana konuların kavramlarını merkeze alarak bu kavramları destekleyen ve açıklayan âyetler gruplar haline getirilmiş ve çeşitli tefsir metinleri de dikkate alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Amacımız, Kur'ân'ın anlaşılabilmesine küçük de olsa katkı sağlayabilmek ve Hicr Sûresi'nde bizlere verilmek istenen mesajın doğru bir şekilde anlaşılmasında yardımcı olmaktır.

2. ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmada konulu tefsir yöntemi kullanılmıştır. Hicr Sûresi'nde yer alan konular tespit edilip, konu başlıkları ve ilgili alt başlıkları belirlenerek klasik ve çağdaş tefsir kitaplarındaki bilgiler çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu açıdan bakıldığında Hicr Sûresi'nde yer alan konuları “tevhid, nübüvvet, ahiret, mu'cize, önceki kavimler” şeklinde sıralamak mümkündür. Bu ana konular da alt başlıklara ayrılarak işlenmeye çalışılmıştır. Sûrede yer alan âyetler, konularına göre aynı başlık altında toplanarak, önce aynı sûredeki ilgili âyetlere sonra da konuyla ilgili farklı sûrelerdeki âyetlerin muhteva ve bağlamlarına bakılarak tahlil edilmiştir.

Kaynak olarak istifade ettiğimiz tefsir kitaplarını karşılaştırmalı bir okumaya tabi tutarak müfessirlerin yaklaşımları belirlemiş olduğumuz ana konular etrafında bir araya getirilmiştir. Müfessirlerin bütün yaklaşımlarını ayrıntılı ve derinlemesine okunarak vurgulanmak istenen asıl mana ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışma, “Giriş”, “Sûre Hakkında Genel Bilgiler” ve “Hicr Sûresinin Konulu Tefsiri” başlıklı üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın amacı, yöntemi, kaynakları ve konulu tefsir metodundan bahsedildi. Birinci bölümde, Hicr Sûresi hakkında genel bilgiler verildi. Ayrıca Hicr Sûresi’nin ana konularını oluşturan temel kavramlar açıklanmaya çalışıldı. Sûrenin temel kavramlarını tahlil ederken, Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribu’l-Kur’ân*, Cürcânî, *et-Ta’rîfât* ve İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* isimli eserleri ile Fahrüddin er-Râzî, Sâbûnî, Zemahşerî gibi bazı müfessirlerin tefsirlerindeki ifadelerden yararlanmaya çalışıldı.

İkinci bölümde ise sûre çerçevesinde konulu tefsir bağlamında sûrede yer alan âyetler tefsir edilmeye çalışıldı. Konuyla ilgili âyetler tefsir edilirken ilk öce klasik kaynaklarda yer alan açıklamalar dikkatlice incelendi. Daha sonra Elmalılı Hamdi Yazır, Seyyid Kutup, Suyûtî ve diğer müfessirlerin yorumlarıyla da anlatım zenginleştirilmeye çalışıldı. Ayrıca konumuzla ilgili olan kitap, makale, dergi ve tez çalışmaları da incelenerek gerekli bilgilerden istifade edilmiştir. Bu doğrultuda istifade ettiğimiz ve tezimizin hazırlanmasına ışık tutan başlıca tefsir kitapları şunlardır;

1. Celâlüddîn es-Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr*,
2. Ebû Abdillâh Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*,
3. Ebu’l-Kâsım ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ân Hakâiki Ğavâmîzi’t-Tenzil*,
4. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed Maturîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*.
5. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*,
6. Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*,
7. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân ân Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*,

8. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*,

9. Seyyid Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'an*.

Tezimizin hazırlanmasında istifade ettiğimiz hadis kitapları ise şunlardır;

1. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmam-ı Ahmed b. Hanbel*,

2. Ebu'l Hasen el-Müslim, *el-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar*,

3. Ebû İsmâ Muhammed b. et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*,

4. Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*,

5. Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî Ebû Dâvûd., *es-Sünen*.

4. KONULU TEFSİRE GENEL BİR BAKIŞ

4.1. Konulu Tefsirin Tarifi ve Amacı

Konulu tefsir, Arapça'da et-tefsîrû'l-mevdû (التفسير الموضوعي) terimiyle ifade edilir. Tefsir kelimesi f-s-r veya s-f-r kökünden türemiştir. F-s-r veya s-f-r kök harfleri sözlükte, açıklamak, bir şeyi açığa çıkarmak gibi anlamlara gelir.¹ Tefsir kelimesi ise “bir şeyi tamamen ortaya çıkarmak” veya “onu bütün yönüyle açığa çıkarmak” anlamını ifade eder.² Mevdû' kelimesinin aslı ise vad'dır. Vad' kelimesi sözlükte aşağı indirmek, sabitleştirmek, bina etmek, yaratmak, icat etmek gibi anlamlara gelmektedir.³ Bu tanıma göre mevdu' kelimesi bir araya getirilmiş, icat edilmiş anlamına gelmektedir.⁴

Konulu tefsirin çeşitli tanımları yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

- Konulu tefsir; Kur'an'da farklı sûrelerde zikredilen ve aynı konuyu ele alan âyetleri, bir araya getirerek ve nüzûl sırasını da dikkate alıp, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde bir tasnife tabi tutarak tefsir etmektir.⁵

¹ Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, (Thk: Abdullah Ali el-Kebir vd.), Dâru'l-Meârif, Kahire, 1986, s. 4312; Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2017, s. 27.

² Mustafa Müslim, *Mebâhis fi't-Tefsîri'l-Mevdûi*, Dâru't-Tedmüriyye, Riyad, 2009, s. 12.

³ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğıb İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribu'l-Kur'an*, Mektebetü'n-Nezâr, yy., s. 681; Müslim, 2009, s. 12.

⁴ İsfehânî, ts., s. 681; Müslim, 2009, s. 12.

⁵ Müslim, 2009, s. 13; Şahin Güven, “Günümüz Tefsir Çalışmalarında Yeni Bir Yöntem: Konulu Tefsir Metodu”, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul, 2010, s. 439.

- Konulu tefsir; Kur'ân'ın tamamını veya Kur'ân'da bulunan farklı sûrelerdeki herhangi bir meseleyi inceleyerek pratik hayata uygunluğunu ortaya çıkarmaktır.⁶
- Konulu tefsir; Aynı hedefe ve ortak bir konuya sahip olan Kur'ân âyetlerini bir araya toplamak ve sebab-i nüzûlleri de dikkate alınarak nüzûl sırasına göre âyetleri düzenledikten sonra Kur'ân'ın temel üslûbu kapsamında çeşitli karşılaştırmalar yaparak istenileni ortaya çıkarmaktır.⁷

Bu tanımlardan yola çıkarak diyebiliriz ki konulu tefsir, aynı konuyu ele alan âyetlerin nüzûl sırası da dikkate alınarak bir araya getirilmesi ve âyetlerin bütün boyutlarını ve içerdiği muhtevayı açıklamaya çalışmaktır.

4.2. Konulu Tefsirin Kısımları

Bu tefsir yönelişinde evrensel, itikadî veya sosyal alanlarda ortaya çıkan meseleler Kur'ân perspektifiyle bakılarak aşılmaya çalışılmıştır. Kur'ân'daki nasslar çerçevesinde ortaya çıkan meselelere karşı Kur'ân'ın, bir âyetinde, bir sûresinde ya da tamamında mukayeseli ve bütünüleyici bir üslupla, çözüm yolları aranmıştır. Bu sebeple konulu tefsiri genel olarak Kur'ân çerçeveli konulu tefsir, sûre çerçeveli konulu tefsir ve âyet çerçeveli konulu tefsir olarak üç kısma ayırabiliriz.⁸

4.2.1. Kur'ân Çerçevesi Konulu Tefsir

Bu tefsir çeşidi kendi çerisinde konu tefsiri ve kavram tefsiri olarak ikiye ayrılır. “Konu tefsiri, ortaya çıkan bir mesele bağlamında Kur'ân'ın tamamını ele alarak, belirli bir plan dahilinde incelemektir.”⁹ Bu tefsir çeşidi için ilk olarak bir konu belirlenir, ardından belirlenen konu ile ilgili doğrudan veya dolaylı bir ilgiye sahip olan âyetler bir araya getirilerek aslî ve talî başlıklar ortaya konulur. Bu yapılırken aynı zamanda ele alınan konu hakkındaki görüşler Kur'ân âyetleri ve hadislerle desteklenir.

⁶ Müslim, 2009, 13; Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul, 2013, s. 81-82.

⁷ Abdulhayy el-Fermavî, *el-Bidayetü fi't-Tefsiri'l-Mevzûi*, yy., Kahire, 1998, s. 52.; Sevim Uludağ, *Saffat Sûresinin Konulu Tefsir Çalışması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2010, s. 5.

⁸ Abdulsettar Abdulfettah Said, *el-Medhul ile't-Tefsiri'l-Mevdûi*, Dâru't-Tevzî' Nâşiru'l-İslamiyye, Kahire, 1991, 26-27; Mahmud Muhammed Hicâzî, *el-Vahdetü'l-Mevdûiyye fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, yy., Kahire, 1970, s. 28.

⁹ Demirci, 2013, 101.

Kavram tefsiri ise, “Kur’ân’da zikredilen herhangi bir kavramın tafsilatlı bir şekilde incelenip açıklanmasına denilir.”¹⁰ Bu tefsir çeşidi için ilk olarak söz konusu kavramın ve türevlerinin yer aldığı âyetler incelenerek sözlük ve terim anlamları belirlenir. Daha sonra kavram, geçtiği âyet bağlamında siyak-sibak açısından ele alınır, gerekirse semantik tahliller yapma yoluna da gidilir.¹¹

Kısaca diyebiliriz ki Kur’ân çerçeveli konulu tefsir, herhangi bir konuyu veyahut da bir kavramı, Kur’an-ı Kerîm’in bütünlüğü içerisinde ele alarak ilgili âyetleri toplayıp nüzûl sırasına göre düzenlemek ve tefsirlerini yapmaktır.

4.2.2. Sûre Çerçevesi Konulu Tefsir

Sûre çerçevesi konulu tefsir, ele alınan sûrenin temel hedefinin belirlenip, tefsir ve yorumların söz konusu hedef etrafında bütüncül bir şekilde incelenmesidir. Sûre çerçevesi konulu tefsir kendi içinde iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar tek konulu sûre tefsiri ve çok konulu sûre tefsiridir.

Kur’ân’da zikredilen sûrelerden bazıları tek bir konudan bahsetmektedir. Örneğin İhlas sûresi sadece Allah tasavvuru konusunu ele almaktadır. Çok konulu sûre tefsiri ise, Kur’ân’da yer alan herhangi bir sûrenin tüm konularını ele alıp, hedeflerini belirleyerek konular arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Şûra sûresinin tefsiri buna örnek olarak verilebilir.¹²

4.2.3. Âyet Çerçevesi Konulu Tefsir

“Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen âyetlerin birçoğu, içerisinde bir veya daha fazla konuyu ihtiva etmektedir. Bu konuların ayrıntılı bir şekilde izah edilebilmesi için âyet tefsirine ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat bir âyeti açıklarken Kur’ân’ın diğer âyetlerini de dikkate almak gerekmektedir. Nitekim Kur’ân’ın tek bir âyeti ile yapılacak olan tefsir çalışması konulu tefsir olarak kabul edilemez. Çünkü Kur’ân’ı en iyi tefsir eden yine Kur’ân’ın kendisidir. Şöyle ki; Kur’ân’ın bir yerinde kısaca açıklanan veya dolaylı şekilde değinilen bir olay, Kur’ân’ın başka bir yerinde tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır. Bunun içindir ki Hz. Peygamber (sav) âyetleri tefsir ederken onları birbiriyle açıklama yoluna gitmiştir.”¹³

¹⁰ Demirci, 2013, 103.

¹¹ Demirci, 2013, 103-104.

¹² Said, 1991, 26.

¹³ Said, 1991, 27; Demirci, 2013, 112-114.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÛRE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. HİCR SÛRESİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1.1. Sûrenin İsmi, Âyet Sayısı ve Kur'ân'daki Sırası

Sûre kelimesi s-v-r (سور) sülasi kök harflerinden türemiştir. Sözlükte yüksek rütbe, mevki, şan, yüksek ve güzel bina anlamlarına gelmektedir.¹⁴ Terim olarak sûre, Kur'ân'da, en az üç tane olmak şartıyla, âyetlerin bir araya gelmesi sonucu oluşan her bir bölümdür.¹⁵ Kur'ân 114 sûreden oluşmaktadır. Sûreler isimlerini içinde bulundukları garib bir kelimedenden ya da ifade ettikleri manalardan alırlar.¹⁶ Bu sebeble bazı sûreler birden fazla isim alabilirler.¹⁷

Hicr sûresi adını, sûrenin sekseninci âyette geçmekte olan “Ashâbu'l-hicr” terkiminden alır. Sözlükte “menetmek, akıl, engel, himaye, korunan şey”¹⁸ anlamlarına gelen hicr kelimesi, Kur'ân'da, bu sözlük anlamlarının yanında¹⁹ mekan ismi olarak da zikredilmektedir ve bu mekanda yaşayanlara “Ashâbu'l-Hicr” denilmektedir.²⁰ Ashâbu'l-Hicr terkimisi ile Hz. Salih'in peygamber olarak görevlendirildiği Semûd kavminin yurt edindiği bölgedeki kimseler kastedilmektedir.²¹ Buna göre, Hicr şehri, Medine ile Şam arasında bulunan Vâdilkurâ'da, etrafı sarp kayalıklarla çevrili olan vadide kurulmuştur.²² Hicaz'ın kuzeyinde bulunan Hicr bölgesi Medâinü Salih olarak da isimlendirilir.²³

¹⁴ İbn Manzûr, 1986, s. 2147; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara, 2014, s. 57.

¹⁵ Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Thk: Şuayb el-Arnâvut), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2011, s. 119.

¹⁶ Cerrahoğlu, 2014, 59.

¹⁷ Suyûtî, 2011, 119; Cerrahoğlu, 2014, 59.

¹⁸ İsfehânî, ts., 142; Ömer Faruk Harman, “Hicr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, C. XVII, s. 454.

¹⁹ En'âm 6/138; Furkan 25/22,53; Fecc 89/5.

²⁰ Hicr 15/18.

²¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberi, *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994, s. 489; Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Huseyn er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981, C. XIX, s. 209; Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf 'an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2009, s. 564.

²² Harman, 1998, C. XVII, 454-455.

²³ Ahmet Güç, “Sâlih”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, C. XXXVI, s. 32-33.

Konumuz olan Hicr sûresi doksan dokuz âyetten oluşmaktadır. Müfessirlerin çoğunluğunun görüşüne göre Hicr sûresinin bütün âyetleri Mekki'dir.²⁴ Celâluddin es-Suyûtî, el-İtkân adlı eserinde sûrenin seksen yedinci âyetinin Medenî olduğu hususunda bir görüş belirtmektedir.²⁵ Âlûsî de Rûhu'l-Me'ânî adlı eserinde sûrenin seksen yedinci âyetin Medîne'de indiğine dair bir görüş belirtir.²⁶ Elmalılı Hamdi Yazır da eserinde Âlûsî'nin bu görüşünü nakletmektedir.²⁷

Kur'ân'da İbrahim suresinden sonra, Nahl suresinden önce yer alan Hicr sûresi, Mushaf'ta on beşinci sırada yer almaktadır. Nüzûl sıralamasında ise En'âm sûresinden önce, Yusuf sûresinden sonra nazil olmuştur.²⁸ Suyûtî eserinde İbn Abbas'ın rivayetine göre Hicr sûresinin nüzûl sırasını elli dört olarak vermekle beraber İkrime ve Hasan el-Basrî'nin rivayetlerine göre de nüzûl sırasının elli olduğunu söylemektedir.²⁹

1.1.2. Sûrenin Ana Konuları

Mekki bir sûre olan Hicr sûresi, tevhid, nübüvvet, ba's ve ukûbat gibi temel inanç esaslarını ele almaktadır.³⁰ Ayrıca sûrede müşriklerin batıl inançlarından, mü'minlerin cennette, inkarcıların ise cehennemdeki hallerinden, insanın ve cinlerin yaratılışından bahsedilmektedir. Yine Âdem (a.s.) ve İblis, İbrahim (a.s.) ve misafirleri, Lût (a.s.) ve Sodom halkı, Salih (a.s.) ve ashâbu'l-Hicr ve Şuayb (a.s.) ve ashâbu'l-Eyke kıssaları zikredilmiştir. Bu kıssalar geçmiş kavimlerin helâkından bahsederek Allah Rasûlünü ve ona inananları sabra teşvik edip, teselli etmiştir. Sûre son kısımda ise Allah Teâla'ya tesbih, hamd ve ibadet etmeyi emretmektedir.

1.1.3. Sûrenin Kendinden Önceki Sûre ile Olan İlişkisi

Sûrelerin arasındaki münasebet hususunda bir eser yazmış olan Suyûtî,

²⁴ Suyûtî, 2011, 34-35; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, ts., C. V, s. 188; Muhammed Ali es-Sâbunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, ts., C. II, s. 104.

²⁵ Suyûtî, 2011, 44.

²⁶ Mahmud b. Abdullah el-Huseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l Kur'âni'l 'Azîm ve's-Seb'i'l Mesânî*, (Thk: Ali Abdalbârî Atiyye), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1994, C. XIV, s. 2-89; Emin Işık, "Hicr Sûresi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, C. XVII, s. 456.

²⁷ Yazır, ts., C. V, 188.

²⁸ Suyûtî, 2011, 33-37.

²⁹ Suyûtî, 2011, 34.

³⁰ es-Sâbunî, ts., C. II, 104.

İbrahim sûresi ile Hicr sûresi arasında bir münasebet olduğunu belirtmiştir. Ona göre İbrahim sûresinin son âyetleri olan, “*Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) haline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulamaz Allah’ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir).*”³¹ ile Hicr sûresinin ikinci âyeti olan “*İnkâr edenler zaman zaman, keşke biz de Müslüman olsaydık, diye arzu ederler.*”³² arasında bir ilgi bulunmaktadır.³³ İbrahim sûresinin son âyetlerinde kıyamet sahnelerinden bahsedilmiş ve Kur’ân’a vurgu yapan bir âyetle bitmiştir. Hicr sûresi ise Kur’ân’a vurgu yaparak başlamış ve hemen peşinden gelen âyette ise günahkarların ‘Keşke Müslüman olsaydık.’ diye temenni edeceklerini belirten âyet gelmiştir.³⁴

Elmalılı Hamdi Yazır da eserinde İbrahim sûresinin son âyetinin Hicr sûresine bir hazırlık mahiyetinde olduğunu ifade etmiştir. “İbrahim sûresi ihtiva etmiş olduğu inançla ilgili hükümleri insanlara tebliğ ederken, Hicr sûresi de uyarma, tevhid ve öğüt verme hikmetleri ile İbrahim sûresinin bir tamamlayıcısı olarak düşünmek mümkündür.”³⁵ diyerek İbrahim sûresi ile Hicr sûresi arasında bir münasebet kurmuştur.

Mekkî sûrelerden olan Hicr sûresi ve İbrahim sûresi, tevhid, nübüvvet, bazı peygamberlerin kıssaları, inkarcılar vb. konuları ihtiva etmektedirler. Hicr sûresi, bir bütün olarak bakıldığı zaman İbrahim sûresinin devamı niteliğinde olduğu görülmektedir.

1.1.4. Sûrenin Kendinden Sonraki Sûre ile Olan İlişkisi

Hicr sûresi “*Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!*”³⁶ âyetiyle sona ererken, Nahl sûresi “*Allah’ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.*”³⁷ âyetiyle başlamaktadır. Hicr ve Nahl sûreleri arasında bulunan münasebeti Suyûtî; Hicr sûresinde zikredilen “*yakîn (ölüm) gelinceye kadar*” ifadesi ile Nahl sûresinin ilk âyeti olan “*Allah’ın emri gelmiştir.*” âyeti arasında haberin beyân ve ikmâlî

³¹ İbrahim, 14/48-49.

³² Hicr, 15/2.

³³ Suyûtî, *Tenâsuku’d-Dürer fî Tenâsübi’l-Süver*, (Thk: Abdulkadir Ahmed Ata), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiye, Beyrut, 1986, 97.

³⁴ Suyûtî, 1986, 97.

³⁵ Yazır, ts., C. V, 187.

³⁶ Hicr, 15/99.

³⁷ Nahl, 16/1.

bakımından açık bir münasebet bulunduğunu belirtmiştir.³⁸ Ayrıca Suyûtî eserinde, Hicr sûresinde fiilin muzârî olarak geldiğini, Nahl sûresinde ise mazi olarak geldiğini söylemiş ve muzârî fiilinde mazi fiile karşı öncelik hakkı bulunduğunu ifade etmiştir.³⁹

Elmalılı Hamdi Yazır da eserinde Hicr sûresinin tefsirini bitirirken “Sûre burada biterken bakınız Nahl sûresi bu sonucu nasıl mükemmel bir başlangıçla takip edecektir.”⁴⁰ ifadelerine yer vererek bu iki sûre arasındaki münasebeti açıklamıştır. Ancak bu münasebetin hangi yönlerden olduğunu belirtmemiştir.⁴¹

Hicr sûresi, Kur’ân’ın indirilmesiyle Peygamber Efendimize verilen büyük nimeti hatırlatarak son bulur. Allah Teâla Rasûlüne, müşriklerin kendisine yapmış oldukları eziyetlere karşı sabır göstermesini ve gönlünü ferah tutmasını emreder. Rasûlullah ve ona inanan kimseler için gelecek olan yardımın yakın olduğunu müjdeler. Hicr sûresi “*Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz. Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol! Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!*”⁴² âyetleri ile son bulur. Nahl sûresi de ilk âyetlerde müşriklerin inkâr ve alay konusu yapmış oldukları vahyi ele alır. Çünkü müşrikler, Allah’ın habibine tebliğ ve tebşir etmesi amacıyla göndermiş olduğu vahyi yalanladılar ve kıyametin kopmasının daha çok uzun zaman olarak gördüler. Bununla da kalmayarak, Rasûlullah’tan, kendilerini korkutmuş olduğu o son derece şiddetli azabın çabuk gelmesini istediler. Azab geciktikçe de Rasûlullah ile alay etmeleri şiddetlendi. Nahl sûresi “*Allah’ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.*”⁴³ âyetiyle başlamaktadır. Bu sebeble denilebilir ki, Nahl sûresi bütünlük, beyân ve tamamlayıcılık açısından Hicr sûresinin devamı niteliğinde sayılabilir.

Aynı zamanda Hicr ve Nahl sûreleri Mekkî sûrelerden olup, her ikisi de tevhid, nübüvvet, öldükten sonra dirilme gibi İslam’ın temel inançlarını konu edinirler. Bu sebeble her iki sûrenin ele almış olduğu konular arasında da bir

³⁸ Suyûtî, 1986, 97.

³⁹ Suyûtî, 1986, 97.

⁴⁰ Yazır, ts., C. V, 225.

⁴¹ Yazır, ts., C. V, 225.

⁴² Hicr, 15/97-99.

⁴³ Nahl, 16/1.

münasebet bulunmaktadır.

1.1.5. Sûrenin Faziletleri

Fedâil kelimesi sözlükte, “yüksek derece, üstün özelliklere sahip olma” gibi anlamlara gelen fazilet kelimesinin çoğuludur.⁴⁴ Kur’ân’ın tamamının veya bazı sûrelerinin veyahut da bir kısım âyetlerinin okunmasıyla, ezberlenmesiyle veya dinlenmesiyle ulaşılabilecek olan sevaplara ve yine bazı sûre ya da âyetlerin şifalı olduğu hususunda âyet ve hadislerde yer alan bilgilere Fedâilü’l-Kur’ân denilmektedir.⁴⁵

Hicr sûresinin faziletine dair rivayetler şu şekildedir:

Hz. Ömer (r.a.) şöyle bir rivayette bulunmuştur: “Bir adam Allah Rasûlüne gelerek ‘Yâ Rasûlullah bana öğret.’ dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü, [Çinde Hicr sûresinin de yer aldığı], ‘Elif-Lam-Râ harfleriyle başlayan üç sûreyi oku.’ dedi. Adam ‘Yaşlandım, takâtım azaldı ve dilim dönmez oldu.’ dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü ‘Ha-Mim harfleriyle başlayan üç sûreyi oku.’ dedi. Adam az önce söylediği şeyleri tekrar etti. Bunun üzerine Allah Rasûlü ‘Müteşabihattan üç sûreyi oku.’ dedi. Adam önceki sözlerini aynen tekrar ederek ‘Ey Allah’ın Rasûlü bana câmi’ bir sûre öğret.’ dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü ona Zilzâl sûresini öğretti ve adam bu sûreyi sonuna kadar okudu. Adam sûreyi bitirdikten sonra Allah Rasûlüne: ‘Seni hak ile gönderen Allah’a yemin ederim ki asla bundan fazlasını okumam.’ dedi ve gitti. Allah Rasûlü adamın arkasında iki kere ‘Adamcağız kurtuldu.’ buyurdu.”⁴⁶

Suyûtî *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr* adlı tefsirinde Hicr sûresinin faziletine dair İbn Mes’ûd’dan şu şekilde bir rivayet zikretmiştir: “Hz. Peygamber; ‘Bana mal toplamam ve tüccarlardan olmam vahyedilmedi. Bana, ‘*Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol! Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!*’⁴⁷ âyetleri vahyedildi.” buyurarak Hicr sûresinin faziletine işaret etmiştir.⁴⁸

Sûrelerin faziletine dair rivayetlere ve bu rivayetlerin sıhhat durumları

⁴⁴ İbn Manzûr, 1986, 3428.

⁴⁵ Ebî Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Fedâilü’l-Kur’ân*, (Thk: Faruk Hamarât), Dâru’l Hayâu’l-Ûlûm, Beyrut, 1996, s. 17.

⁴⁶ Ebu Davud, Salat, 324.

⁴⁷ Hicr, 15/98-99.

⁴⁸ Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, ts., C. V, s. 105-106.

hakkında değerlendirmelere yer veren Hatîb Şîrbînî, Suyûtî'nin eserinde naklettiği rivayetin İbn Cureyc tarikiyle geldiğini söyler.⁴⁹ Bu rivayet hakkında olumsuz bir yorum yapmaması, rivayeti sahih olarak değerlendirdiğini göstermektedir, diyebiliriz.

Hicr sûresinin faziletine dair Hz. Muhammed (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Hicr sûresini okuyan kimseye muhacirler, ensar ve Muhammed (s.a.s.) ile alay edenlerin on katı hasenât verilir.”⁵⁰

Hatîb eş-Şîrbînî, bu rivayetin sahih olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Zemahşerî ve Beydâvî'yi eserinde naklettiği rivayetlerin çoğunluğunun uydurma olduğunu söyleyerek eleştirmiştir.⁵¹

1.1.6. Sûrenin Esbâb-ı Nüzûlü

Esbâb-ı Nüzûl Arapça'da “esbâb” ve “nüzûl” kelimelerinin birleşmesi ile oluşur. Esbâb kelimesi sözlükte, “metot, yol, işaret, vasıta” anlamlarına gelen sebep kelimesinin çoğuludur.⁵² Nüzûl kelimesi ise sözlükte, “bir yere inmek, yukarıdan aşağıya inmek” anlamlarına gelen nezele fiilinden türemiştir.⁵³ Buna göre sebep-i nüzûl teriminin ‘iniş sebebi’ anlamına geldiği söylenebilir. Terim olarak ise sebep-i nüzûl ez-Zürkânî tarafından şöyle tanımlanır: Hz. Peygamber döneminde vukû' bulan bir olaya veya Hz. Peygamber'e sorulan sorulara, meydana geldiği günlerde, olayın hükmünü açıklamak ya da sorulan soruya cevap vermek için bir veya daha fazla âyetin nâzil olmasına sebep ve neden olduğu için, sebep-i nüzûl denir.⁵⁴

Nüzûl sebebini bilmek Kur'ân âyetlerinin tefsirinde ve anlaşılmasında büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bir âyetin hangi olay üzerine ve nerede nâzil olduğunu bilmek o âyetin ilahi maksadına uygun olarak tefsir edilmesi, fikhî hükümlerin çıkarılması, âyet ve sûreler arasındaki tenâsübün bilinmesi açısından büyük bir önem ifade eder.⁵⁵

⁴⁹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî, *es- Sirâcü'l-Münîr*, Matbaatü Bulâk, Kahire, 1997, C. II, s. 214.

⁵⁰ Zemahşerî, 2009, 566; Nâsirüddin Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, (Thk: Muhammed Abdurrahman Maraşlı), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997, C. III, 218.

⁵¹ Şîrbînî, 1997, C. II, 214.

⁵² İsfehânî, ts., 291.

⁵³ İsfehani, ts., 631.

⁵⁴ Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İsâ el-Bâbî el-Hallabî, Mısır, 1943, C. I, s. 106.

⁵⁵ Muhsin Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl” *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, C. II, s. 360.

Bu bağlamda Hicr sûresindeki sebab-i nüzûllere ilişkin rivayetleri de şu şekilde sıralayabiliriz:

Hicr sûresinde zikredilen “*Andolsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz.*”⁵⁶ âyetinin sebab-i Nüzûlü ile ilgili hem tefsir kitaplarında hem de hadis kitaplarında birbirine yakın rivayetler bulunmaktadır. İbn Abbas tarafından aktarılan rivayete göre, “*Hz. Peygamber’in (s.a.v.) arkasında güzel bir kadın namaz kılardı. Bazı kimseler bu kadını görmemek için en ön safa geçerken, bazıları da son safta yer almak için geride kalmaya çalışırlar ve rükuya vardıkları zaman koltuklarının altından arkaya doğru bakarlardı.*”⁵⁷ o olay sebebiyle Allah bu âyeti inzâl etti. İbn Aşûr, âyetin sebab-i nüzûlü olarak gösterilen bu rivayetin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵⁸ Tirmizî ise, Ebu’l Cevzâ’dan gelen “*bu âyet namazdaki saflar hakkında inmiştir.*” şeklindeki rivayetin daha doğru olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹

Hicr sûresinin, “*Muhakkak cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir. Cehennem yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır. (Allah’ın azabından korkup rahmetine sığınan) takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar.*”⁶⁰ âyetlerinin sebab-i nüzûlüne ilişkin aktarılan rivayetlerden biri şu şekildedir: “*Muhakkak cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir.*”⁶¹ âyeti nâzil olduğu zaman Selman-ı Farisî, üç gün korku dolu bir halde insanlardan kaçmıştır. Onu yakalayıp Allah Rasûlünün huzuruna getirmişlerdir. Hz. Muhammed (s.a.v.) Selman-ı Farisî’ye insanlardan kaçmasının nedenini sorduğu zaman “*“Muhakkak cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir.”*”⁶² âyeti kalbimi paramparça etti.’ şeklinde cevap verdi. Bu olay üzerine “*(Allah’ın azabından korkup rahmetine sığınan)takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar.*”⁶³ âyeti nâzil oldu.⁶⁴

⁵⁶ Hicr, 15/24.

⁵⁷ Tirmizî, Tefsir, 15/3122; Beydâvî, 1997, C. III, 209; Râzî, 1981, C. XIX, 182; Taberî, 1994, C. IV, 475-476; Ebu’l-Fidâ İmâmüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru’l Kur’âni’l-Azîm*, (Thk: Sami b. Muhammed es-Selamah), Dâru Tayyibe, Riyad, 2008, C. IV, s. 532.

⁵⁸ Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî, *Tefsîrü’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Dâru’t-Tûnusiyye, Tunus, 1984, C. XIV, s. 40.

⁵⁹ Tirmizî, Tefsir, 15/3122; Suyûtî, ts., 73.

⁶⁰ Hicr, 15/43-45.

⁶¹ Hicr, 15/43.

⁶² Hicr, 15/43.

⁶³ Hicr, 15/45.

⁶⁴ Suyûtî, *Lübâbu’n-Nükûl fî Esbâbi’n-Nüzûl*, (Thk: Ahmed Abdüşşâfi), Dâru’l Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, ts., s. 118.

“Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde, karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar.”⁶⁵ âyetinin sebep-i nüzûlüne ilişkin şöyle bir rivayet bulunmaktadır: “İbn Ebî Hâtim Ebû Cafer’e: ‘Bir şahıs bana, Ali b. Hüseyin’den, “Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık.”⁶⁶ âyetinin Ebû Bekir (r.a.), Ömer (r.a.) ve Ali (r.a.) hakkında indirildiğini söyledi.’ dedi. Bunun üzerine Ebu Cafer: ‘Vallahi bu âyet bu sahabeler hakkında indirildi.’ dedi. İbn Ebî Hâtim: ‘Âyette bahsedilen kin hangi kindir?’ diye sorduğu zaman Ebu Cafer; ‘Bu kin cahiliye kinidir. Cahiliye döneminde Benî Teym, Benî Haşim ve Benî Adiy’in arasında düşmanlık vardı. Bu kabileler iman edip, din kardeşi olduklarında birbirlerine karşı olan düşmanlıkları yerini sevgiye bırakmaya başladı. Hatta bir gün Hz. Ebû Bekir göğsünden hastalandığı zaman Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir’i ziyarete geldi ve ellerini birbirine sürtüp ısıtarak, Hz. Ebu Bekir’in göğsünü ovaladı. Bu sebeble bu âyet nazil oldu.’ dedi.”⁶⁷

“(Resûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver. Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.”⁶⁸ âyetinin sebep-i nüzûlüne ilişkin İbn Cerîr, Ata b. Rebâh’tan şöyle bir rivayet aktarır: “Allah Resulü Şeybe kapısından çıkıp yanımıza gelerek, ‘Size ne oluyor da bu şekilde güliyorsunuz? Bir daha güldüğünüzü görmeyeyim.’ dedi ve yanımızdan ayrıldı. Hicr’in yanına vardığında geri döndü ve bize: ‘Ben yanınızdan ayrıldığım zaman Cibril yanıma geldi ve ‘Ey Muhammed! Şüphesiz Allah Teâla, Kullarımı niçin ümitsizliğe düşürüyorsun. “Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver. Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.”⁶⁹ buyuruyor.’ dedi.” Bu sebeble Hicr sûresinin ilgili âyetleri nazil oldu.⁷⁰

Hicr sûresinin “Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur’an’ı verdik.”⁷¹ âyetinin sebep-i nüzûlüne ilişkin aktarılan rivayete göre: “Hz. Muhammed (s.a.v.) ashabıyla birlikte Yahudi kabilelerinden Benî Kurayza ve Benî Nadir’e ait olan kervanlarla karşılaştı. Bu kervanlarda çeşitli kokular, mücevherat, kumaş ve çeşit çeşit mallar yer almaktaydı. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in yanında

⁶⁵ Hicr, 15/47.

⁶⁶ Hicr, 15/47.

⁶⁷ Suyûtî, ts., 84-85.

⁶⁸ Hicr, 15/49-50.

⁶⁹ Hicr, 15/49-50.

⁷⁰ Âlûsî, 1994, C. XIV, 60.

⁷¹ Hicr, 15/87.

bulunan müslümanlar kervanlardaki bu malları gördükleri zaman: *‘Keşke bu mallar bizde olsaydı, o zaman biz güçlenirdik ve Allah yolunda da bu malları harcardık.’* diye konuşmaya başladılar. Bunun üzerine de *“Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur’an’ı verdik”*⁷² âyeti nazil oldu. Bu âyetin hemen peşinden *“Sakin onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve müminlere alçak gönüllü ol.”*⁷³ âyeti gelerek, ilgili âyetin bu olay üzerine nazil olduğu desteklenmiştir.⁷⁴

*“Onlar, Kur’ân’ı tutarsız parçalar olarak nitelendirenlere gelince, Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz.”*⁷⁵ âyetinin sebep-i nüzûlüne ilişkin olarak şöyle rivayet edilmiştir: *“Kureyş’in ileri gelenlerinden olan Velid b. Muğire, insanların Hz. Muhammed’e (s.a.v.) iman etmelerini engellemek amacıyla hac mevsiminde on iki kişiyi Mekke yollarına göndermiştir.”*⁷⁶ Bu kimseler, Mekke’ye girmek isteyenlerin Hz. Muhammed hakkındaki sorularına karşılık olarak *‘O bir mecnundur, O bir kahindir, O bir şairdir, O bir büyücüdür, Kuran ise öncekilerin masallarıdır.’* diyorlardı. Allah Teâla bunun üzerine bu âyetleri nazil etmiştir.⁷⁷ İbn Kesîr de tefsirinde bu rivayete yer vermiştir ancak her rivayetin ardından yorum yapmasına karşılık bu rivayetten sonra herhangi bir yorum yapmamıştır. Bu sebeble İbn Kesîr’in bu rivayeti sahih olarak kabul ettiği söylenebilir.

*“Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir! (Seninle) alay edenlere karşı biz sana yeteriz.”*⁷⁸ âyetinin sebep-i nüzûlüne ilişkin şöyle bir rivayet bulunmaktadır: *“Kureyş’in ileri gelenlerinden olan Velid b. Muğire, As b. Vâil, Adıyy b. Kays, Esved b. Abd-i Yeğus ve Esved b. Muttalib Hz. Peygamber’e eziyet etmekte ve onunla alay etmekte ileri giden kimselerdi. Bir gün Cebrail Hz. Muhammed (s.a.v.)’e şöyle dedi: ‘Bana onlara karşı sana yardım etmem emredildi.’ Cebrail, Velid’in bacağına işaret etti ve Velid bir ok torbasına bastı. Onlardan birisi elbisesine takıldı ancak o kibrinden oku almaya tenezzül etmedi ve ok arkasında bulunan bir damara isabet etti ve Velid’in ölümüne sebep oldu. Cebrail*

⁷² Hicr, 15/87.

⁷³ Hicr, 15/88.

⁷⁴ Beydâvî, 1997, C. III, 217 ; Râzî, 1981, C. XIX, 214-215.

⁷⁵ Hicr, 15/91-93.

⁷⁶ Neseî, 2013, C. III, 341.

⁷⁷ Râzî, 1981, C. XIX, 216; Beydâvî, 1997, C. III, 217; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Maturîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, Dâru’l-Mizân, İstanbul, 2006, C. VIII, s. 62-63; Suyûtî, ts., 99.

⁷⁸ Hicr, 15/94-95.

As. b. Vâil'in ayağına işaret etti ve ayağına bir diken battı. As b. Vâil'in ayağı şişti ve değirmen taşı gibi oldu. Bu sebeble öldü. Cebrail Adıyy b. Kays'ın burnuna işaret etti. Burnundan irin sümkürdü ve öldü. Esved b. Abd-i Yeğus bir ağacın altında oturuyordu. Başıyla ağaca vurmaya başladı. Dikenler yüzüne vuruyordu. Bu şekilde vura vura öldü. Cebrail Esved b. Muttalib'in iki gözüne işaret etti, gözleri kör oldu." Bu olay nedeniyle bu âyetler nazil olmuştur.⁷⁹

Hicr sûresi âyetlerinden bazılarının sebep-i nüzûlüne ilişkin rivayetler, bu alanda yazılan eserlerden istifade edilerek aktarılmıştır.

1.2. HİCR SÛRESİ'NİN KONULARINI OLUŞTURAN KAVRAMLAR

Hicr sûresi Mekkî sûrelerdendir. Bu nedenle Mekkî sûrelerin genel özelliklerinden olan tevhid, nübüvvet, ahiret ve kıssalar Hicr sûresinde de ele alınmaktadır. Hicr sûresi hurûf-ı mukattaa ile başlamaktadır. Bu harfler, Kur'ân'ın mu'ciz bir kitap olduğunun göstergesidir. Çünkü bu harflerin alfabe harfleri olmasına rağmen manaları anlaşılammış ve bir benzerleri meydana getirilememiştir. Hicr sûresi Allah'ın varlığının ve birliğinin delillerinden bahsederek tevhid esasını vurgulamıştır. Ayrıca geçmiş peygamberlerin hayatlarından kesitler sunarak Peygamberi ve mü'minleri teselli etmiş, inkâr edenleri ise tehdit etmiştir. Bu tehditlerde kıyamet hatırlatılmış ve cehennem sahneleri tasvir edilmiştir. Bu sebeble Hicr sûresinin konularını oluşturan kavramları mu'cize, tevhid, nübüvvet, ahiret ve kıssa olarak ele alınmıştır.

1.2.1. Mu'cize

Sözlükte "güç yetirememek, âciz kalmak" anlamına gelir. "acz" kökünden türeyen mu'cize kelimesi, "insanı aciz bırakan, karşı konulamaz şey"⁸⁰ manalarındadır. Mu'cize kelimesi terim olarak ise "Allah Teâla'nın peygamber olarak görevlendirdiği kişiyi doğrulamak ve desteklemek için yarattığı, insanların benzerini yapmaktan aciz kaldığı ve olağanüstü olan olaylar"⁸¹ anlamına gelir. Mu'cize kelimesi Kur'ân'da zikredilmemekle birlikte mu'cize anlamında âyet,⁸²

⁷⁹ Râzî, 1981, C. XIX, 220; Beydâvî, 1997, C. III, 217; İbn Kesir, 2008, C. IV, 552.

⁸⁰ İsfehani, ts., 419.

⁸¹ Muhammed b. Ali es-Seyyid Şerif el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, (Thk.: Muhammed Sıddık el-Minşâvî), Dâru'l-Fazîle, Kahire, 1413, s. 184.

⁸² A'râf, 7/106-108; Hud, 11/96; Kasas, 28/31-32.

burhan,⁸³ hüccet⁸⁴ ve beyyine⁸⁵ kelimeleri yer alır.

Kendilerine doğru yolu göstermek üzere peygamber gönderilen tüm kavimler, peygamberlerin doğruluğunu ispat etmek için birtakım olağanüstülükler göstermelerini istemişlerdir. Bu olağanüstü haller iman etme niyetinde olanların imanını artırırken, inkarcıların da inkâr etmede olan inatlarını kuvvetlendirmiştir. *“O’na Rabbinden bir mu’cize indirilseydi ya! dediler. De ki: Şüphesiz Allah mu’cize indirmeye kâdirdir. Fakat onların çoğu bilmezler.”*⁸⁶

Peygamberlerin göstermiş olduğu mu’cizeler hissî, haberî ve manevî mu’cizeler olmak üzere üç kısma ayrılır. Hissî mu’cizeler tabiat kanunlarına aykırı olarak gerçekleşen, tabiat kanunlarını değiştiren ilahî fiillerdir.⁸⁷ Kur’ân’da inanmak isteyenlerin imanını, inanmak istemeyenlerin ise inkârını kuvvetlendiren bu tür mu’cizelerin pek çok kez gerçekleştiği bildirilmiştir. Hz. Salih’in mu’cize olarak kayanın içinden deve çıkarması, Hz. Musa’nın elinde bulunan asasını yere attığı zaman yılan ve ejderhaya dönüşmesi, yine Semûd, Âd, Medyen halkını saran korkunç gürültü bu mu’cizelere örnek olarak gösterilebilir. Gaybdan haber verme şeklinde gerçekleşen mu’cizelere ise haberî mu’cizeler denir.⁸⁸ Haberî mu’cizeler peygamberlerin ya direkt Allah’tan ya da Cebrail aracılığıyla almış oldukları vahiylerle dayanarak verdikleri haberlerdir.⁸⁹ Hz. İsa’nın insanların evlerinde ne yediklerini ve ne sakladıklarını bilmesi, Hz. Peygamber’in geçmiş kavimlerin hayatlarından bahsetmesi, Bizanslıların İranlıları savaşta mağlup edeceğini haber vermesi bu tür mu’cizelerdendir. İnsanların akıllarına hitap eden ve onları hayrette bırakan haberlere ise manevî/aklî mu’cizeler denir.⁹⁰ Kur’ân’ın Rasûlullaha vahyedilmesi manevî/aklî mu’cizelere örnek olarak gösterilebilir.

Kur’ân, akıl sahibi her insana hitap eder. Kur’ân, okuyan ve işiten herkesi kendisine hayran bırakan, hem söz hem de anlam yönüyle büyük ve ebedî bir mu’cizedir. Kur’ân, Arap edebiyatının ve şairlerinin zirvede bulunduğu bir dönemde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e vahyedilmeye başlanmış ve âyetlerinin

⁸³ Bakara, 2/111; Enbiyâ, 21/24; Mü’minûn, 23/117.

⁸⁴ Nisâ, 4/165; Şûra, 42/15; Bakara, 2/150; En’âm, 6/149.

⁸⁵ A’râf, 7/73; İsrâ, 17/101.

⁸⁶ En’âm, 6/37.

⁸⁷ Bekir Topaloğlu vd., *İslâm’da İnanç Esasları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015, s. 156; İlyas Çelebi, *İslâm’ın İnanç Esasları*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2014, s. 138.

⁸⁸ Çelebi, 2014, 138.

⁸⁹ Topaloğlu vd., 2015, 158.

⁹⁰ Çelebi, 2014, 138.

bir benzerini meydana getirmeleri hususunda Arap şairlerine ve belagat ustalarına meydan okumuş ve üslubu, fesahatı ve belagatıyla onları âyetlerinin bir benzerini meydana getirmeleri hususunda aciz bırakmıştır. Diğer peygamberlerin getirmiş olduğu mu'cizeler dönemleri geçince bittiği, o mu'cizeleri sadece o dönemde yaşayanların gözlediği halde, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'e verilmiş olan Kur'ân mu'cizesi kâinatın yok olacağı vakte kadar sürecek olan bir mu'cizedir.

1.2.2. Tevhid

Sözlükte “tek ve bir olmak” anlamına gelen v-h-d kökünden türetilen tevhid kelimesi “bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek”⁹¹ anlamındadır. Tevhid kelimesi terim olarak ise Allah'ı zatında, sıfatlarında, fiillerinde ve isimlerinde tek ve yegâne olarak ikrar etmektir.⁹² Kur'ân'da tevhid kelimesi zikredilmez bunun yerine “v-h-d” kökünden gelen vâhid⁹³ ve ahad⁹⁴ kelimeleri bulunmaktadır.⁹⁵

*“De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.”*⁹⁶

İslam dininin en temel kaynağı olan tevhid inancı ilk insan Hz. Âdem'den itibaren devam etmektedir. Nitekim insanlığa gönderilen peygamberlerin nihai amaçları tevhid inancını yaymak, yalnızca O'na inanmak ve yalnızca O'na kulluk etmek için insanlara uyarıda bulunarak onlara doğru yolu göstermektir. A'raf sûresinde şöyle buyurulmaktadır: *“Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da) Evet (buna) şahit olduk, dediler.”*⁹⁷

Âyette ifade edildiği üzere tevhid inancı insanlığın yaratılışından itibaren vardır. Allah Teâla kullarından söz aldıktan sonra onları akletme yetisiyle donatmış, ayrıca onları iyiye, doğruya ve güzele yönlendirecek peygamberler de göndermiştir.

Kelime-i tevhid olarak ifade edilen “Lâ ilahe illallah” ifadesi, tek İlah'ın Allah olduğu yani Allah'tan başkasına kulluk etmeye ve boyun eğmeye değer hiçbir

⁹¹ İbn Manzûr, 1986, 4779; Cürcânî, 1413, 62.

⁹² İbn Manzûr, 1986, 4779.

⁹³ Bakara, 2/163; Nisâ, 4/171; Mâide, 5/73; En'âm, 6/19; İbrahim, 14/52.

⁹⁴ İhlâs, 112/1.

⁹⁵ Özler, “Tevhid”, 2012, C. XXXXI, 18.

⁹⁶ İhlas, 112/1-4.

⁹⁷ A'raf, 7/172.

şeyin olmadığı anlamına gelmektedir. Tevhid yani Allah'ın bir ve tek olduğu hususu Kur'ân'da ele alınan temel konularından birini teşkil etmektedir ve Kur'ân âyetlerin çoğunluğunda bu konuya değinilmektedir. Bu âyetlerden bazılarını şu şekilde zikredebiliriz:

*“İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir.”*⁹⁸

*“Rahimlerde dilediği gibi sizi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.”*⁹⁹

*“Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur.”*¹⁰⁰

Allah'ın birliği hususundaki âyetler elbette ki bu kadarla sınırlı değildir. Kur'ân'da zikredilen âyetlerin çoğunluğu doğrudan veya dolaylı olarak Allah'ın birliğine işaret etmektedir. Yine Kur'ân'da, *“Allah'tan başka ilah yoktur.”*¹⁰¹, *“Sizin ilahınız tek bir ilahdır.”*¹⁰², *“De ki: Allah birdir.”*¹⁰³ şeklinde zikredilen âyetlerle de tevhid esası ortaya konmuştur.

Mekkî bir sûre olan Hicr sûresinde gökteki burçlardan, yeryüzünün yayılmasından, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirilmesinden, insan ve cinlerin yaratılmasından, yeryüzünde her çeşit bitkiyi yaratıp bunların rüzgarlar ve yağmurlar aracılığıyla çoğalıp büyümesinden bahsedilerek tevhid esası vurgulanmıştır. Çünkü tüm bunları yaratan ve ahenk içinde yürüten birinin olması gereklidir. O da Allah Teâla'dır. Bu ahengin iki veya daha fazla İlah ile sağlanması da mümkün değildir. Çünkü herkes kendi düzenini yaratmak ister. Kâinattaki her şeyin var olması ve uyum içerisinde olması Allah'ın varlığına ve birliğine delalet etmektedir.

1.2.3. Nübüvvet

Sözlükte haber vermek anlamına gelen nebe' kelimesinden türeyen nübüvvet kelimesini Ragıb el-İsfehânî, “İnsanların hem dünya hem de ahiret

⁹⁸ Bakara, 2/163.

⁹⁹ Âl-i İmrân, 3/6.

¹⁰⁰ T'a Hâ, 20/8.

¹⁰¹ Bkz., Bakara, 2/255; Âl-i İmrân, 3/2,18; Nisa, 4/87; En'âm, 6/102; Tevbe, 9/129; Hûd, 11/14; Ra'd, 13/30; Meryem, 19/8; Mü'minûn, 23/116; Neml, 27/26; Duhân, 44/8 ; Haşr, 59/22.

¹⁰² Bakara, 2/163.

¹⁰³ İhlas, 112/1.

hayatıyla ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için Allah ile akıl sahibi kulları arasında yapılan elçilik görevi”¹⁰⁴ olarak tanımlamıştır. Peygamberlik olarak da ifade edilen nübüvvet kelimesi “insanlara Allah’ın emir ve yasaklarını haber verme görev ve salahiyeti” olarak da tanımlanabilir.¹⁰⁵ Risâlet sözcüğü de nübüvvet ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Allah’ın emirlerini ve nehiyelerini insanlara tebliğ ve tebyin eden kimselere peygamber denir. Peygamber kelimesinin kökeni Farsçadır. Arapça’da ise bu kelime resul, mürsel ve nebi kelimeleri ile karşılanmaktadır. Ancak nebi ve resul arasında bir fark bulunmaktadır. Resul, kendisine yeni bir kitap ve din verilen kimseye denir, nebi ise kendisine kitap ve din verilmeyip kendinden önceki peygamberin kitap ve dinini insanlara iletmekle görevli olan kimseye denir.¹⁰⁶

Allah rahmetinin bir tezahürü olarak insanları sağlam bir fitrat üzerine yaratmış, birçok duyu organı ile donatmış ve akletme yeteneği vermiştir. Bununla da yetinmeyerek insanları doğru yola ulaştırabilmek için peygamberler ve kitaplar göndermiştir. “Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab’ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.”¹⁰⁷

Peygamberler insanlara yaratılmalarının amacını, hayatın anlamını, sonsuz mutluluğa ulaştıran iyi amelleri ve bu iyi amellerin nasıl yapılacağını gösteren ve cehenneme sürükleyen kötü amellerle bunlardan kaçınma yollarını öğreten şahsiyetlerdir.¹⁰⁸ İlk insan Âdem (a.s.)’dan başlayarak Allah Rasûlüne kadarki gelmiş olan tüm peygamberler, Allah Teâla’nın kendilerine vermiş olduğu kitap ve hikmetle insanları düşmüş oldukları karanlıktan aydınlığa çıkarmışlar ve hakikati göstermişlerdir. Kendilerine peygamber gönderilen topluluklardan kimisi peygambere inanarak Allah’ın müjdelemiş olduğu nimetlere kavuşmuş; kimisi de peygamberleri inkâr etme konusunda inat ederek Allah’ın gazabına uğramıştır.

Peygamberlere inanmak İslam dinin iman esaslarından ve tevhid inancının temellerindedir. Allah Teâla Kur’ân’da peygamberler arasında herhangi bir ayrım

¹⁰⁴ İsfehânî, ts., 622.

¹⁰⁵ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul, 2015, s. 33.

¹⁰⁶ Demirci, 2015, 34.

¹⁰⁷ Bakara, 2/151.

¹⁰⁸ Musa Bilgiz, “Kur’ân’da Nübüvvet, Peygamberlik”, *Diyânet İlmî Dergi*, C. XXXXIX, S. I, 2013, s. 25-30.

yapmaksızın tüm peygamberlere inanmayı her müslümana emretmiş ve Allah'ı seven kimselerin peygambere tabi olması gerektiğini bildirmiştir.

*“Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapamayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır.' dediler.”*¹⁰⁹

*“Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!”*¹¹⁰

Allah'ın halifeliğini yapmak üzere yeryüzüne gönderilen insanoğlu kendisine akıl yürütme yetisinin verilmesiyle, iyi veya kötü amellerden dilediğini yapmaya yani irade hürriyetine sahip olmasıyla diğer varlıklardan ayrılmaktadır. İnsan, bu tür yetilere sahip olmasına rağmen Allah Teâla'nın rahmeti ve hikmetinin gereği olarak karşılaştığı problemlerle baş başa bırakılmamış, insanlara gideceği yolu gösteren peygamberler göndermiştir. Peygamberlik insanların hem dünya hem de ahiret mutluluğu için son derece önemli ve gerekli olan bir müessesedir. İnsan her ne kadar son derece üstün yeteneklerle ve akli melekelerle yaratılmış olsa da zayıf iradeli, bilgisiz, kötülük yapmaya ve haktan uzaklaşmaya meyilli bir varlıktır. İnsan, hayatının her aşamasında onu doğru yola götürecektir, iyiyi ve kötüyü gösterecek bir rehber ihtiyacı duymaktadır. Bu rehberler ise Allah Teâla tarafından kendilerine vahiy gelen peygamberlerdir. Peygamberler Allah Teâla'dan almış oldukları vahiylerle insanları hakka, doğru yola ve iyiye yöneltmişlerdir.

Peygamberler, ilahi buyrukları ve gerekli bilgileri insanlara bildirmek için Allah'ın elçisi olduklarını kanıtlayan birtakım deliller göstermişlerdir. Nitekim Peygamberin davetine muhatap olan kimseler, peygamberlerin doğru söylediklerinden emin olmak için onlardan olağanüstü, tabiat kanunlarının üzerinde olan ve gözle görülebilir bir mu'cize getirmelerini istemişlerdir. Bu sebeple Peygamberler, risaletlerinin bir gereği olarak, Allah'ın elçisi olduğunu gösteren mu'cizeler ortaya koymuşlardır. Bir kısım insanlar bu mu'cizelere inanarak iman etmişler, bir kısmı ise “sihir, büyü” diye niteleyerek inkâr etmişler ve sonunda da helak olmuşlardır.

¹⁰⁹ Bakara, 2/285.

¹¹⁰ Nisa, 4/80.

1.2.4. Ahiret

Âhiret sözlükte “evvel” kelimesinin mukabili ve “son” anlamına gelen âhir kelimesinin müennesidir.¹¹¹ Terim olarak ise dünya hayatından sonra ebedî olarak kalınacak yer olarak tanımlanabilir. Âhiret kelimesi Kur’ân’da, “el-yevmü’l-âhir (son gün)”,¹¹² “ed-dârü’l-âhire (son ikamet yeri)”,¹¹³ “en-neş’etü’l-âhire (ikinci yaratılış, son hikmet)”¹¹⁴ gibi sıfatlarla zikredilmiştir.

Âhirete iman İslam inanç esaslarındandır. Allah Teâla tarafından insanları uyarmakla görevlendirilen tüm peygamberler tevhid hakikatini vurguladıktan sonra âhiret konusuna değinmişlerdir. Nitekim Kur’ân’da Nuh (a.s.)’ın, kavmini şöyle uyardığı bildirilmektedir: “Allah sizi de yerden (bitirir) gibi bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır.”¹¹⁵ Yine Kur’ân’da bu husus şöyle aktarılır: “Medyen’e de kardeşleri Şuayb’ı gönderdik. ve Şuayb: Ey kavmim! Allah’a kulluk edin, âhiret gününe umut bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın! dedi.”¹¹⁶

Âhirete iman, mü’min olmanın ve öldükten sonraki hayatta kurtuluşa ermenin şartlarından biridir. Nitekim Kur’ân’da şöyle zikredilir: “Şüphesiz iman edenler; Yahudilerden, Hristiyanlardan ve sâbûilerden de Allah’a ve ahiret gününe inanıp salih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır.”¹¹⁷

Âhiret inancına sahip olmayanlar ise Kur’ân’da, derin bir sapıklığa düşecekleri,¹¹⁸ elem dolu bir azaba uğrayacakları,¹¹⁹ yaptıkları amellerin boşa gideceği,¹²⁰ mallarının da çocuklarının da kendilerine bir fayda sağlamayacağı¹²¹ ve sığınaklarının cehennem olduğu¹²² bildirilmektedir. Kur’ân, dünyanın bir oyun ve eğlence mekânı olduğunu, âhiret yurdunun ise asıl hayat yeri olduğunu¹²³ vurgulamaktadır. Bu dünya hayatı insanların bir süreliğine burada bulunan

¹¹¹ İbn Manzûr, 1986, 38.

¹¹² Bakara, 2/8,62,126,177; Nisâ, 4/39, 59; Mâide, 5/69; Tevbe, 9/18,19.

¹¹³ Ankebût, 29/64.

¹¹⁴ Ankebût, 29/20.

¹¹⁵ Nuh, 71/17-18.

¹¹⁶ Ankebût, 29/36.

¹¹⁷ Bakara, 2/62.

¹¹⁸ Nisa, 4/136.

¹¹⁹ İsrâ, 17/9-10.

¹²⁰ A’râf, 7/147.

¹²¹ Al-i İmrân, 3/116.

¹²² Al-i İmrân, 3/197.

¹²³ Ankebût, 29/64.

nimetlerden faydalanmasından ibarettir; asıl yurt olan ebedilik yurdu ise âhirettir.¹²⁴

Allah Teâla insanoğlunu bu dünyaya imtihan etmek için göndermiştir. İnsanoğlunun bu imtihana tabi tutulabilmesi içinde kendisine akıl ve hür bir irade verilmiştir. Allah Teâla insanları kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır.¹²⁵ Allah'ın var olduğunu bilip inanan ve sadece ona kulluk etme bilincine sahip olan kimseler konuştukları zaman doğruyu söylerler, hak yemezler, bozgunculuk çıkarmazlar, her türlü davranışlarını Allah'ın emrettiği şekilde yapmaya özen gösterirler. Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ederler, kendilerine verilen nimete karşılık nankörlük etmeyip şükrederler, dünya ve âhiret mutluluğuna ulaştırmayı amaçlayan peygamberlerin getirdiklerine uyarlar. İnsanı bu özellikler ile yaratan Allah Teâla insanı başı boş bırakmayacağını da şu âyeti kerîme ile bildirmiştir: *“Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri biz boş yere yaratmadık.”*¹²⁶

İnsan dünyadaki imtihanının sonucuyla âhirette karşılaşır. İyilik işleyen kimseler bunun mükâfatını cennete girerek alır, kötülük işleyenler ise bunun cezasını cehenneme girerek alır. Nitekim âyeti kerîme de şöyle buyurulmaktadır: *“Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte o kimseler cehennemliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar. İman edip yararlı iş yapanlara gelince onlarda cennetliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar.”*¹²⁷

Kur'ân'da kıyametin kopması, haşr-neşr, cennet, cehennem ve ahirette yaşanacak olanlar canlı ve çarpıcı tasvirlerle anlatılmıştır. Tahlilini yaptığımız Hicr sûresinde de âhiret hayatı etkileyici bir üslupla anlatılmıştır. Âhirette karşılaşılacak olan haller insanların zihninde somutlaşacak şekilde aktarılmıştır.

1.2.5. Kıssa

Kıssa kelimesi sözlükte “bir kimsenin izini sürüp peşinden gitmek, bir kişiye bir haber ve kelâmı beyân etmek ve açıklamak”¹²⁸ anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise, “Tarihin derinliklerinde gizli kalmış ve unutulmaya yüz tutmuş olayların, kişilerin ve önceki kavimler hakkındaki rivayetlerin Kur'ân rehberliğinde hiçbir değişiklik yapılmadan aslına uygun olarak beyan edilmesi”¹²⁹ demektir.

¹²⁴ Mü'min, 40/39.

¹²⁵ Zâriyât, 51/56.

¹²⁶ Sâd, 38/27.

¹²⁷ Bakara, 2/81-82.

¹²⁸ İbn Manzûr, ts., 3650.

¹²⁹ Abdülkerim el-Hatîb, *el-Ğaşaşü'l-Ğur'ânî fî Mantûkıhî ve Mefhûmih*, Dâru'l Marife, Beyrut, 1985, s. 39.

Kur'ân'da zikredilen her şeyin belirli bir gayesi bulunmaktadır. Bu gayesini gerçekleştirmek için de kendine has bir üslup kullanmaktadır. Bu üslup şekillerinden biri Kur'ân'da zikredilen kıssalardır. Bu kıssaların zikredilmesindeki amaç, insanların ibret alması ve ders çıkarmasıdır. Ayrıca önceki kavimlerin başına gelen felaketler hakkında haber verilirken bu kimseler gibi olanların aynı akıbete uğrayacağı konusunda bir uyarıda bulunmaktadır.

Kur'ân'da zikredilen kıssalar tarihi bir bilgi vermek için değil, dinleyenlere bir mesaj vermek amacıyla zikredilir. Kıssalarda yer alan kavimlerin helak edilmelerinin anlatılması, Kur'ân'ın inzâl olduğu dönemde peygamberi yalanlayanlara ve alay edenlere, ayrıca sonraki gelecek olan toplumlara bir mesaj vermek ve uyarıda bulunmak içindir.¹³⁰

Kur'ân'da zikredilmiş olan kıssaların amaçlarını şöyle açıklayabiliriz: Tevhid inancını hâkim kılmak, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ve vahyin hak olduğunu kanıtlamak, Hz. Peygamber'i ve mü'minleri teselli etmek, bütün peygamberlerin getirmiş olduğu dinlerin temelde bir olduğunu göstermek, muhatapları düşündürmek ve ibret almalarını sağlamak.¹³¹ Ayrıca, bir takım kimselere verilen nimetler hatırlatılarak insanları salih amel yapmaya teşvik etmek, insanların ibret ve ders almasını sağlamak, inkar edenlerin inkarlarına inatla devam etmeleri durumunda ise kendilerinde aynı akıbete uğrayacaklarını haber vermek amaçlanmıştır.¹³²

Kur'ân bizlere tarihî bilgiler vermek için indirilmemiştir. Bu sebeble Kur'ân'da bulunan kıssalar kronolojik bir sıra ile anlatılmamaktadır. Aynı zamanda Kur'ân- Kerîm'de zikredilen kıssalar tafsilatlı olarak ele alınmamıştır. Yine Kur'ân'da bulunan kıssalarda en çarpıcı ve amaca en uygun olan kısımlar zikredilmiştir. Ayrıca bir kıssa farklı sûrelerde farklı özellikler ve amaçla tekrar tekrar ele alınmaktadır.¹³³

Hicr sûresinde, Âdem (a.s.), İbrahim (a.s.), Lût (a.s.), Şuayb (a.s.) ve Salih (a.s.)'ın hayatlarından kesitler verilmiştir. Bu kıssalarla her peygamberin

¹³⁰ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, C. III, s. 518.

¹³¹ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (Çev.: Ö. Aydın-E. Özalp), İşaret Yayınları, İstanbul, 2015, s. 176-187; Mustafa Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016, s. 213.

¹³² Kutub, 2015, 176-187; Öztürk, 2016, 213.

¹³³ Şehmus Demir, *Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 131-133.

zorluklarla karşılaştıkları belirtilmiştir. Hicr sûresinde Lût (a.s.), Şuayb (a.s.) ve Salih (a.s.)'in da halkı tarafından iftiraya uğradıkları ve kendileriyle alay edildikleri ve halklarının helâk oldukları bildirilmiştir. Bununla da Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve mü'minlere teselli verilmek amaçlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

HİCR SÛRESİ'NİN KONULU TEFSİRİ

2.1. YÜCE KİTABIMIZ KUR'ÂN-I KERÎM

Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâla tarafından Cebrail (a.s.) aracılığıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahyedilen mu'ciz bir kitaptır. Hicr sûresinde ana konu olarak belirlediğimiz bu başlık altında Kur'ân-ı Kerîm'in mu'cizeliği, korunmuşluğu ve apaçık oluşu ele alınmıştır. Hurûf-ı mukattaa ile başlayan Hicr sûresi, bu harflerle Kur'ân'ın mu'ciz oluşuna delalet etmektedir. Ayrıca sûrelerinden birinin dahi bir benzerini getiremeyen müşriklere karşı meydan okuyan Kur'ân, Allah kelamı ve mu'ciz bir kitap olduğuna delalet etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından diğer Rasûllerine gönderilen kitaplar gibi tahrif olmaktan korunmuştur. Çünkü Allah Teâla Kur'ân'ın korunmasını kendi üzerine almıştır. Ayrıca Kur'an kendisinin apaçık bir kitap olduğunu belirtmiştir. Bu konular başlıklar altında ele alınmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Kur'ân'ın Mu'cizeliği

الرُّ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾

“Elif. Lâm. Râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık bir Kur'ân'ın âyetleridir.”¹³⁴

Kur'ân'daki sûreler, övgü ile başlayan,¹³⁵ mukattaa harfleri ile başlayan,¹³⁶ nidâ harfleri ile başlayan,¹³⁷ haber cümlesi ile başlayan,¹³⁸ yemin ile başlayan,¹³⁹ şart edatı ile başlayan,¹⁴⁰ emir kipi ile başlayan,¹⁴¹ soru edatı ile başlayan,¹⁴² kınama ifadesi ile başlayan,¹⁴³ sebep bildiren ifadeler ile başlayan¹⁴⁴ sûreler şeklinde sınıflandırılabilir.¹⁴⁵ Bu tasnife göre Hicr sûresi ise mukattaa harfleri ile başlayan

¹³⁴ Hicr, 15/ 1.

¹³⁵ Fatiha, 1/1; Hadîd, 57/1; Mülk, 67/1; Furkan, 25/1; Kehf, 18/1.

¹³⁶ Bakara, 2/1; Âl-i İmrân, 3/1; A'râf, 7/1; Yûnus, 10/1; Hûd, 11/1.

¹³⁷ Müzzemmil, 73/1; Maide, 5/1; Nisa, 4/1; Hac, 22/1.

¹³⁸ Kamer, 54/1; Mü'minûn, 23/1; Enfâl, 8/1.

¹³⁹ Tarık, 86/1; Asr, 103/1; Fecr, 89/1.

¹⁴⁰ Vâkıa, 56/1; Zilzâl, 99/1; Nasr, 110/1.

¹⁴¹ Kâfirûn, 109/1; Cin, 72/1; İhlas, 112/1.

¹⁴² İnsan, 76/1; Nebe', 78/1; Mâ'un, 107/1.

¹⁴³ Mutaffifin, 83/1; Hûmeze, 104/1; Tebbet, 111/1.

¹⁴⁴ Kureyş, 106/1.

¹⁴⁵ Suyûtî, 2011, 625-626; Abdurrahman Çetin, “Fevâtihu's-Süver”, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, C. XII, s. 503-504.

sûreler arasında yer almaktadır.

Hurûf-ı mukattaa, bir kısım sûrelerin başında yer alan bazen tek bir harf olarak bazen de birkaç harfin yan yana gelmesi ile oluşmuş harflere denilmektedir.¹⁴⁶ Hurûf-ı mukattaa'nın te'vili konusunda islam alimleri iki gruba ayrılmıştır. Birinci gruba göre mukattaa harfleri mutlak müteşabihtir, te'vil edilemez.¹⁴⁷ İkinci gruptaki alimler ise bu harflerin te'vil edilebileceğini ve bunların birer anlamı olduğu görüşündedirler.¹⁴⁸ Ancak bu alimlerde kendi aralarında bu harflerin manalarının ne olabileceği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden birkaçı şu şekildedir:

- Bu harfler meydan okumak ve Kur'ân'ın mu'cize oluşuna dikkat çekmek için bazı sûrelerin başlarına konan harflerdir.¹⁴⁹
- Hurûf-ı mukattaa, başında yer aldıkları sûrelerin isimlerini ihtiva etmektedir.¹⁵⁰
- Hurûf-ı mukattaa, Allah'ın isimlerine ve sıfatlarına işaret etmektedir.¹⁵¹
- Baş kısımlarına geldikleri sûrelerin içeriklerini vurgulamak amacıyla zikredilmiştir.¹⁵²

Kur'ân'da bulunan yirmi dokuz sûre hurûf-ı mukattaa ile başlamaktadır. Bu sûrelerden iki tanesi (Bakara ve Âl-i İmrân) Medenî sûrelerden iken yirmi yedi tanesi Mekkî sûrelerdendir. Bu harfler on dört tane olup, on üç şekildedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz; طه, طس, طسم, الم, الر, المر, المص, كهيعص. Kur'ân'da Hicr, Yunus, Hûd, Yusuf ve İbrahim sûreleri الر harfleriyle başlamaktadır. Bu beş sûre de الر harflerin hemen akabinde Kitab'a ve ilahî vahye vurgu ile başlamaktadır.

Hurûf-ı mukattaa'dan olan Elif-Lam-Râ (الر) harflerinin anlamları hususunda da farklı görüşler öne sürülmüştür. Elif-Lâm-Râ (الر) harflerinin, Hâ-Mîm (حم) ve Nûn (ن) harfleri ile birleştirilmesiyle manasının الرحمن olacağı

¹⁴⁶ Cerrahoğlu, 2014, 134.

¹⁴⁷ Suyûtî, 2011, 437; Razi, 1981, C. I, 4; M. Zeki Duman, "Hurûf-u Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, C. XVIII, s. 40.

¹⁴⁸ Râzî, 1981, C. I, 4.

¹⁴⁹ Suyûtî, 2011, 441; Râzî, 1981, C. I, 7.

¹⁵⁰ Suyûtî, 2011, 441; Râzî, 1981, C. I, 7.

¹⁵¹ Suyûtî, 2011, 437; Râzî, 1981, C. I, 7.

¹⁵² Suyûtî, 2011, 439.

söylenmiştir.¹⁵³ Ayrıca Elif-Lâm-Râ harflerinin انا الرب (Ben Rabbim, Rab benim), انا الله ارى (Ben Allah'ım görürüm), انا الرحمن (Ben Rahmanım) anlamlarına geldiği de söylenmiştir.¹⁵⁴

Kur'ân, Allah Rasûlüne verilen en büyük mu'cizedir. Kur'ân, fesahat ve belagat yönünden son derece ileri seviyede bulunan bir topluluğun yaşadığı dönemde, fesahat ve belagatın en önemli örneği olarak vahyedilmeye başlanmıştır. Kur'ân, birçok âyette kendisinin bir benzerinin meydana getirilemeyeceği hususunda Arap fesahat ve belagat ustalarına meydan okumuştur.

“De ki: Andolsun, bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.”¹⁵⁵

“Yoksa, ‘Onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu’ mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin.”¹⁵⁶

“Eğer kulumuza indirdirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.”¹⁵⁷

Kur'ân'ın ilahî bir kelam olduğunu kabul etmeyenler, fesahat ve belagat konusunda son derece ileri seviyede olmalarına karşılık, Kur'ân'ın bu çağrısı karşısında aciz kalmışlar ve Kur'ân âyetlerinden bir sûrenin emsalini dahi oluşturamamışlardır.

Kur'ân'ın üslubu, nazmı, yaratılmış olan hiçbir varlığın onun bir benzerini meydana getirememesi, gaybî haberler içermesi, gelecekteki olaylardan haberler vermesi, tabiat ilimleriyle çelişmemesi gibi birçok mu'cizesi vardır.¹⁵⁸ Hurûf-ı mukattaa da bir benzerinin getirilememesi sebebiyle Kur'ân'ın mu'cizeliğine işaret etmektedir .

Hurûf-ı mukattaa, Allah Teâla'nın Cebrâil vasıtasıyla Rasûlüne vahyedilen

¹⁵³ Yazır, ts., C. I, 150; Râzî, 1981, C. I, 6; Cerrahoğlu, 2014, 139.

¹⁵⁴ Râzî, 1981, C. I, 7.

¹⁵⁵ İsrâ, 17/88.

¹⁵⁶ Hûd, 11/13.

¹⁵⁷ Bakara, 2/23.

¹⁵⁸ Sabri Türkmen, “Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. XXXXIII, S. 2, 2007, s. 71.

ve harikulade bir üsluba sahip olan Kur'ân'ın, mu'ciz oluşuna bir işarettir. Bu harfler Hz. Muhammed (s.a.s.)'in peygamberliğinin hak olduğuna dair bir delil olmakla beraber, onun risâletini ve kendisine indirilen vahyin Allah kelâmı olduğunu inkâr edenler için ise bir meydan okumadır.¹⁵⁹

2.1.2. Kur'ân'ın Apaçık Oluşu

الرَّأ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ ﴿٤١﴾

“Elif. Lâm. Râ.¹⁶⁰ Bunlar Kitab'ın ve apaçık bir Kur'ân'ın âyetleridir.”¹⁶¹

Elif. Lâm. Râ (الر). Hurûf-ı mukattaa'dan olan bu harfler Kur'ân'ın mu'ciz oluşuna bir işarettir.¹⁶² “Tilke (تِلْكَ)” kelimesi ile bu sûrenin ihtiva ettiği âyetlere¹⁶³ veya Kur'ân'ın tamamına¹⁶⁴ işaret edilmiştir. Taberî, bu kitabın âyetleri ile kastedilenin Tevrat ve İncil gibi Hz. Muhammed'den önceki peygamberlere verilmiş olan kitaplar olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵ Kur'ân kelimesinin nekre gelmesi ise, Kur'ân'ın şanının yüceliğini göstermek içindir.¹⁶⁶

Kur'ân, her açıdan eşsiz ve harikulade olan ilahî bir kitaptır. Bu kitap Elif-lâm-râ gibi alfabe harflerinden oluşmasına rağmen Arap edebiyatçıları, belâgatçıları ve şairlerini hatta bütün insanları ve cinleri bir mislini getirmekten aciz bırakmıştır. Allah Rasûlüne vahyedilen bu mu'ciz kitap, apaçık, içerisinde herhangi bir bozukluk ve karışıklık bulunmayan bir kitaptır.

Kur'ân-ı Kerîm hiç şüphesiz ki manaları açık ve anlaşılır bir kitaptır. Kur'ân'ın nâzil olduğu dönemde belagat ve fesahat yönünden son derece ileri bir seviyede olan Mekke müşrikleri, الر gibi hurûf-ı mukattaa harfleri ile kastedilenin ne olduğunu anlamamışlardır. Ayrıca bu harfler onları şaşırtmıştır. Hatta Müslümanlardan da bunların sırrına vâkıf olan yoktur. Çünkü bu şekil harfler daha önce hiç kullanılmamıştır. Bu harflerin bilgisi Allah ile Rasûlü arasındadır. Bu âyetten, bu harflerin bilgisi Allah Rasûlüne apaçıktır ya da bu harflerin Allah katından geldiği apaçıktır, şeklinde iki mana çıkarılabilir.

¹⁵⁹ Faruk Tuncer, *Kur'an Bütünlüğü Açısından Surelerin Baş Tarafı ile Sonu Arasındaki Münasebet*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000, s. 96-97.

¹⁶⁰ Hicr, 15/1.

¹⁶¹ Hicr, 15/1.

¹⁶² Sâbunî, ts., C. II, 105.

¹⁶³ Râzî, 1981, C. XIX, 155.

¹⁶⁴ Beydâvî, 1997, C. III, 206.

¹⁶⁵ Taberî, 1994, C. IV, 467.

¹⁶⁶ Râzî, 1981, C. XIX, 155.

2.1.3. Kur'ân'ın Korunmuşluğu

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

“Zikr'i (Kur'an'ı) kesinlikle biz indirdik biz; elbette onu yine biz koruyacağız.”¹⁶⁷

Müfessirlerin çoğunluğu bu âyeti Kur'ân'ın korunmuşluğu üzerinden değerlendirmişlerdir.¹⁶⁸ Taberi bu âyeti lafız ve mana yönüyle, “Şüphesiz biz Kur'ân'a aslında bulunmayan tek bir kelimenin bile girmesini ve emirlerinde, nehiyelerinde, hadlerinde ve farzlarında bir noksanlık veya fazlalık olmasını engelleyeceğiz.”¹⁶⁹ şeklinde açıklamıştır. Zemahşerî, “Allah Teâla, Kur'ân'ın Cebrail (a.s) tarafından gözcülerle Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirildiğini ve böylece onun şeytanlardan korunmuş olduğunu ve yine Allah Teâla'nın önceki kitapların aksine Kur'ân'ı her türlü noksanlıktan ve ziyadelikten, tahrif ve tebdilden koruyacağını vurgulamıştır. Geçmiş peygamberlere verilen kitapların tahrif olması onların koruyuculuğunu Allah Teâla'nın değil, rabbani alimler ve din adamları üstlenmişler olmalarından dolayı bu kitaplar tahrif olmuştur. Kur'an-ı Kerim ise bizzat Allah'ın himayesini altındadır, diğer kitapların aksine daima korunacaktır.”¹⁷⁰ demektedir. Taberî ve Zemahşerî ile aynı görüşü benimseyen Râzî, “inkâr edenler veya Yahudiler ve hıristiyanlar gibi Kur'ân'ı bozmak ve değiştirmek isteyen kimselere karşı, Kur'ân'ın her türlü tahriften korunmuş olması en büyük mu'cizelerdendir ve gaybe ait bir haberdur.”¹⁷¹ demektedir.

Müfessirler, “Zikr'i (Kur'an'ı) kesinlikle biz indirdik biz; elbette onu yine biz koruyacağız”¹⁷² âyetinde yer alan “zikr” (الذِّكْرُ) kelimesi ile kastedilenin Kur'ân olduğu hususunda hemfikir iken, ^h/hû¹⁷³ zamirinin neye raci olduğu hususunda fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Müfessirlerin çoğunluğu ^h/ lehûdeki¹⁷⁴ "hû" zamirinin Kur'ân'a¹⁷⁵ raci olduğunu ifade ederken, bazı müfessirler de Hz. Muhammed

¹⁶⁷ Hicr, 15/9.

¹⁶⁸ Taberî, 1994, C. IV, 469; Zemahşerî, 2009, 558-559; Râzî, 1981, C. XIX, 162.

¹⁶⁹ Taberî, 1994, C. IV, 469-470.

¹⁷⁰ Zemahşerî, 2009, 558-559.

¹⁷¹ Râzî, 1981, C.XIX, 165.

¹⁷² Hicr, 15/9.

¹⁷³ Hicr, 15/9.

¹⁷⁴ Hicr, 15/9.

¹⁷⁵ Taberî, 1994, C. IV, 469; Zemahşerî, 2009, 559; Râzî, 1981, C. XIX, 164; Sâbunî, ts., C. II, 106.

(s.a.v.)'e raci olduğunu¹⁷⁶ ifade etmişlerdir. Mukâtil b. Süleyman “Zikr’i (Kur’an’ı) kesinlikle biz indirdik biz; elbette onu yine biz koruyacağız”¹⁷⁷ âyetini, “Allah, peygamberini şeytanlardan ve düşmanlarından koruyacaktır.”¹⁷⁸ şeklinde yorumlarken, Ferrâ ise bu âyeti, ‘Hz. Peygamber (s.a.v.)’in korunması olarak yorumlanmış ancak kimlerden korunduğu hususunda bir bilgi vermemiştir.¹⁷⁹

Kur’ân, lafız ve mana yönünden günümüze kadar tahrif olmaktan korunmuştur ve korunmaya da devam edecektir. Çünkü Allah Teâla Kur’ân’ın korunmasını kendi üzerine almıştır ve Müslümanları da buna vesile kılmıştır. Nitekim Kur’ân, ilk Levh-i mahfûz’a indirilmiş, oradan da çeşitli zaman aralıklarıyla da Allah Rasûlüne indirilmiştir. Peygamber Efendimize indirilirken de Allah Teâla habibine şöyle buyurmuştur: “(Resûlüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O hâlde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşunu takip et. Sonra şüphelen olmasın ki, onu açıklamak da bize aittir.”¹⁸⁰

Bu âyetlerle Rasûlullah’a, Kur’ân’ın hıfzettirilmesinin, düzgün olarak okunmasının ve ilahî maksada uygun olarak izah edilmesinin garantisi verilmiştir.¹⁸¹

Hiz. Muhammed (s.a.v.) tebliğ vazifesi ile Allah Teâla’dan aldığı vahiyleri insanlara ulaştırmış ve sonraki nesillere aktarmak amacıyla onları unutulmaya ve yok olmaya karşı korunabilecek bir hale getirmiştir. Allah Rasûlü, Kur’ân’ın okunmasını ve ezberlenmesini teşvik etmiştir. Hiz. Muhammed (s.a.v.) döneminde başlayan bu gelenek sahabe ile tabiine, tabiinden sonra da gelecek kuşaklara aktararak Kur’ân’ın muhafaza edilmesi sağlanmıştır. Kur’ân’ın hıfzedilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması nitekim çok önemlidir. Bu nedenle Hiz. Muhammed (s.a.v.), gelen vahiylerin sadece ezberlenmesini yeterli bulmamıştır. Çünkü insanın hafızası daima unutkanlıkla karşı karşıyadır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz ashabına âyetlerin yazılmasını da emretmiştir. Allah Rasûlü hayatta iken vahiy

¹⁷⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, Me’âni’l-Kur’ân, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut, 1983, C. II, s. 85; Ebu’l-Hasan Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l Arabî, Beyrut, 2002, C.II, s. 425.

¹⁷⁷ Hicr, 15/9.

¹⁷⁸ Mukâtil b. Süleyman, 2002, C. II, 425.

¹⁷⁹ Ferrâ, 1983, C.II, 85.

¹⁸⁰ Kiyâme, 75/16-19.

¹⁸¹ İbn Kesîr, 2008, C. IV, 449.

yazıya geçirilmişse de onun döneminde Kur'ân nüshaları iki kapak arasında toplanmamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in iki kapak arasına getirilmesi Hz. Ebû Bekir döneminde gerçekleşmiştir. Ridde Savaşları sonucunda birçok kurranın şehit düşmesi, Hz. Ebû Bekir'i vahyin yazılı olduğu malzemeleri bir araya toplamaya yöneltmiştir. Bu konudaki en meşhur rivayet, Ömer (r.a.)'ın Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.)'ın yanına gelerek vahiy malzemelerini bir araya toplamayı önerdiği ancak Ebu Bekir es-Sıddık (r.a.)'ın ilk başta buna karşı çıktığı daha sonra ise bu teklifi kabul ettiği ve bu iş içinde Zeyd b. Sâbit'i uygun gördüğü yönündedir.¹⁸² Zeyd b. Sâbit kendisine verilen bu görevi titizlikle yerine getirmiştir. Öyleki Zeyd b. Sâbit, getirilen nüshalarından her birini tek tek ele alarak nüshaların Rasûlullahın huzurunda yazılıp yazılmadığını tespit etmiş sonrasında ise bu nüshada yer alan âyetlerin diğer insanlar arasında aynı şekilde ezberlenip ezberlenmediğine de dikkat etmiştir. Bununla da kalmayıp getirilen her bir nüshasının Rasûlullahın huzurunda ve bilgisi dahilinde yazıldığına dair iki şahit getirme şartı konmuştur. Nitekim Ebû Bekir es-Sıddık ve Ömer b. Hattab, Zeyd b. Sâbit'e Mescid-i Nebevî'nin kapısında beklemelerini ve kendilerine iki şahitle vahiy nüshası getirenlerin getirdiklerini almalarını emretmiştir.¹⁸³

Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.)'ın halife olduğu dönemde Kur'ân cem ve tespit edilmişken, Hz. Ömer (r.a.)'ın halifeliği döneminde çoğunlukla Kur'ân'ın okunması ve hıfzedilmesi hususuna önem verilmiştir. Ancak Hz. Osman'ın halifelik döneminin ilk yıllarında Müslümanlar arasında kıraat ihtilafları ortaya çıkmıştır. Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde artan fetihlerle İslâm coğrafyası genişlemiş ve bu fetihler beraberinde sorunlarda getirmiştir. Şöyle ki Arap olmayan Müslümanlar yaşadıkları bölgelerde öne çıkan sahâbînin mushaf ve kıraatiyle Kur'ân'ı öğrenip okumuş, bu sahabelerin Mushaflarından da kendilerine ait nüshalar istinsah etmişlerdir. Bölgeler arasındaki bu kıraat ve mushaf farklılığı zamanla müslümanlar arasındaki birliği bozacak seviyeye kadar ulaşmıştır. Bunun sonucunda da Müslümanlar arasında Kur'ân merkezli çok ciddi tartışmalar başlamıştır. Enes b. Mâlik'ten nakledilen bir rivayete göre Azerbaycan ve Ermenistan seferlerine katılan ordunun komutanı Huzeyfe b. Yemân, Suriyeli ve

¹⁸² Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 3.

¹⁸³ Mehmet Emin Maşalı, *Kur'an'ın Metin Yapısı*, Otto Yayınları, Ankara, 2015, s. 53.

Iraklı askerler arasındaki kıraat ihtilafının tartışmaya ve hatta birbirlerinin üzerlerine yürümelere sebebiyet verdiğini görünce Yahudi ve Hıristiyanların kitaplarında ihtilafa düştükleri gibi bir ihtilafa düşmeden Hz. Osman'a konuya acilen bir çözüm bulmasını istedi.¹⁸⁴ Bu haberi alan Hz. Osman, Peygamber Efendimizin eşlerinden biri olan Hz. Hafsa'dan Ebû Bekir es-Sıddık döneminde cem edilen mushafı çoğaltmak üzere kendisinden istedi ve çoğaltılan bu mushafı yedi merkeze göndermeye karar verdi.

Kur'ân'ın çoğaltılması işleminde Kureyş lehçesi esas alınmış ve sûrelerin sıralamasında Rasûlullah'ın Kur'ân'ı son okuyuşundaki şekle göre yapılmasına dikkat edilmiştir. Çoğaltılan bu yedi nüsha ise bir tanesi Medîne'de bırakılmıştır. Kalan altı nüsha ise Mekke, Kûfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn'e gönderilmiştir. Hz. Osman çoğaltılan bu Kur'ân nüshaların dışında kalan diğer nüshaların ise tekrar bir karışıklığa sebep olması ihtimaline karşılık imha edilmesini emretmiştir.¹⁸⁵

Sonuç olarak, *“Zikr'i (Kur'an'ı) kesinlikle biz indirdik biz; elbette onu yine biz koruyacağız.”*¹⁸⁶ âyetinde belirtildiği gibi Kur'ân, Allah'ın koruması altına alınmıştır. Rasûlullahın ve ona inanan kimselerin vahyi koruma yönündeki gayretleri de bu ilahi teminatın bir göstergesidir. Her ne kadar müslümanlar arasında farklı fırkalar zuhur etmiş, Kur'ân'ın te'vili hususunda ihtilaflar ortaya çıkmış olsa da her fırka benimsedikleri görüşlerin doğruluğunu yine Kur'ân'da aramıştır. Asırlar sonra bile Hz. Peygamber'e vahyedildiği şekliyle okunmakta olan Kur'ân'ın tahrif olmamasının yanında, Müslümanlar arasında Kur'ân'ın uygulanış şekli bakımından da aşırı farklılık bulunmamaktadır.

2.2. ALLAH'IN VARLIĞININ VE BİRLİĞİNİN DELİLLERİ

Allah'ın varlığı ve bir oluşu, Kur'ân'da insan için bilinmesi ve apaçık bir gerçek olarak kabul edilmesi gerekli olan bir husustur. İslam inancında Allah bir ve tektir. O'nun bir oluşu da sayı yönüyle değildir. Allah'ın sıfatlarında, fiillerinde, zâtında, ilahlığında tek ve eşsiz oluşu yönüyledir. İhlas sûresinde de Allah'ın bir olduğu, hiçbir şeye muhtaç olmadığı, doğmadığı ve doğurulmadığı, hiçbir şeyin kendisine denk olmadığı ifade edilir.¹⁸⁷ Ayrıca Kâfirûn sûresinde ise Allah'tan

¹⁸⁴ Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 3.

¹⁸⁵ Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 3.

¹⁸⁶ Hicr, 15/9.

¹⁸⁷ İhlas, 112/1-4.

başkasına ibadet edilmeyeceği ifade edilerek Allah'ın tek İlah olduğu vurgulanmıştır.¹⁸⁸

Uçsuz bucaksız olan kâinata bakıldığında akılları hayrete düşüren bir nizam ve ahenk içinde olduğu görülür. Yeryüzü üzerinde yaşayan tüm canlılar için yayılmış, sabit dağlarla da hareket etmesi önlenmiştir. Yağmurlarla toprak, üzerinde ziraat yapmaya elverişli hale getirilmiştir. Rüzgarlarla tohumlar etrafa saçılmış ve bitkilerin çoğalmasına yardımcı olmuştur. Gökyüzü burçlarla süslenerek seyredenler için eşsiz bir güzellik oluşturmuştur. Hicr sûresinde ele alınan bu konular “Burclar”, “Rüzgâr ve Yağmur”, “Yeryüzünün Yayılması ve Sabit Dağlar”, “İnsanın Yaratılması” ve “Cinlerin Yaratılması” başlıkları altında ele alınmaya çalışılmıştır.

2.2.1. Burclar

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَرِيَّاتَهَا لِلنَّاطِقِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

“Andolsun, biz gökte birtakım burçlar yarattık ve seyredenler için onu süsledik. Onları, taşlanmış (kovulmuş) her şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden müstesna. Onun da peşine açık bir alev sütünü düşmüştür.”¹⁸⁹

Burc kelimesinin çoğulu olan burûc kelimesi, “konaklar, köşkler” anlamına gelmektedir. Yıldızların kendilerine ait menzilleri olarak da isimlendirilmişlerdir.¹⁹⁰ Burûc kelimesi yüksek bir köşk, yıldızlar ve ışık anlamına gelir.¹⁹¹ Burûc kelimesinin güneş, ay ve yıldızların doğup battığı yerler olma ihtimali de bulunmaktadır.¹⁹² Kur’ân’da çoğul olarak dört yerde zikredilen ve bir sûrenin de adını (el-Burûc) oluşturan burûc kelimesi, bir yerde “kale burcu”¹⁹³, diğer yerlerde ise “gökteki burç”¹⁹⁴ anlamında kullanılmıştır.

“Ve onu, bakanlar için süsledik.” âyeti bize en yakın olan, görebildiğimiz dünya semasının yıldızlarla süslendiğini söylemektedir. Râzî bu âyeti “Biz o gökleri, yaratıcının varlığına ve birliğine delâlet edip, ibret alacaklar için güneş, ay

¹⁸⁸ Kâfirûn, 109/1-6.

¹⁸⁹ Hicr, 15/16-18.

¹⁹⁰ İsfehânî, ts., 52.

¹⁹¹ Yazır, ts., C. V, 198.

¹⁹² Maturîdî, 2006, C. VIII, 12.

¹⁹³ Nisâ 4/78.

¹⁹⁴ Hicr 15/16; Furkân 25/61; Burûc 85/1.

ve yıldızlarla süsledik.” anlamına geldiğini söylemektedir.¹⁹⁵ Bu âyette Allah Teâla semanın yıldızlarla süslenmiş harikulade güzelliğini bizlere hatırlatarak bu yaratmanın mükemmel ve eşsiz oluşuna dikkat çekmiştir. Yıldızların gökyüzünün süsü olduğuna dair diğer âyetler ise şöyledir: “Biz en yakın semâyı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, azîz, alîm Allah’ın takdiridir.”¹⁹⁶ “Andolsun ki biz, (Dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık.”¹⁹⁷, “Biz yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik.”¹⁹⁸

Yıldızların dünya semasını süslemesinin yanında bir diğer özelliği de gökyüzünü şeytanlardan korumasıdır. Nitekim âyette “Onları, taşlanmış (kovulmuş) her şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden müstesna. Onun da peşine açık bir alev sütünü düşmüştür.”¹⁹⁹ buyurulmaktadır.

Racîm (رَجِيم) kelimesi sözlükte taş atmak ve taşlanan anlamındadır.²⁰⁰ Bazı kimseler de bu kelimenin lanetlenmiş anlamına geldiğini söylemişlerdir.²⁰¹ Elmalılı bu âyeti şöyle açıklar: “Gökyüzü hem süslenmiş hem de taşlanmış şeytanlardan korunmuştur. Hiçbir şeytan semâyâ çıkamaz ve orada olan bir durum hakkında bilgi sahibi olamaz. Yeryüzündeki gibi orada şeytanlık yapamaz.”²⁰² Şihâb kelimesi ise sözlükte tutuşturulmuş bir ateşin parlak alevi anlamına gelir. Razi, İbn Abbas’tan rivayet edilen bir rivayeti eserinde şu şekilde ele alır: “Şeytanlar önceleri göklere çıkabiliyor oralarda dolaşabiliyordu. Buralarda meleklerden gayb haberlerini işitiyor ve onları kahinlere ulaştırıyorlardı. Ancak Hz. Muhammed (s.a.s.) doğduğu zaman şeytanlar yedi kat semâdan aşağıya indirildiler ve o semâlardan menedildiler. Dolayısıyla onlardan herhangi biri kulak hırsızlığı yapmak istediği zaman ateş parçaları ile taşlanırlar.”²⁰³

2.2.2. Arzın Yayılması ve Sabit Dağlar

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ (۱۹) وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ

¹⁹⁵ Râzî, 1981, C. XIX, 172.

¹⁹⁶ Fussilet, 41/12.

¹⁹⁷ Mülk, 67/5.

¹⁹⁸ Saffât, 37/6.

¹⁹⁹ Hicr, 15/17-18.

²⁰⁰ İsfehânî, ts., 202; Yazır, ts., C. V, 199.

²⁰¹ Maturidî, 2006, C. VIII, 19.

²⁰² Yazır, ts., C.V, 199.

²⁰³ Râzî, 1981, C. XIX, 173.

وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ (۲۰) وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ (۲۱)

“Yeri uzatıp yaydık, orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik. Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim vasıtaları yarattık. Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.”²⁰⁴

Revâsiye (رَوَاسِي) kelimesi müfessirler tarafından; sabit dağlar²⁰⁵, oturaklı ağır dağlar²⁰⁶, ağır dağlar²⁰⁷, yeryüzünde çakılıp kalan ve oradan hiç ayrılmayan dağlar²⁰⁸ şeklindeki ifadelerle açıklanmıştır. Revâsiye kelimesi Kur’ân’da dokuz yerde zikredilmektedir.²⁰⁹ Revâsiye kelimesi üç âyette dağların işlevi hakkında kullanılmıştır.²¹⁰ Üç âyette ise yerin “medd” edilmesinden sonra dağların oluştuğu ifade edilmiştir.²¹¹ Ayrıca revâsiye kelimesinin kullanıldığı âyetlerde nehirlerden, yollardan, canlılardan, bitkilerden, meyvelerden, rızıklardan ve sudan bahsedilmektedir.

Fahreddin Râzî, dağların sabit oluşunu “Yeryüzünün sabit olması ağırlığı sebebiyledir. Eğer böyle olmasaydı yeryüzü sular ve rüzgarlar ile kayardı. Eğer, Allah Teâla yeryüzünü kum gibi yaratsaydı üzerinde ziraat yapılamazdı. Kumlu arazinin kumu ise sürekli yer değiştirmektedir. İşte yeryüzünün dağlarla sabit kılınmasının hikmeti budur.”²¹² şeklinde açıklamaktadır.

Yerin meddedilmesi ise yerin enlemesine ve boylamasına genişletilmesi²¹³ ve Allah Teâla’nın yeryüzünü bakıldığı zaman gözün sonunu göremeyeceği kadar büyük ve geniş yaratmasıdır²¹⁴ şeklinde açıklanmıştır.

Bu âyetlerde yeryüzünün yayıldığından bahsedildiği gibi yeryüzünün canlıların üreyip çoğalması, üzerinde dolaşılması ve ziraat yapılmasına elverişli olmasından da bahsedilmektedir. Kâinatta bulunan her şey belli bir düzen, plan ve ölçüye göre yaratılmıştır. Nitekim yeryüzünde, görmek ve yürümek için geniş bir

²⁰⁴ Hicr, 15/19-21.

²⁰⁵ Râzî, 1981, C. XIX, 174; Sâbunî, ts, C. II, 107; Taberî, 1994, C. IV, 472.

²⁰⁶ Yazır, ts., C. V, 201.

²⁰⁷ Râzî, 1981, C XX, 7.

²⁰⁸ Râzî, 1981, C. XXXI, 274.

²⁰⁹ Ra’d, 13/3; Hicr, 15/19; Nahl, 16/15; Enbiyâ, 21/31; Neml, 27/61; Lokmân, 31/10; Fussilet, 41/10; Kâf, 50/7; Mürselât, 77/27;

²¹⁰ Nahl, 16/15; Enbiyâ, 21/31; Lokmân, 31/10.

²¹¹ Ra’d, 13/3; Hicr, 15/19; Kâf, 50/7.

²¹² Râzî, 1981, C XXV, 144.

²¹³ Yazır, ts., C V, 120.

²¹⁴ Râzî, 1981, C. XIX, 3.

alan, serpiştirilmiş dağlar, canlıların geçimi ve hayatı için belli bir ölçü ile yaratılan çeşit çeşit bitkiler bulunur. Bütün bunlar Allah Teâla'nın varlığının, kudretinin ve rahmetinin delillerindendir. İster gökyüzünde ister yeryüzünde olsun bütün hazineler Allah katındadır. Allah'ın yeryüzüne gönderdiği nimetlerde aşırılık, noksanlık ya da fazlalık yoktur. Her şey belli bir ölçüye göre indirilmektedir.

2.2.3. Rüzgarlar ve Yağmur

وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾

“Biz, rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli) suyu depolayamazdınız.”²¹⁵

Levâkîh (لَوَاقِحَ), likâh kelimesinden türemiştir ve lâkihâ kelimesinin çoğuludur. Likâh kelimesi aşılı anlamına gelirken, lâkihâ kelimesi ise aşılı veya aşıcı anlamlarına gelir.²¹⁶

Bu âyette rüzgarların aşılایıcı bir özelliğe sahip olduğu açıkça ifade edilmektedir. Bilinmektedir ki bitkilerde ve meyvelerde dölleme, rüzgarların etkisiyle oluşmaktadır.²¹⁷ İbn Mesûd bu âyetin tefsiri için “Allah Teâla, rüzgarları bulutlara aşılama için gönderir. Rüzgarlar bulutları suya taşıyarak yağmur yüklü bulutlara dönüşmelerine yardımcı olur. Sonra rüzgâr bulutu sıkıştırıp bir aşılı gibi yağmur akıtır.”²¹⁸ demiştir. Yeryüzünde bulunan sayısız bitkiye ait polenler, çiçek tozları ve tohumlar rüzgarlar aracılığı ile taşınmaktadır ve böylece bitkilerin aşılانarak çoğalmaları ve nesillerinin devamı sağlanmaktadır. Kısacası rüzgarların aşılایıcı özelliğe sahip olması sebebi ile bitkiler üremekte ve çoğalmaktadır. Rüzgarların aşılایıcı olması için belli bir ölçüde ve yumuşak bir şekilde esmesi gerekir, aksi takdirde aşılama olmaz ve her yer bozulur.²¹⁹

Âyette zikredilen bir diğeri husus da yağmurun yağmasıdır. Rüzgarlar nasıl bitkileri aşılamak için gerekliyse aynı şekilde bulutların yer değiştirerek doyum noktasına ulaşacakları yerlerden geçmeleri ve yağmur yağdırmaları için de rüzgarlar gereklidir. Bu yağmurlar sayesinde ekinler büyür ve yeryüzünde yaşayan

²¹⁵ Hicr, 15/22.

²¹⁶ İbn Manzûr, 1986, 4054; İsfehânî, ts., 583.

²¹⁷ Taberî, 1994, C. V, 473.

²¹⁸ Yazır, ts., C. V, 202.

²¹⁹ Yazır, ts., C. V, 202.

canlılar hayat bulur. Yağmurun yağması, onun yeryüzünde depolanması ve tüm canlılara hayat vermesi insan eliyle olacak bir iş değildir. Tüm bunlar Allah'ın kudretinin bir delilidir. Ayrıca bunlar yeryüzünde her şeyin belli bir düzen ve ölçü ile yaratıldığını gösterir.

“Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller vardır.”²²⁰

“Doğrusu biz sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”²²¹

Allah Teâla, yeryüzünü canlıların yaşamı için elverişli kılmıştır. Yeryüzüne bir kazık görevi gören dağlar yerleştirmiştir ki sular onu alıp götürmesin. Yeryüzünün toprağını tarıma elverişli kılmıştır ki insanlar ekinler yetiştirebilsin. Ve yine aşılabilir rüzgarları ve yağmurları yaratmıştır ki bu rüzgâr ve yağmur sebebiyle ekinler büyüsün ve yeryüzüne yayılsın. Allah Teâla yeryüzünü biz insanların emrine vermiştir. Allah Teâla yeryüzündeki her yeri çöl gibi ziraate elverişsiz de yaratabilirdi, yağmur yüklü bulutlar da göndermeyebilirdi. Üzerinde bizim kendisinden yararlanacağımız hayvanlar da yaratmayabilirdi.

2.2.4. İnsanın Yaratılması

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ (۲۶)

“Andolsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş kara balçıktan yarattık.”²²²

Âyette zikredilen salsâl (صَلْصَالٍ), hame' (حَمَإٍ) ve mesnûn (مَسْنُونٍ) kelimelerini şu şekilde açıklayabiliriz: Salsâl, vurulduğu zaman ses çıkartan, kuru pişmemiş çamur,²²³ kokan, bozulmuş şey²²⁴ anlamlarına gelmektedir. Bunun pişmiş

²²⁰ Bakara, 2/164.

²²¹ A'raf, 7/10.

²²² Hicr, 15/26.

²²³ Yazır, ts., C. V, 204; Râzî, 1981, C. XIX, 183.

²²⁴ Râzî, 1981, C. XIX, 183.

olanına ise fahhâr adı verilir.²²⁵ “Hame”; uzun süre su ile yumuşayıp bozulmuş cıvık, kokan çamur yani balçık demektir.”²²⁶ “Mesnûn; bozulmuş, sürtülmüş, kazınmış, dökülmüş”²²⁷ anlamlarına gelir.

Açıkça anlaşılmaktadır ki salsâl, su karışımı bir çamurdan oluşmuştur ve bu çamurda bir hayat olabileceği düşünülemez. Burada salsâl kelimesinin kullanılması, insanın yeryüzünde kendi kendine oluşmasının mümkün olamayacağını anlatmak içindir. Çünkü bu çamurdan değil insanın oluşması bir ot dahi oluşamaz. Fakat şu da bir gerçektir ki ot dahi bitmeyecek şekilde içerisinde hiçbir yaşam belirtisi olmayan bu çamurdan bir insan yaratılmıştır. Bu, Allah’ın kudretine, ilim ve sanatına dair açık bir delildir.

“*Andolsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş kara balçıktan yarattık.*”²²⁸ âyetinde geçen insan kelimesi ile kastedilenin Hz. Âdem olduğu konusunda müfessirler ittifak etmişlerdir.²²⁹ Kur’ân’da insanoğlunun farklı aşamalardan geçerek oluşturulduğu belirtilmiştir. Nitekim bu husus, “*Oysa, sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır.*”²³⁰ ayetiyle de açıkça belirtilmiştir. İnsan ilk aşamada topraktan²³¹ sonra toprak su karışımı balçıktan²³² daha sonra cıvık ve yapışkan çamurdan²³³ sonraki aşamada çamurdan (süzülmüş) bir özden²³⁴ son aşamada ise “salsâl” olarak isimlendirilen “kuru bir çamurdan ve şekillendirilmiş bir balçıktan”²³⁵ yaratılmıştır.

Kısacası, insan kendiliğinden var olmuş veya başlangıcı olmayan bir varlık değildir. Zamanla, aşamalar halinde oluşmuş bir varlıktır. İnsan henüz ortada olmadan önce bir topraktı, sonra çamur oldu, o çamura şekil verildi, ol denildi ve insan oldu. Anlaşılmaktadır ki Allah Teâla insanı en aşağı seviyeden en mükemmel seviyeye gelecek şekilde aşamalar halinde yaratmıştır.

²²⁵ Zemahşerî, 2009, 560.

²²⁶ Yazır, ts., C. V, 204.

²²⁷ Yazır, ts., C. V, 204.

²²⁸ Hicr, 15/26.

²²⁹ Râzî, 1981, C. XIX, 183; Yazır, ts., C. V, 206; Taberî, 1994, C. IV, 477; Sâbunî, ts., C.II, 108.

²³⁰ Nuh, 71/14.

²³¹ Âl-i İmran, 3/59.

²³² A’râf, 7/12; İsrâ, 17/61; Secde, 32/7; Sad, 38/76.

²³³ Saffât, 37/11.

²³⁴ Mü’minûn, 23/12.

²³⁵ Hicr, 15/26; Rahman,55/14.

2.2.5. Cinlerin Yaratılması

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

“Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık..”²³⁶

Cânn (الْجَانَّ) kelimesi sözlükte “örtmek, örtünmek, gizlenmek”²³⁷ anlamlarındaki c-n-n kökünden türemiş olup, “bir şeyin duyulardan gizlemek” anlamına gelmektedir.²³⁸ Semûm (السَّمُومِ) kelimesi ise “öldürücü zehir, dar delik ve bir şeye nüfuz eden”²³⁹ anlamlarına gelmektedir.

Cânn ile kastedilenin kim olduğu konusunda müfessirler arasında bir ihtilaf vardır. Cânn; cinlerin babasıdır, atasıdır,²⁴⁰ İblistir,²⁴¹ İblislerin başıdır²⁴² şeklinde yorumlar yapılmıştır. Zemahşerî ise cânn kelimesini cinler için insanların Âdem’i gibidir²⁴³ yani cinlerin atasıdır şeklinde açıklamıştır. Cin olarak isimlendirilen varlıkların Hz. Âdem’den önce yaratıldıkları zikredilmektedir.²⁴⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de cinlerin insanlar gibi şuur ve irade sahibi,²⁴⁵ Allah’a karşı sorumlu oldukları,²⁴⁶ Allah’a kulluk etmek için yaratıldıkları²⁴⁷ ve kendilerine peygamber gönderildiği²⁴⁸ bildirilmektedir. Ayrıca Kur’ân’da bir zamanlar cinlerin, kahinleri aldatmak ve yönlendirmek için mele-i a’lâ’yı dinleyerek bazı sözler taşıdıkları,²⁴⁹ buna engel olmak için cinlerin üzerlerine şihâb gönderildiği²⁵⁰ ve yıldızlarla taşlandıkları²⁵¹ bildirilmektedir. Rasûlullah da onların kulak hırsızlığı yaptıklarını ve aldıkları bilgileri yalanlarla karıştırarak kahinlere ulaştırdıklarını söylemiştir.²⁵² Cinlerin gökten haber taşıması Hz. Muhammed’in doğumuyla sona ermiştir.²⁵³

²³⁶ Hicr, 15/27.

²³⁷ İsfehânî, ts., 128.

²³⁸ İsfehânî, ts., 128.

²³⁹ İsfehânî, ts., 318.

²⁴⁰ Râzî, 1981, C. XIX, 184.

²⁴¹ Maturîdî, 2006, C. VIII, 26.

²⁴² Sâbunî, ts., C. II, 108.

²⁴³ Zemahşerî, 2009, 560.

²⁴⁴ Râzî, 1981, C. XIX, 184; Maturîdî, 2006, C. VIII, 27; Sâbunî, ts., C. II, 108.

²⁴⁵ Kehf, 18/50; Rahmân, 55/39; Cin, 72/2,10,11.

²⁴⁶ Fussilet, 41/25; Ahkâf, 46/18.

²⁴⁷ Zâriyât, 51/56.

²⁴⁸ En’âm, 6/130.

²⁴⁹ Hicr, 15/18; Saffât, 37/10.

²⁵⁰ Hicr, 15/18; Saffât, 37/10; Cin, 72/9.

²⁵¹ Saffât, 37/6-9; Mülk, 67/5.

²⁵² Buhârî, “Bed’ü’l-halk”, 6; Tirmizî, “Tefsir”, 72/2.

²⁵³ Râzî, 1981, C. XIX, 173.

2.3. HZ. MUHAMMED (S.A.V.)'İN RİSALETİ

Peygamberler, Allah'ın emirlerini ve nehiylerini insanlara tebliğ ve tebyin etmek üzere Allah tarafından görevlendirilmişlerdir. Peygamberler bu görevin bir gereği olarak insanlara hayatın amacını, iyi ameller yaparak sonsuz mutluluğa ulaşma yollarını ve cehenneme götüren kötü amellerden kaçınma yollarını açıklamışlardır. Atalarının inançlarından ve statülerinden vazgeçemeyenler, Allah tarafından bir rahmet olarak gönderilen peygamberleri yalanlamışlardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) da birçok peygamber gibi yalanlanmış, iftiraya uğramış, alaya alınmış ve mecnûn olarak nitelendirilmiştir. Kendisinden yalancı olmadığına dair melekleri indirmesini istemişlerdir. Halbuki melekler ancak Allah'ın dilemesi üzerine ve hak olarak inerler. Hz. Muhammed (s.a.v.) de onlar için apaçık bir uyarıcıdır. Hz. Muhammed'in Risaleti başlığı altında bu konular ele alınmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Peygamberin Mecnûn Olduğu İddiası

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾

“Dediler ki: ‘Ey kendisine Kur’an indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!’”²⁵⁴

Mekke müşriklerinin Rasûlullah'a: *“Ey kendisine Zikr (Kur'ân) indirilen kişi”²⁵⁵* şeklinde hitap etmeleri onu alaya almak içindir.²⁵⁶ Müşriklerin Allah Rasûlüne mecnûn diye seslenmesi iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi vahyin geliş esnasında Hz. Muhammed (s.a.s.)'de görülen birtakım hallerdir. Öyle ki müşrikler bunu bir cin çarpması belirtisi olarak kabul ettikleri için Hz. Muhammed (s.a.s.)'e cinlenmiş anlamında mecnûn demişlerdir. İkincisi ise Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Allah Teâla tarafından insanlara gönderilen bir peygamber olmasını uzak görmeleridir.²⁵⁷

Mekke müşrikleri Rasûlullah'ın gerçekten mecnûn olduğuna inandıkları için böyle söylemiyorlardı. Aksine onun aklî dengesinin yerinde olduğunu, akıl ve mantık açısından son derece üstün bir yaratılıştaki olduğunu biliyorlardı. Müşrikler Rasûlullah'ı çok iyi tanıyorlardı. Hatta ona Muhammed'ül Emin diyorlardı. Ancak

²⁵⁴ Hicr, 15/6.

²⁵⁵ Hicr, 15/6.

²⁵⁶ Sâbunî, ts., C. II, 106; Beydâvî, 1997, C. III, 207.

²⁵⁷ Râzî, 1981, C. XIX, 162.

onu inkâr etmeleri için birtakım sebepler ileri sürmeleri gerekiyordu. Çünkü o öksüzdü, yetimdi. Öksüz ve yetim olan bir kimse peygamber olamazdı. Rasûlullah, kendileri gibi bir insandı; yiyordu, içiyordu, evleniyordu, çarşıda dolaşıyordu. Âyeti kerîme de bu durum şöyle anlatılmıştır: “Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşiyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı!”²⁵⁸ Bu gibi bahanelerle müşrikler Allah Rasûlünü mecnûnlukla itham ettiler. Ancak tedbir üstüne tedbirler almaktan da geri durmadılar.

2.3.2. Peygamberden Meleklerin Getirilmesini İstemek

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَكَةِ إِن كُنْتُمْ مِنَ الصَّادِقِينَ (٧) مَا نُنزِّلُ الْمَلَكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ (٨)

“Eğer doğru söyleyenlerden idiyisen, bize melekleri getirmeliydin.’ Biz, melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez.”²⁵⁹

Mekke müşrikleri Rasûlullahı zor durumda bırakmak, onun nübüvvetini inkâr etmek, onu yalancı duruma düşürmek için iddiasında doğru ise melekleri getirmesini istediler. Müşrikler bu istekleriyle şunu söylemiş oldular: “Eğer sen iddialarında doğru isen bize seni tasdik edecek melekler indir. Çünkü bir peygamber bir şeyi elde etmek istediğinde o mutlaka olur. Öyleyse Allah’ın hikmetine göre senin doğruluğunu ispat edecek meleklerin inmesi gerekir. Aksi halde sende peygamberlikten bir şey yoktur.”²⁶⁰

Allah’u Teâla ise müşriklerin bu isteklerine “Biz, melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez.”²⁶¹ âyeti ile cevap vermiştir. Yani melekler insanların emri ile değil ancak ve ancak Allah’ın emri ile inerler.²⁶² Meleklerin inmesi ise ancak hak ile olur. Allah’u Teâla, müşriklerin bu istekleri yerine gelse bile iman etmeyeceklerini bildirmektedir.²⁶³ Âyette geçen “hak” kelimesi için müfessirler, vahiy ve azab²⁶⁴, risalet ve azab²⁶⁵ ve ölüm²⁶⁶ şeklinde açıklamışlardır.

²⁵⁸ Furkan, 25/7.

²⁵⁹ Hicr, 15/7-8.

²⁶⁰ Râzî, 1981, C. XIX, 162-163.

²⁶¹ Hicr, 15/8.

²⁶² Yazır, ts., C. V, 193.

²⁶³ Râzî, 1981, C.XIX, 163.

²⁶⁴ Beydâvî, 1997, C. III, 207.

²⁶⁵ Taberî, 1994, C. IV, 469.

²⁶⁶ Râzî, 1981, C. XIX, 163; Maturîdî, 2006, C. VIII, 12.

Hız. Peygamber'i yakından tanıyan, onun güvenilir bir kimse olduğuna şahitlik edenler, çıkarlarına ters düştüğü için, inatlarından ve kötülüklerinden onu delilikle suçladılar ve ona uymayı reddettiler. Müşriklere göre eğer Allah kendilerine bir peygamber göndermiş olsaydı bu ancak bir melek olabilirdi. Müşriklere göre ilahi emrin elçisi de ilahi olmalıydı. Müşrikler bu sözleri ile kendilerinden önceki milletler ile benzer iddialara düşmüş oldular.

2.3.3. Peygambere Karşı Alaycı Bir Tutum Sergilemek

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِعَابِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾ كَذَلِكَ نَسُئِلُكَ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

*“Andolsun, senden önceki milletler arasında da elçiler gönderdik. Onlara bir peygamber gelmeyedursun, hemen onunla alay ederlerdi. İşte böylece biz onu, (inkarcılığı) suçluların kalbine sokarız. Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken onlar hâlâ buna (Kur’ân’a) inanmıyorlar.”*²⁶⁷

Kur’ân, insan olmaları nedeniyle peygamberlerin elçiliklerinin inkâr edilmesinin sadece Mekkelilere özgü olmadığını, Mekkelilerin bu konuda kendilerinden önceki milletlerin tutumlarını sürdürdüğünü bildirmektedir: *“Andolsun, senden önceki milletler arasında da elçiler gönderdik. Onlara bir peygamber gelmeyedursun, hemen onunla alay ederlerdi.”*²⁶⁸ Bu âyetler peygambere teselli vermesi sebebiyle oldukça önemlidir, ancak daha da önemli olan inkarcıların hazin sonlarıdır: *“Sonra biz perdepey peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar; biz de onları birbiri ardından yok ettik ve onları ibret hikâyelerine dönüştürdük. Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme!”*²⁶⁹ *“İşte böylece biz onu, (inkârcılığı) suçluların kalplerine sokarız. Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken onlar hâlâ buna (Kur’ân’a) inanmıyorlar.”*²⁷⁰ Müşriklere gönderilen onca delil ve mu’cize varken, müşriklerin inkâr etmeye devam etmeleri sonucu Allah inkârcılığı onların kalplerine yerleştirmiştir. Çünkü onlar zaten iman etmeyeceklerdir. Üstelik onlar kendilerinden önce yaşamış olan milletlerden olan Semûd ve Âd kavminin yaşadıkları yerleri görmüş, helak oluş hikâyelerinden de

²⁶⁷ Hicr, 15/10-13.

²⁶⁸ Hicr, 15/10-11.

²⁶⁹ Mü’minûn, 23/44.

²⁷⁰ Hicr, 15/12-13.

haberdar olmalarına rağmen ibret ve ders almamışlardır.

Rasûlullahın peygamber olarak görevlendirilmediği ve bir melek tarafından peygamberliğine tanıklık yapılmadığı sebebiyle onun risâletini reddeden Mekke müşrikleri bir de peygamberi mecnûnluk ile suçlamışlardır. Ancak Allah Teâla, “(Resûlüm!) Senin hakkında bak ne biçim temsiller getirdiler. Artık onlar sapmışlardır ve (hidayete) hiçbir yol da bulamazlar.”²⁷¹ buyurarak inkarcıların hazin sonlarını hatırlatmıştır.

2.3.4. Peygamber Apaçık Bir Uyarıcıdır

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾

“De ki: Şüphesiz ben, apaçık bir uyarıcıyım.”²⁷²

Bu âyeti kerimede Allah Rasûlüne, uyarıcı olduğunu insanlara açıklaması emredilmektedir. Öyle ki peygamberler ilahî emirleri insanlara ileterek Allah ile insanlar arasındaki elçi olmakla beraber aynı zamanda doğru yolu gösteren bir rehber, kılavuz ve gerçekleri hatırlatan bir uyarıcıdır. Peygamberler mutlak hakikatler karşısında insanları bilgilendirmişler ve bu hakikatleri uygulamaya koyma noktasında insanlara örnek olmuşlardır. Yaptıkları bu ağır işin sonucunda ise insanlardan hiçbir ücret talep etmemişler sadece Allah’tan bir mükâfat beklemişlerdir. Bu husus Hûd sûresinin seksen dokuzuncu âyetinde şöyle belirtilir: “Ey kavimim! Allah’ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah’a aittir.”²⁷³

Hiz. Peygamber apaçık bir uyarıcıdır ve insanları uyardığı şeyler de hiç şüphesiz ki doğrudur. Allah Teâla insanı dünyaya indirdiği ilk andan itibaren onları aydınlatan, iyiliğe teşvik edip kötülükten sakındıran ve Allah’ın emirlerine karşı gelen kimselerin dünya ve ahirette karşılaşacağı sıkıntıları anlatan uyarıcıları göndermiştir. Hiz. Muhammed, son peygamber olması dolayısıyla son uyarıcı görevini üstlenmektedir. “De ki: Şüphesiz ben, apaçık bir uyarıcıyım.”²⁷⁴ âyeti ile kendisinin bir uyarıcı olduğu gerçeğini insanlara bildirmesine ve insanların da bu davete kulak vermesi gerektiğine, yoksa kendilerinden önce yaşamış olan kavimlerin başına gelen azabın kendi başlarına da gelebileceğine işaret

²⁷¹ Furkan, 25/9.

²⁷² Hicr, 15/89.

²⁷³ Hûd, 11/29.

²⁷⁴ Hicr, 15/89.

edilmektedir.

2.4. DÜNYA VE AHİRET HAYATI

Allah Teâla insanı yarattıktan sonra dünyaya imtihan etmek üzere göndermiştir. Allah, insanların doğru yolu bulması, emirlerinden ve nehiyelerinden haberdar olması için peygamberler göndermiştir. İnsanları iyiliğe, güzel olana ve Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya davet eden peygamberlere inananlar olduğu gibi kendilerini yalancılıkla suçlayanlar da olmuştur. Peygamberlerin getirdiklerine iman edip salih amel işleyen kimseler için cennet bahçeleri ve nimetleri vaat edilmiştir. Peygamberleri inkâr eden ve onları yalancılıkla suçlayanların ise cehennem azabıyla cezalandırılacakları belirtilmiştir. Allah Teâla müşrikleri ahirette cezalandıracak olmasına rağmen onlara dünyada bol nimetler, mallar ve çokluklarıyla övündükleri evlatlar vermiştir. Tüm bunlar aslında onların inkârlarını ve günahlarını daha da artırmak içindir. İnkârları arttığı zaman Allah onların üzerlerine azabını gönderip helak etmiştir. Kur'ân'da inkâr edenler cehenneme koyuldukları zaman ise dünyada iken yapmış oldukları tutumlardan pişman olacakları belirtilmiştir. “Dünya ve Ahiret Hayatı” başlığı altında inkâr edenlerin ahiretteki pişmanlıkları, dünyada kendi hallerine bırakılması inkârcıların helak edilmesi, haşr-neşr, cehennem ve yedi kapısı, cennet ve nimetleri konuları ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

2.4.1. İnkâr Edenlerin Ahiretteki Pişmanlıkları

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ (٢)

*“İnkâr edenler, zaman zaman, keşke biz de Müslüman olsaydık, diye arzu ederler.”*²⁷⁵

Müfessirler, inkâr edenlerin bu temennilerde ne zaman bulunacağı konusunda üç farklı görüş öne sürmüşlerdir. Bunlar sırasıyla ölüm anında, kıyamet anında veya ahirette müslümanların affedilerek cehennemden çıkarıldıkları vakit olacağı şeklindedir.²⁷⁶ Bu konuda Râzî, Zeccac'a isnat ettiği “İnkâr eden kimse her ne zaman bir azab ile karşılaştığında ve müslüman bir kimsenin güzel durumunu

²⁷⁵ Hicr, 15/2.

²⁷⁶ Yazır, ts., C. V, 190; Beydâvî, 1997, 206; Ebu'l Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, (Thk: Yusuf Ali Bedîvî), Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1998, s. 564.

gördüğünde keşke müslüman olsaydım diye temenni edecektir.”²⁷⁷ görüşünü benimsemektedir. Bu hususta Allah Rasûlünün şöyle buyurduğu zikredilir: “Kıyamet günü cehennemlikler cehennemde toplandıkları ve beraberlerinde kible ehlinden olup da günahları bulunan birtakım kimselerin bulunduğu zaman kâfirler onlara ‘Siz müslüman değil miydiniz?’ diye sorarlar. Onlarda ‘Evet’ diye cevap verince, kâfirler, ‘İslam’ın size hiçbir faydası yokmuş siz de bizimle birlikte yanılıyorsunuz.’ derler. Bunun üzerine Allah’u Teâla rahmeti ile müslümanların hepsinin cehennemden çıkarılmasını emreder. Böylece müslümanlar cehennemden çıkarılırlar. İşte o zaman kâfirler, ‘Keşke biz de müslüman olsaydık’ diye temenni ederler.”²⁷⁸

İnkâr edenler dünyada Rasûlullah’a karşı alaycı tutum sergilemişler ve onun risâletini inkâr etmişlerdir. Hazin sonları olan cehennem ateşi ve azabı onlara uğradığı zaman ise pişmanlıklarını dile getirerek “Keşke müslüman olsaydık.”²⁷⁹ diyeceklerdir. İnkâr edenler ahiret günü peygamberin risâletini ve getirmiş olduğu ilahî vahyin doğruluğunu tasdik edecekler ancak bu itirafları ve pişmanlıkları onlara hiçbir fayda vermeyecektir. Dünyada iken yapmış olduklarının karşılığını ne bir noksanlık ne de bir fazlalık olmaksızın tastamam alacaklardır. Âyette belirtildiği üzere, “O gün hiçbir kimse en ufak bir haksızlığa uğramaz. Size orada ancak yaptıklarınızın karşılığı alırsınız.”²⁸⁰

Âyette inkâr eden kimselerin ileride, İslâm ve müslümanlara karşı takınmış oldukları haksız ve yanlış tutumlarına karşılık kötü bir akıbetle karşılaştıkları zaman, pişmanlıklarını dile getireceklerine ancak bunun kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağına işaret edilmiştir.

2.4.2. İnkâr Edenlerin Dünyada Kendi Hallerine Bırakılması

ذُرَّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهَهُمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾

“Onları bırak; yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalayadursun. (Kötü sonucu) yakında bilecekler!”²⁸¹

Mekke müşrikleri, Allah Rasûlüne gönderilen ilahî vahiy karşısında onunla

²⁷⁷ Râzî, 1981, C. XIX, 158.

²⁷⁸ Râzî, 1981, C. XIX, 158; Maturîdî, 2006, C. VIII, 7; Yazır, ts., C. V, 190.

²⁷⁹ Hicr, 15/2.

²⁸⁰ Yâsin, 36/54.

²⁸¹ Hicr, 15/3.

alay etmişler ve ona hakarete bulunmuşlardır. Yaptıklarına karşılık kendilerini çetin bir azabın beklediğini söyleyen peygambere karşı kulaklarını tıkamışlardır. Allah Teâla müşriklerin bu tutumuna karşılık “*Onları bırak; yesinler, eğleninler ve boş ümit onları oyalayadursun. (Kötü sonucu) yakında bilecekler!*”²⁸² buyurmuştur.

Bu âyette dünya hayatına dalıp, yemekten, eğlenmekten ve nefislerine hoş gelen işlerle meşgul olanların aslında kendilerini oyaladığından bahsedilmekte ve boş emellerin kendilerine bir fayda vermeyeceği anlatılmaktadır. Boş işlerle meşgul olanlar ve ahireti unutup diledikleri gibi yaşamaya yönelenler sanki kendilerini hiç kimsenin veya hiçbir şeyin bu zevk ve eğlenceden alıkoyamayacağını zannetmektedirler . İnsanların bu emelleri onları tatlı bir hayale sürükler ve insan bu hayallerinin peşine takılır, onlarla oyalanıp durur, Allah’ı, insan ömrünün sınırlı olduğunu ve ahireti unuttur. Bütün bunlar helak olacak kimselerin ahlakıdır.

Bu âyet ile inkârcıları müslüman olmaktan alıkoyan şeyin akıllarını kullanarak İslâm dininin ilahî bir din olmadığı sonucuna varmaları değildir; aksine onların iman etmelerini ve gerçeği görmelerini engelleyen şeyin dünya arzusu ve sevgisidir. Bu geçici, boş ve değersiz olan arzulara kendilerini kaptırmaları ve oyalanmaları, ahirette kötü akıbetle karşılaştıkları zaman “*Keşke biz de Müslüman olsaydık.*”²⁸³ diye temenni ettirecektir.

2.4.3. İnkâr Edenlerin Helak Edilmesi

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ (٤) مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ (٥)

“*Helâk ettiğimiz her memleketin mutlaka bilinen bir hükmü (belli vakti) vardır. Hiçbir toplum ecelini geçemez ve ondan geri de kalamaz.*”²⁸⁴

Peygamberlerini yalanlayan, alay eden, onların getirmiş oldukları ilahî vahyi inkâr eden her topluluk mutlaka helâk olmuştur. Bu Mekkeli müşrikler için de böyle olacaktır. Çünkü helâk edilen toplulukların yerine kendileri geçmişlerdir. Bununla amaçlanan ise onları imtihana tabi tutmak olup, nasıl ameller işleyeceklerine bakılmasıdır. “*Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mu’cizeler gönderdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice milletleri*

²⁸² Hicr, 15/3.

²⁸³ Hicr, 15/2.

²⁸⁴ Hicr, 15/4-5.

helâk ettik; zaten onlar iman edecek değillerdi. İşte biz suçlu kavimleri böyle cezalandırırız. Sonra da nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık (onların yerine sizi getirdik).’’²⁸⁵

Allah Teâla, yeryüzünde halife kıldığı insanoğlunu bu dünyada kendisine amel etmeleri için göndermiş ve bu amellerinin karşılığını alabilmeleri için de belirli bir süre takdir etmiştir. Mekkeli müşriklerde tıpkı kendilerinden önceki ümmetler gibi şirk ve küfürlerinden vazgeçemedikleri sürece helâk olacaklardır. Müşrikler dünyaya dalarak Allah’ın varlığını, ölümün ve yeniden dirilişin hak olduğunu akıllarına bile getirmezler. Ancak pişmanlığın fayda sağlamayacağı bir zaman gelip çattığında gerçeği öğreneceklerdir. O yüzden dünyada iken kendilerine azab gelmeyecek sanmaları onları aldatmasın. Çünkü “hiçbir millet ecelinin önüne geçemez ve ondan da geri kalamaz.”²⁸⁶

2.4.4. Haşr ve Neşir

وَأِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ (۲۳) وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ (۲۴)
وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ (۲۵)

“Şüphesiz biz diriltir ve biz öldürürüz! Ve her şeye biz varis oluruz. Andolsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz. Şüphesiz Rabbin onları (kıyamette) toplayacaktır. Çünkü O, hakîmdir, alimdir.”²⁸⁷

Hiç şüphe yoktur ki cansız bir varlığa hayat veren de kendileri için verilmiş olan vadeleri sona erdiği zaman öldüren de Allah Teâla’dır. Tayin edilen sürenin dolduğu ve her şeyin yok olup gittiği zaman geride kalacak olan sadece O’dur. Bir kimse öldüğünde onun mülkü ve üzerinde tasarruf hakkı bulunan her şey geridekilere, varislere kalır. Bütün mülkün maliki ise baki olan Allah’tır.

“Andolsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz.”²⁸⁸ âyeti ile ilgili müfessirler farklı yorumlar yapmışlardır. Bu yorumlar; itaat edenler ve etmeyenler, kendisine verilen süreyi tamamlayıp ebedî yurda ulaşanlar ve dünya da hayatlarına devam edenler, namazda ön tarafta yer alanlar ve arka tarafta kalanlar, geçmiş peygamberlerin ümmetleri ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ümmeti, dünyada bulunanlar ve henüz doğmamış olanlar, savaş

²⁸⁵ Yunus, 10/13-14.

²⁸⁶ Hicr, 15/5.

²⁸⁷ Hicr, 15/23-25.

²⁸⁸ Hicr, 15/24.

saflarında önde ve arkada bulunanlar şeklindedir.²⁸⁹

Bu âyetin sebab-i nüzûlüne ilişkin hem tefsir hem de hadis kitaplarında birbirine yakın ifadeler bulunmaktadır. İbn Abbas'tan aktarılan rivayette, "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in arkasında güzel bir kadın namaz kılardı. Bazı kimseler bu kadını görmemek için en ön safa geçerken, bazıları da son safta yer almak için geri kalmaya çalışırlar ve rükuya vardıkları zaman koltuk altlarından arkaya doğru bakarlardı."²⁹⁰ Bu nedenle Allah bu âyeti indirdi. Tirmizî, Ebu'l Cevzâ'dan gelen "bu âyet namazdaki saflar hakkında inmiştir." şeklindeki rivayetin daha doğru olduğunu ifade etmiştir.²⁹¹

"Şüphesiz Rabbin onları (kıyamette) toplayacaktır."²⁹² âyeti ile kıyametin hak olduğuna ve öldükten sonra tekrar dirileceğine işaret etmektedir.²⁹³ Öldükten sonra yeniden dirilmeye ba's denilmektedir. Kıyamet kopup her şeyin yok olmasından sonra İsrâfîl'in sûra ikinci kez üflemesi ile birlikte bütün yaratıklar tekrar diriltileceklerdir. Kur'ân, varlıkların öldükten sonra yeniden dirilişine inanmayan ve bu olay aklına yatmayanlara bir cevap niteliğinde olarak yeniden dirilmenin aklen mümkün olduğunu ve mutlaka gerçekleşeceğini şöyle vurgulamaktadır. "Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."²⁹⁴ "Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye de gücünün yeteceğini düşünmezler mi? Evet O, her şeye kadirdir."²⁹⁵

Rasûlullah (s.a.v.) hadislerinde ölümden sonra yeniden dirilme hususunda şöyle buyurmuştur: "İnsanın kuyruk sokumu kemiği dışında bulunan tüm bedeni kişi öldükten sonra çürüyüp yok olacaktır. Kıyamet kopup sûra ikinci kez üfürüldüğünde tekrar diriltme bu çürümeyen parçadan olacaktır."²⁹⁶ Diğer hadislerde "kıyamet günü bütün insanların diriltileceği, kabirden ilk olarak Hz.

²⁸⁹ Taberî, 1994, C.IV, 475; Râzî, 1981, C.XIX, 182; Zemahşerî, 2009, 560; Yazır, ts., C. V, 203; Beydâvî, 1997, C. III, 209.

²⁹⁰ Tirmizî, Tefsir, 15/3122; Beydâvî, 1997, C. III, 209; Râzî, 1981, C. XIX, 182; Taberî, 1994, C. IV, 475-476.

²⁹¹ Tirmizî, Tefsir, 15/3122; Suyûtî, ts., 73.

²⁹² Hicr, 15/25.

²⁹³ Râzî, 1981, CXIX, 182.

²⁹⁴ Yâsin, 36/78-79.

²⁹⁵ Ahkâf, 46/33.

²⁹⁶ Buhârî, Tefsir, 39/3.

Muhammed (s.a.v.)'in kalkacağı²⁹⁷ ve “her kulun diriltileceği”²⁹⁸ bildirilmiştir.

Konu bağlamında değerlendirmek gerekirse, haşr kelimesi Allah’ın kıyamet gününde insanları bir araya toplamasıdır.²⁹⁹ Kur’ân’da yeniden dirilişin ardından “bütün insanların bir araya toplanacakları bir günden”³⁰⁰ söz edilmekte, “o günün aldananların ortaya çıkacağı bir gün olacağı,”³⁰¹ “Allah’ın insanları sanki dünyada günün bir saati kadar kısa bir süre kaldıklarını zannedecek bir durumda yeniden diriltilip toplayacağı,”³⁰² “bütün insanların Allah’a toplanıp götürülecekleri,”³⁰³ “o günde kimsenin bir başkasına fayda veya zararının dokunamayacağı”³⁰⁴ haber verilmektedir. Hz. Peygamber de herkesin yalın ayak, anadan doğma (çıplak) ve sünnetsiz haşredileceğini bildirmiştir.³⁰⁵

2.4.5. Cehennem ve Yedi Kapısı

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ (٤٤)

“Cehennem’in yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer gurup ayrılmıştır.”³⁰⁶

Sözlükte “derin kuyu, hayırsız, uğursuz” anlamlarına gelen cehennem kelimesi, terim olarak dünyada iman etmeyenlerin ve inkarcıların ebedî olarak, iman edenlerin ise işledikleri günahların karşılığını görene kadar kalacakları azap yeridir.³⁰⁷ Kur’ân’da cehennem için; “Cehennem (جهنم) (derin kuyu)”³⁰⁸, “nâr (نار) (ateş)”³⁰⁹, “cehîm (حجيم) (son derece büyük, alevleri kat kat yükselen ateş)”³¹⁰, “hâviye (هاوية) (düşenlerin çoğunun geri dönmediği uçurum)”³¹¹, “saîr (سعير) (çalgın ateş ve alev)”³¹², “lezâ (لزا) (dumansız ve katıksız alev)”³¹³, “sekar (تقر) (ateş)”³¹⁴

²⁹⁷ Buhârî, Tefsir, 39/3.

²⁹⁸ Buhârî, Rikâk, 45.

²⁹⁹ İsfahânî, ts., 157.

³⁰⁰ Hûd, 11/103.

³⁰¹ Teğabun, 64/9.

³⁰² Yunus, 10/45.

³⁰³ Bakara, 2/203; Âl-i İmrân, 3/158; Mâide, 5/96; En’âm, 6/38,51,72.

³⁰⁴ Sebe’, 34/42.

³⁰⁵ Buhârî, Rikâk, 45.

³⁰⁶ Hicr, 15/44.

³⁰⁷ İbn Manzûr, 1986, 133.

³⁰⁸ Hicr, 15/43; Tahrîm, 66/9.

³⁰⁹ Kur’ân’da yüz yirmi altı defa zikredilmektedir, Bkz: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el- Mu’cemü’l- Müfehres li Elfâzi’l Kur’âni’l Kerîm*, Dâru’l-Kitâbu’l-Mısriyye, Mısır, 1998, s. 725.

³¹⁰ Yirmi altı âyette geçmektedir, Bkz: Abdülbâkî, 1998, 165.

³¹¹ Kâria, 101/9-11.

³¹² On yedi âyette zikredilir, Bkz.: Abdülbâkî, 1998, 351.

³¹³ Meâric, 70/15-16.

³¹⁴ Kamer, 54/48; Müddessir, 74/26,27,42.

ve “hutame (حطمة) (un ufak eden, parçalayan, obur ve kızgın ateş)”³¹⁵ gibi yedi isim kullanılmaktadır.”³¹⁶ Bu isimlerin cehennem yedi tabakası olduğu söylenmektedir.³¹⁷ Bu isimlerden en çok kullanılanı ise Cehennem sözcüğüdür. Cehennem, Allah’ın tutuşturulmuş ateşinin genel ismidir.³¹⁸

Kur’ân’da cehennem tasviri şöyledir: İnkâr eden kimseler için bir zindan olan cehennem,³¹⁹ ateşten örtü ve döşeklerle,³²⁰ alevleri kendilerini çepeçevre kuşatan,³²¹ yüzleri dağlayan ve yakan,³²² deriyi soyup kavuran,³²³ yürekleri saran,³²⁴ yakıp kavuran bir ateştir.³²⁵ Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem,³²⁶ kendisine atılanlara doymayacaktır.³²⁷ İnsanın içine işleyen bir ateş ve sıcak su içinde, serin ve rahatlatıcı olmayan, kapkara bir duman gölgesinde olacak olan cehennemliklerin,³²⁸ derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derileri başka derilerle değiştirilecektir.³²⁹ Onların yiyeceği zakkum ağacı,³³⁰ içecekleri kaynar su ve irindir.³³¹ Orada serinlik bulamadıkları gibi güzel bir şey de bulamayacaklardır.³³² Rablerinden mahrum kalacak olanları,³³³ Allah Teâla bağışlamayacak ve doğru yola iletmeyecektir,³³⁴ cehennem onlar için ebedî bir yurt olacaktır.

Günahkâr olan mü’minler ise, cehennemde ebedî olarak kalmayacaklardır. Nitekim Rasûlullah hadis-i şerifinde de bildirildiği gibi, yaptıklarının karşılığını çektikten sonra cennete girdirileceklerdir.³³⁵ Şeytana uyarak inkâr eden herkesin varacağı yerin cehennem olduğu şu âyet ile sabittir. “*Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna. Muhakkak*

³¹⁵ Hümeze, 104/5.

³¹⁶ Hümeze, 104/4-7.

³¹⁷ Yazır, ts., C. V, 212; Çelebi, 2014, 184; Kılavuz, 2002, C. I, 130.

³¹⁸ İsfehânî, ts., 715.

³¹⁹ İsrâ, 17/8.

³²⁰ A’râf, 7/41.

³²¹ Kehf, 18/29.

³²² İbrahim, 14/50; Mü’minûn, 23/104.

³²³ Meâric, 70/16.

³²⁴ Hümeze, 104/7.

³²⁵ Kâri’a, 101/11.

³²⁶ Tahrîm, 66/6.

³²⁷ Kâf, 50/33.

³²⁸ Vâkıa, 56/42-44.

³²⁹ Nisâ, 4/56.

³³⁰ Saffât, 37/64/66.

³³¹ Vâkıa, 56/53-55; Nebe’, 78/25.

³³² Nebe’, 78/24.

³³³ Mutaffifin, 83/15.

³³⁴ Nisâ, 4/137.

³³⁵ Buhari, Rikâk, 51; Tevhîd, 19.

cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir.”³³⁶

Allah Teâla şeytanın ister ihlaslı olsun ister ihlassız olsun hiçbir kulun üzerinde bir hakimiyet kuramayacağını belirtmiştir. İblis ancak kendisine tabi olanları beraberinde sürükleyecektir. Onlar kendi iradeleriyle İblis’in peşi sıra giderler. İblis hiçbir kulun üzerinde hakimiyet kuramaz. Nitekim İblis’in bizzat kendisi de “*Şüphesiz Allah size gerçek olanı vâdetti, ben de size vâdettim ama size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin.*”³³⁷ diyerek hiçbir kulun üzerinde hakimiyet kuramayacağını itiraf edecektir. İblis’e uyanların, onun peşinden gidenlerin varacakları yer ise hiç şüphesiz ki cehennemdir.

*“Cehennem’in yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır.”*³³⁸

*“Cehennem’in yedi kapısı vardır”*³³⁹ âyetini müfessirler üst üste tabakalar, dereceler, cehennem’in katları, cehennem’in varış yerleri ve cehennem’in derinlikleri olarak yorumlanmıştır.³⁴⁰ Hz. Ali’den rivayet edildiğine göre: “Cehennem üst üste tabakalardan oluşmaktadır, tabakalardan bazısının bazısından daha şiddetli olduğu hücreleri vardır.”³⁴¹

Bir rivayete göre de cehennem tabakaları şu şekilde açıklanır: “Cehennem’in birinci tabakası en hafif olan tabakadır. Ancak burada bulunan ateş dünya bulunan ateşinden yetmiş kat daha şiddetlidir. Bu tabakanın adı Cehennem’dir. Burada günahkâr Müslümanlardan bir kısmı yanıp, günahlarından temizlendikten sonra Allah’ın rahmeti ile cennete konulacaklardır. Cehennem’in ikinci tabakası ise ilk tabakadan daha şiddetlidir. Bu tabakanın adı Saîr’dir. Burada tabakada Yahudiler yanacaktır. Cehennem’in üçüncü tabakası daha da şiddetli olup adı Sekâr’dır. Bu tabakada Hıristiyanlar yanacaktır. Dördüncü tabakanın adı Cahîm’dir. Bu tabakada güneşe ve yıldızla tapanlar yanacaktır. Beşinci tabakanın adı Hutâme’dir. Burada ateşe tapanlar ve Budistler yanacaktır. Altıncı tabakanın adı Laza’dır. Burada hiç

³³⁶ Hicr, 15/42-43.

³³⁷ İbrahim, 14/22.

³³⁸ Hicr, 15/44.

³³⁹ Hicr, 15/44.

³⁴⁰ Râzî, 1981, C. XIX, 194; Taberî, 1994, C. IV, 481; Maturîdî, 2006, C. VIII, 36; Zemahşerî, 2009, 561; Yazır, ts., C. V, 212.

³⁴¹ Sâbunî, ts., C. II, 110.

dini olmayanlar yanacaktır. Cehennem yedinci tabakası ise cehennem en dibi ve en şiddetli tabakası olup adı Hâviye'dir. Burada ise münafıklar ve mürtedler yanacaktır”³⁴²

2.4.6. Cennet ve Cennet Sahneleri

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ أَمِينٍ ﴿٤٦﴾

“(Allah’ın azabından korkup rahmetine sığınan) takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar. ‘Oraya emniyetle ve selametle girin’ (denilir, onlara).”³⁴³

Cennet kelimesi sözlükte, “bahçe ve sık ağaçlarla örtülü yer”³⁴⁴ manalarına gelir. Terim olarak ise “çeşitli nimetlerle bezenmiş olan ve mü’minlerin içinde ebedî olarak kalacakları ahiret yurdu”³⁴⁵ anlamına gelmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen cennet isimleri; “Cennetü’l-me’vâ (şehit ve mü’minlerin barınağı ve konağı olan cennet),³⁴⁶ cennet-i adn (ikamet ve ebedilik cenneti),³⁴⁷ dâru’l-huld (ebedilik yurdu),³⁴⁸ firdevs (her şeyi kapsayan cennet bahçesi),³⁴⁹ dâru’s-selâm (esenlik yurdu),³⁵⁰ dâru’l-mukâme (ebedî kalınacak yer),³⁵¹ cennâtü’n-naîm (nimetlerle dolu cennetler),³⁵² el-makâmü’n-emîn (güvenli makam)”³⁵³ şeklindedir.

Allah’tan korkan, ona itaat eden, küfür ve şirk içerisinde olmayan mü’minler cennetle müjdelenmişlerdir. “(Allah’ın azabından korkup rahmetine sığınan) takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar. ‘Oraya emniyetle ve selametle girin’ (denilir, onlara).”³⁵⁴

Şeytana uymaktan sakınan, Allah’a ve Rasûlüne itaat eden kimseler için cennette, temiz su ırmakları, tadı bozulmamış süt ırmakları, suyundan içenlere

³⁴² Râzî, 1981, C. XIX, 189-190; İbn Kesîr, 1994, C. IV, 537-538; Maturîdî, 2006, C. VIII, 36; Sıddık Gümüş, *Se’âdet-i Ebediyye*, Hakikat Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1044.

³⁴³ Hicr, 15/45-46.

³⁴⁴ İsfehânî, ts., 131; İbn Manzûr, 1986, 701.

³⁴⁵ İbn Manzûr, 1986, 701; İsfehânî, ts., 131.

³⁴⁶ Secde, 32/19; Necm, 53/15; Nâziât, 79/41.

³⁴⁷ Bu terkip Kur’ân’da on bir yerde geçmektedir, Bkz.: Abdülbâkî, 1998, 449.

³⁴⁸ Furkân, 25/15.

³⁴⁹ Kehf, 18/107; Mü’minûn, 23/11.

³⁵⁰ En’âm, 6/127; Kasas, 28/37.

³⁵¹ Fâtır, 35/35.

³⁵² Bu terkip Kur’ân’da on yerde geçmektedir, Bkz.: Abdülbâkî, 1998, 181.

³⁵³ Duhân, 44/51; İsfehânî, ts., 128.

³⁵⁴ Hicr, 15/45-46.

lezzet veren ırmaklar ve süzölmüş bal ırmakları bulunan bahçeler yer alır.³⁵⁵ Adına selsebil denilen ve zencefil karışımı su³⁵⁶ ve sonunda ağızda misk kokusu da bırakan bir içecek vardır.³⁵⁷ Cennet içeceği baş ağrıtmayan, sarhoş etmeyen, içenlere zevk bahşeden ve gün ışığı doğumunda inciler misâli bembeyaz bir kaynaktan çıkan³⁵⁸ bir içecektir. İçildiği zaman sarhoş etmediği gibi ne baş dönmesi yapar,³⁵⁹ ne günah işlemeye iter ne de saçmalatır.³⁶⁰ Cennette türlü meyveler, hurmalıklar, nar ağaçları,³⁶¹ bağlar, dikensiz sedir ağaçları, salkımları sarkmış muz ağaçları,³⁶² çeşit çeşit kuş etleri³⁶³ bulunur. Ayrıca cennette yeşil renkli ipek elbiseler giydirilir,³⁶⁴ orada bulunanlar koltuklara kurulurlar,³⁶⁵ her birinin etrafında gümüş kaplar, billûr kadehler bulunur,³⁶⁶ cennette olanların her birinin etrafında incilere benzeyen ölümsüz gençler yer alır.³⁶⁷

Mü'min kimselerin nail olacağı cennet yurdunu tasvir eden ayetlerden bir tanesi de şöyledir: “Şüphesiz (o gün) takvâ sahipleri, gölgeliklerde ve pınar başlarında, canlarının çektiğinden çeşit çeşit meyveler arasında olacaklardır. (Kendilerine:) ‘İşlediklerinizin karşılığı olarak şimdi âfiyetle yiyin için’ (denir). İşte, biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.”³⁶⁸

Cennet nimetleri insanın akıl ve hayaline sığmayacak güzelliktedir. Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Allah Teâla buyuruyor ki: İhlaslı kullarım için ben, cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve insanın kalbinden bile geçmeyen nice nimetler hazırladım.”³⁶⁹

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾

“Biz, onların kalplerindeki kini söküp attık. Artık onlar sedirler üzerinde, kardeşler olarak karşılıklı otururlar.”³⁷⁰

³⁵⁵ Muhammed, 47/15.

³⁵⁶ İnsân, 76/17.

³⁵⁷ Mutaffifin, 83/25-26.

³⁵⁸ Saffât, 37/45-47.

³⁵⁹ Vâkıa, 56/19.

³⁶⁰ Tûr, 52/23.

³⁶¹ Rahmân, 5/68; Muhammed, 47/15.

³⁶² Vâkıa, 56/28-29.

³⁶³ Vâkıa, 56/21.

³⁶⁴ İnsân, 76/21.

³⁶⁵ İnsân, 76/13.

³⁶⁶ İnsân, 76/15-16.

³⁶⁷ İnsân, 76/19.

³⁶⁸ Mürselât, 77/41-44.

³⁶⁹ Buhârî, Tefsir, sûre 32.

³⁷⁰ Hicr, 15/47.

Allah Rasûlü hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur: “Mü’minler cehenneme girmekten kendilerini kurtardıkları zaman, cennetle cehennem arasında bulunan bir köprüde durdurulurlar ve dünyada iken birbirlerine karşı yapmış oldukları haksızlıkları bu köprünün üzerinde birbirlerine öderler. Tamamen arınıp temizlendikten sonra cennete girmelerine izin verilir.”³⁷¹

Cennet ehli olanların kalplerinden dünyaya ait kin, nefret, düşmanlık, hasetlik gibi kötü duygular çıkarılır. Orada herkes kardeş olarak yaşar. Çünkü cennet her yönden korunmuş, güvenli ve selamete dolu bir yurttur. Orada bulunan kimseler dünyadaki gibi “aşırı dostluk ve ikramdan dolayı birbirlerinin arkasından değil, hep yüz yüze bakarlar.”³⁷² Mü’minler orada “altından yapılmış koltuklar üzerinde, başlarına inci ve yakuttan yapılmış taçlar giyerek karşılıklı otururlar.”³⁷³

لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ (٤٨)

*“Onlara orada hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır.”*³⁷⁴

Cennet, Allah’ın emirlerini eksiksiz uygulayan ve nehyettiklerinden de kaçınan muttakilere vaad edilmiştir. Cennette hiçbir yorgunluk yoktur. Orada ebedî olarak kalınacaktır. Cennette hiçbir mahrumiyet olmaksızın istenilen her şey elde edilecektir. Her ne istenilirse zahmetsiz, sıkıntısız meydana gelir.³⁷⁵ Buna mukabil, dünyada ise zevkler ve mutluluklar hem geçicidir hem de zahmetlerle, sıkıntılarla ve acılarla doludur. Allah Teâla ise muttaki kulları için cennette şunları vaad etmektedir: “O gün cennetliklerin kalacakları yer çok huzurlu ve dinlenecekleri yer pek güzeldir.”³⁷⁶

Cennet orada bulunan kimseler için huzur ve saadet yurdudur. Çünkü cennette açlık, susuzluk, yorgunluk, hastalık, ihtiyarlık ve ölüm gibi dünya da bize sıkıntı veren haller olmayacaktır.³⁷⁷ Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “Cennetliklere şöyle nidâ edilir: ‘Sizler burada daima sıhhatli olacaksınız, asla hastalanmayacaksınız. Sizler sonsuza kadar burada

³⁷¹ Buhârî, Rikâk, 48.

³⁷² Sâbûnî, ts., C. II, 112.

³⁷³ Taberî, 1994, CIV, 481; Sâbûnî, ts., C. II, 112.

³⁷⁴ Hicr, 15/48.

³⁷⁵ Yazır, ts., C. V, 213.

³⁷⁶ Furkan, 25/24.

³⁷⁷ Taberî, 1994, C. IV, 482.

yaşayacaksınız, asla ölmeyeceksiniz. Sizler ebedî olarak genç olarak kalacaksınız, asla yaşlanmayacaksınız. Sizler nimet içerisinde yaşayacaksınız, asla sıkıntı çekmeyeceksiniz.”³⁷⁸

Hiz. Peygamber’in bir diğer hadisinde ise cennetlikler şöyle açıklamaktadır: “‘Cennette olanlar orada yerler, içerler, fakat tükürük meydana gelmez, küçük ve büyük abdeste çıkmazlar, sümük çıkarmazlar.’ Sahabiler: ‘O halde yenen yemekler ne olacaktır?’ diye sorunca Rasûlullah: ‘ O yemekler geğirmek suretiyle ve misk gibi kokan terler ile dışarı atılacak, nefes alıp verdikleri gibi, Allah’ı tesbih edecek ve ona hamd edeceklerdir.’”³⁷⁹ Hadis-i şeriften anlaşılacağı gibi cennette kötü olan, insana sıkıntı veren hiçbir şey yoktur. Orada her türlü nimet önümüze serilecektir. Bu dünya da bize eziyet veren haller cennetle birlikte son bulacaktır.

نَبِيٌّ عَبْدِي أَيِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٤٩) وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ (٥٠)

“(Resûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu, haber ver. Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.”³⁸⁰

Allah Teâla bu âyetlerle iman eden kullarına bağışlayıcı olduğunu söyleyerek onları feraha erdirmiş, azabının elem verici olduğunu söyleyerek de inkâr edenlere tehditlerde bulunmuştur. Ayrıca Rasûlüne bildirdiklerini vurgulamak ve onu gönüllerde iyice yerleştirmek için kullarıma haber ver buyurmuştur.³⁸¹ Allah Teâla bağışlama rahmete ilişkin haberi, azaba ilişkin haberden önce getirmiştir. Çünkü Allah Teâla kullarına merhamet etmeyi üzerine almıştır. Bu âyetlerde Hiz. Muhammed (s.a.v.)’e müjdelemesi ve uyarması için emir verilmiştir. Allah Teâla sanki şöyle buyurmuştur: Kullarıma söyle ki günahlarından tevbe ettiklerinde onların günahlarını affedeceğim. Yaptıklarından vaz geçmeleri halinde onlara merhametli davranacağım. Ancak günahlarında ısrar edip, onlardan vaz geçmeyenler için ise onları etin ve elim olan azabımla uyar.

2.5. TEVHİD MÜCADELESİ VE KISSALAR

Kur’ân-ı Kerîm’de insanların ibret alması, ders çıkarması ve aynı hatalara tekrar dışmemeleri için kıssalara yer verilmiştir. Hicr sûresinde bu kıssalardan Âdem (a.s.), İbrahim (a.s.), Lût (a.s.), Salih (a.s.) ve şuayb (a.s.)’ın kıssalarına yer

³⁷⁸ Müslim, Cennet, bab: 22, hadis no: 2837.

³⁷⁹ Müslim, Cennet, bab: 19, hadis no: 2835.

³⁸⁰ Hicr, 15/49-50.

³⁸¹ Zemahşeri, 2009, 562.

verilmiştir. Âdem (a.s.)’in kıssasında İblis’in kendisini ondan üstün gördüğü ve secde etmediği hususu anlatılmıştır. İbrahim (a.s.)’in kıssasında ise meleklerin İbrahim (a.s.)’ı yaşlı olmasına rağmen bir oğul sahibi olmakla müjdelenmiş ve kendisine Lût (a.s.)’in kavminin helak olacağı haberi verilmiştir. Lût (a.s.)’in kıssasında azgın ve sapkın kavminin erkeklerle ilişki yapmaları ve meleklerle saldırmak istemeleri sonucu helak edilmeleri anlatılmıştır. Salih (a.s.)’in kıssasında ise peygamberlerini yalanlamaları sonucu Hicr halkının helak edilişi anlatılmıştır. Şuayb (a.s.)’in kıssasında ise ölçüde hata yapan, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran Eyke halkının kıssası anlatılmıştır. Bu kıssaları alt başlıklar halinde ele alarak incelemeye çalıştık.

2.5.1. Hz. Âdem ve İblis

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّىْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلٰوٰتٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُوٰنٍ ﴿٢٨﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِىْ فَقَعُوْا لَهٗ سٰجِدِيْنَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰئِكَةُ كُلُّهُمْ اٰجْمَعُوْنَ ﴿٣٠﴾ اِلَّا اِبْلِيسَ اَبٰى اَنْ يَّكُوْنَ مَعَ السَّٰجِدِيْنَ ﴿٣١﴾
 قَالَ يَا اِبْلِيسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُوْنَ مَعَ السَّٰجِدِيْنَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدْ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلٰوٰتٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُوٰنٍ ﴿٣٣﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿٣٤﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٣٥﴾

*“Hani Rabbin meleklerle demişti ki: Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım.”*³⁸² *“Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!”*³⁸³ *“Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler.”*³⁸⁴ *“Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.”*³⁸⁵ *“(Allah:) Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir? dedi.”*³⁸⁶ *“(İblis:) Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi.”*³⁸⁷ *“Allah şöyle buyurdu: Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun!”*³⁸⁸ *“Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!”*³⁸⁹

Âdem kelimesinin hangi kökten türetildiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Âdem kelimesi Sumer dilinde “babam” anlamına gelen adamu, Asur-Babil dilindeki “yapılmış, meydana getirilmiş, ortaya konmuş” anlamına

³⁸² Hicr, 15/28.

³⁸³ Hicr, 15/29.

³⁸⁴ Hicr, 15/30.

³⁸⁵ Hicr, 15/31.

³⁸⁶ Hicr, 15/32.

³⁸⁷ Hicr, 15/33.

³⁸⁸ Hicr, 15/34.

³⁸⁹ Hicr, 15/35.

gelen adamu veya Sâbii dilindeki “kul” anlamına gelen adam kelimesinden türediği ileri sürülmektedir.³⁹⁰

Âdem kelimesinin yeryüzünün süzölmüş toprak ürünü³⁹¹ anlamındaki İbranice kökenli bir kelimedenden türetildiğini söyleyenler olduğu gibi Arapça kökenli olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Dilcilerin birçoğu Âdem kelimesinin “esmerlik” manasında el-üdme veya “tip, örnek” anlamındaki el-edeme kelimesinden türetildiğini kanaatindelerken bir başka görüşe göre de “bir şeyin dış yönü” anlamına gelen el-edîme kelimesinden türetilmiştir.³⁹²

Âdem kelimesi Kur’ân’da on yedi yerde yalnız olarak, yirmi beş âyette ise isim tamlaması olarak yer almaktadır.³⁹³ Kur’ân’da Bakara, Âl-i İmrân, Maide, A’râf, İsrâ, Kehf, Meryem, Tâhâ, Hicr ve Sa’d sûrelerinde Hz. Âdem (a.s.)’in kıssası anlatılmaktadır.

2.5.1.1. Hz. Âdem (a.s.)’in Yaratılışı

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّيْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلٰٓصَالٍ مِّنْ حَمَآءٍ مَّسْنُوْنٍ ﴿٢٨﴾

“*Hani Rabbin meleklere demişti ki: ‘Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım.’*”³⁹⁴

Kur’ân’da zikredildiğine göre Âdem (a.s.)’in yaratılışı diğer insanların yaratılışından farklıdır. Çünkü O, diğer insanlar gibi anne ve babadan olmadı, O, Allah’ın sonsuz kudretinin bir tecellisi ile topraktan yaratıldı. Bu husus Âl-i İmrân sûresinde şöyle zikredilir: “*Allah nezdinde İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona ‘ol’ dedi ve oluverdi.*”³⁹⁵

Hz. Âdem (a.s.)’in yaratılış aşamaları Kur’ân’da farklı kavramlarla anlatılmıştır. Ancak bu durum âyetler arasında bir tezatlık olduğunu değil insanın yaratılış aşamalarını ifade etmektedir. Bu husus Nuh sûresinde: “*Oysa O, sizi türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır:*” âyetiyle de açıklanmıştır. Hz. Âdem (a.s.)’in yaratılışı geniş bir zamana yayılmıştır. Kur’ân’da bu husus şöyle ifade edilmektedir:

³⁹⁰ Süleyman Hayri Bolay, “Âdem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, C. I, s. 358-363.

³⁹¹ İsfehâni, ts., 70.

³⁹² Bolay, “Âdem”, 1988, C. I, 358-363.

³⁹³ Abdülbâki, 1998, 24-25.

³⁹⁴ Hicr, 15/28.

³⁹⁵ Âl-i İmrân, 3/59.

“İnsanın üzerinden henüz anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?”³⁹⁶

Âdem (a.s.)’ın yaratılış aşamalarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

a.) Toprak (Turâb)

Hz. Âdem (a.s.)’ın yaratılış aşamaları hususunda Kur’ân’da zikredilen ilk kavram topraktır. İnsanın topraktan yaratıldığını bildiren âyetler ise şöyledir: *“Sizi topraktan yaratması, O’nun (varlığının) delillerindedir. Sonra siz (her tarafa) yayılan insanlar oluverdiniz.”³⁹⁷*

“Allah nezdinde İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona ‘ol’ dedi ve oluverdi.”³⁹⁸

b-) Tîn (Çamur)

Hz. Âdem (a.s.)’ın yaratılış aşamaları hususunda Kur’ân’da zikredilen bir diğer kavram ise tîn kelimesidir.³⁹⁹ Tîn kelimesi sözlükte, “birbirine karıştırılmış toprak ve su” anlamına gelmektedir.⁴⁰⁰

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O’dur.”⁴⁰¹

“O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.”⁴⁰²

“Rabbin meleklere demişti ki: Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım.”⁴⁰³

Zikredilen bu âyetlerde açıkça ifade olunduğu üzere En’âm sûresi ikinci âyet hariç diğer tüm âyetlerde Hz. Âdem (a.s.)’ın çamurdan var edildiği belirtilmiştir. Bu âyetlerin bazılarında tîn (çamur) kelimesi yalın olarak kullanılmış, bazılarında da “tîn-i lâzîb (yapışkan çamur)”⁴⁰⁴, “sülâletin min tîn (çamurdan süzülen öz)”⁴⁰⁵, “hame-i mesnûn (değişime uğramış kara çamur)”⁴⁰⁶ ifadelerine yer

³⁹⁶ İnsan, 76/1.

³⁹⁷ Rûm, 30/20.

³⁹⁸ Âl-i İmrân, 3/59.

³⁹⁹ En’âm, 6/2; A’râf, 7/12; İsrâ, 17/61; Secde, 32/7; Sa’d, 38/71.

⁴⁰⁰ İsfahânî, ts., 408.

⁴⁰¹ En’âm, 6/2.

⁴⁰² Secde, 32/7.

⁴⁰³ Sa’d, 38/71.

⁴⁰⁴ Saffât, 37/11.

⁴⁰⁵ Mü’minûn, 23/12.

⁴⁰⁶ Hicr, 15/26,28,33.

verilmiştir.

c-) Salsâl (Kuru çamur)

Salsâl kelimesi uzun süre bekletilerek vurulduğunda ses çıkaran, ateşte pişirilmeden kurumuş olan çamur⁴⁰⁷ anlamına gelmektedir.

*“Andolsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.”*⁴⁰⁸

Kuru çamur hayattan son derece uzaktır. Allah’ın kudretinin bir yansıması olarak kupkuru olan bir topraktan belli aşamalarla insanı yaratmıştır. Bu Allah’ın yegâne yaratıcı olduğuna, kudretinin sanatına, ilim ve hikmetine bir delildir.⁴⁰⁹

d-) Hz. Âdem (a.s.)’in Tesviye Edilmesi

İlk insanın yaratılış aşamalarının sonuna geldiğini belirten terim “sevvâ” kelimesidir. Sevvâ sözlükte tesviye etmek,⁴¹⁰ düzenlemek,⁴¹¹ tamamlamak⁴¹² anlamlarına gelmektedir. Hz. Âdem’in tesviye edilmesi ile ilgili âyetler ise şu şekildedir:

*“Hani, Rabbin meleklere şöyle demişti: ‘Muhakkak ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin.’”*⁴¹³

*“Hani Rabbin meleklere demişti ki: Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım. Ona şekil verdiğim zaman ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!”*⁴¹⁴

Âyetlerde zikredilen tesviye kelimesi tefsirlerde, Âdem (a.s.)’in çamurdan yaratılışı sonrasında insan şeklini alması şeklinde açıklanmıştır.⁴¹⁵

İslamî kaynaklarda Âdem (a.s.)’in nasıl yaratıldığı hususunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre Allah Teâla, Hz. Âdem

⁴⁰⁷ Râzî, 1981, C.XIX, 183-184; Yazır, ts., C. V, 204; Maturîdî, 2006, C. VIII, 26; Zemahşerî, 2009, 560; Taberî, 1994, C. IV, 477.

⁴⁰⁸ Hicr, 15/26.

⁴⁰⁹ Yazır, ts., C. V, 206.

⁴¹⁰ İsfehânî, ts., 331.

⁴¹¹ Zemahşerî, 2009, 560.

⁴¹² Râzî, 1981, C. XIX, 186.

⁴¹³ Hicr, 15/28-29.

⁴¹⁴ Sa’d, 38/71-72.

⁴¹⁵ Sâbûnî, ts., C. II, 159; Râzî, 1981, C. XIX, 186.

(a.s.)'ı her kıtadan aldığı bir miktar toprak ile yarattı. Bu toprak, kırk arşın yüksekliğinde bir yığın oluşunca bu toprak yığınının üzerine bulut göndererek, kırk gün yağmur yağdırdı. Sonra kırk sabah Âdem (a.s.)'ın çamurunu Allah Teâla kudret eliyle yoğurdu. Yoğurulan bu toprak kara bir çamur haline geldi. Sonra Allah Teâla kudret güneşi ile o çamuru kuruttu. O kadar kuru oldu ki vurulduğu zaman saksı gibi ses çıkarırdı. Âdem (a.s.)'ın kalıbı tamamlandıktan sonra kırk yıl öylece bekledi. Sonra Allah Teâla ruha bu kalıba girmesini emretti.⁴¹⁶

Bir diğer rivayete göre, Allah Teâla Hz. Âdem (a.s.)'ı yaratacağı toprağı getirmesi için Cebrail (a.s.)'ı yeryüzüne gönderdi. Fakat yeryüzü kendisinden bir şey almasına izin vermedi. Cebrail bir şey alamadan geri döndü. Bunun üzerine Mîkâil görevlendirildi. Ancak yeryüzü ona Cebrail 'a söylediklerini dedi ve o da bir şey alamadan geri döndü. Bu sefer ölüm meleği görevlendirildi. Ölüm meleği yeryüzünün itirazlarına rağmen toprak almayı başardı. Ölüm meleği yeryüzünün farklı yerlerinden almış olduğu kırmızı, beyaz ve siyah toprakları birbirine karıştırdı ve gökyüzüne çıkardı. Daha sonra bu toprak karışımına su katarak onu yapışkan bir çamur haline getirdi. Çamur kararıp kokmaya başlayınca Allah Teâla bu çamurdan Hz. Âdem 'ı yarattı.⁴¹⁷

Hadis kaynaklarında da insanın yaratılışı ile ilgili çeşitli ifadeler yer verilmiştir. Buna göre;

“Allah Teâla, Hz. Âdem (a.s.)'ı yeryüzünün her bölgesinden aldığı bir tutam topraktan yaratmıştır. Bu sebeple insanların o toprakların özellikleri sonucunda, bir kısmı kızıl, bir kısmı beyaz, bir kısmı siyah, bir kısmı da bu renklerin karışımındaki tonlarda; bir kısmı yumuşak, bir kısmı sert, bir kısmı da iyi huylu olarak dünyaya gelmiştir.”⁴¹⁸

Yine hadislerde “Hz. Âdem (a.s.)'ın cuma günü yaratıldığı ve cuma günü Cennet'e konulduğu, yine bir cuma günü Cennet'ten çıkarıldığı, tevbesinin cuma günü kabul edildiği ve cuma günü vefat ettiği”⁴¹⁹ bildirilmiştir.

2.5.1.2. Âdem (a.s.)'a Allah'ın Kendi Ruhundan Üflemesi

⁴¹⁶ Taberî, ts., 35; Hirevî, *Meâricu'n-Nübüvve*, (Çev.: A.F. Meyân), Berekât Yayınları, İstanbul, 2014, s.114-118.

⁴¹⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Beytü'l-Efkâr, Riyad, ts., s. 35.

⁴¹⁸ Ebû Dâvûd, Sünnet, 16.

⁴¹⁹ Ebû Dâvûd, Salât, 207; Tirmizî, Cum'a, 1.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾

“Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!”⁴²⁰

Allah Teâla, “Âdem (a.s.)’ı insan şekline getirdikten sonra ona kendi ruhumdan üfleyerek”⁴²¹ Âdem (a.s.)’a bir can vermiş ve irade edebilen bir varlık haline getirmiştir.⁴²² Âyette zikredilen “ona ruhumdan üflediğim zaman”⁴²³ ifadesi insanı şerefliendirmek ve saygınlığını arttırmak içindir.⁴²⁴

Allah Teâla Âdem (a.s.)’a ruhumdan üflediğinde meleklerle ona secde etmelerini emretmişti. Rivayete göre ruh Âdem (a.s.)’in bedenine girdiğinde melekler hemen ona secde etti. Ruh ilk önce Âdem’in başından girdiğinde onu hapşirtti. Bunun üzerine melekler ona “Elhamdülillah” de dediler, Âdem de “Elhamdülillah” dedi. Allah Teâla da “Rabbin seni bağısladı.” dedi. Ruh Âdem’in (a.s) gözlerine girdiğinde cennet meyvelerini gördü. Karnına girdiğinde ise yemek istedi. Ruh Âdem’in ayaklarına ulaşmadan aceleyle cennet meyvelerine yöneldi. Bunun üzerine Allah Teâla, “İnsan çok aceleci (tez canlı) yaratılmıştır.”⁴²⁵ buyurdu.⁴²⁶

2.5.1.3. Âdem (a.s.)’a Secde Edilmesi

Âdem (a.s.)’ın yaratılışı tamamlanınca Allah Teâla meleklerle Âdem (a.s.)’a secde etmelerini emretti ve şöyle buyurdu:

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ
أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾

“Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın! Meleklerin hepsi de secde ettiler. Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.”⁴²⁷

“Siz hemen onun için secdeye kapanın!”⁴²⁸ âyetinde zikredilen secde

⁴²⁰ Hicr, 15/29.

⁴²¹ Hicr, 15/29.

⁴²² Hüseyin Çelik, “Kur’an’a Göre Hz. Âdem’in Yaratılışı”, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, S. 2, s. 62.

⁴²³ Hicr, 15/29.

⁴²⁴ Râzî, 1981, C. XIX, 187.

⁴²⁵ Enbiyâ, 21/37.

⁴²⁶ Taberî, ts., 37.

⁴²⁷ Hicr, 15/29-31.

⁴²⁸ Hicr, 15/29.

etmekle meleklerin hepsine mi yoksa bir kısmına mı emrolunduğu hususunda farklı rivayetler yer almaktadır. İbn Abbas'tan aktarılan rivayete göre, Âdem (a.s.)'a secde etmek sadece yer meleklerine emrolunmuştur. Ancak alimlerin çoğunluğu tüm meleklerin⁴²⁹ secde etmekle emrolunduğunu söylemektedirler.⁴³⁰

Yine meleklerin Âdem (a.s.)'a secde etmesinin ne zaman olduğu konusunda da alimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Sa'lebi secde emrinin Allah'ın Âdem (a.s.)'a isimleri öğretmesinden sonra olduğunu söylemektedir.⁴³¹ Ancak Hicr sûresinde secde emrinin Âdem (a.s.)'in yaratılmasından önce olduğu anlaşılmaktadır. *“Hani Rabbin meleklere, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti. Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler.”*⁴³² âyetine göre meleklerin Âdem (a.s.)'a secdede bulunması, ona isimlerin öğretilmesinden önce meydana gelmiştir.⁴³³

Secdenin mahiyeti konusunda da farklı yorumlar bulunmaktadır. Bu yorumları şu şekilde açıklayabiliriz: Bu secde, ya Âdem (a.s.) için yapılmıştır ya da Âdem (a.s.)'a secde etmek maksadıyla değil onu yaratan, yoktan var eden Allah'a secde etmek maksadıyla yapılmıştır. Bu secdenin amacı bir yoruma göre Âdem (a.s.)'in şerefini yükseltmek içindir. Bir diğer yoruma göre de meleklerin bu secdesi Âdem (a.s.)'a saygı göstergesidir.⁴³⁴ *“Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O, secde edenlerden olmadı.”*⁴³⁵ âyetiyle de hitabın tüm insanlara olduğu ve ilk insan olan Âdem (a.s.)'in şahsında tüm insanları kapsadığı ifade edilmektedir.⁴³⁶ Yani tüm insanlar kıymetlidir, saygı secdesine layıktırlar.

2.5.1.4. Şeytanın Kovulması

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمًا

⁴²⁹ Hicr, 15/30; Sa'd, 38/73.

⁴³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, (Çev.: M. Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994, C. I, s. 95.

⁴³¹ Ebû İshak Ahmed b. İbrahim en-Neysaburi es-Sa'lebi, *Arâisü'l-Mecâlis*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000, s. 29.

⁴³² Hicr, 15/28-30.

⁴³³ Râzî, 1981, C. II, 230.

⁴³⁴ Râzî, 1981, C. XIX, 187; Yazır, ts., C. I, 273, Erdem, *Hazreti Âdem (İlk İnsan)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 139.

⁴³⁵ A'raf, 7/11.

⁴³⁶ Hasan Keskin, *Kur'an'da Meleklerin Hz. Âdem'e Secdesinin Yorumu*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas, 2002, s. 119, Yazır, ts., C. IV, 16.

مَسْنُونٍ (۳۳) قَالَ فَأَخْرُجُ مِنْهَا فَاتَّكَ رَجِيمٌ (۳۴) وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ (۳۵)

“(Allah:) Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir? dedi. (İblis:) Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir beşere secde edecek değilim, dedi. Allah şöyle buyurdu: Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun! Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!”⁴³⁷

Allah Teâla bütün meleklerle secde etmelerini emredince meleklerin hepsi de secdeye kapandı ancak İblis secde edenlerden olmadı.⁴³⁸ Böylece İblis kibirini⁴³⁹ ortaya koydu ve Allah’ın emrine karşı gelerek inkâr edenlerden oldu. Bunun üzerine, “(Allah:) Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir? dedi.”⁴⁴⁰ “(İblis:) Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın beşere secde edecek değilim, dedi.”⁴⁴¹ diye cevap vererek kibirini göstermiş oldu.

Bu davranışıyla İblis kendisini Hz. Âdem ile kıyas etmiştir. Çünkü İblis dumansız bir ateşten yaratılmış ruhanî bir varlıktır. Ateş ise değerli dört elementin en kıymetlisidir.⁴⁴² Âdem ise kara çamurdan, kuru balçıktan yaratılmıştır. Bu çamur ateşten değersizdir.⁴⁴³ İblis’in bu şekilde kendini Hz. Âdem ile kıyas etmesi onu kibirlendirmiş ve isyana sevk etmiştir. İblis, Hz. Âdem’in kara çamurdan yaratıldığını söyleyip onu küçümserken, Hz. Âdem ’a Allah Teâla’nın kendi ruhundan üfleyip kendisine hayat verdiğini ise göz ardı etmiştir. Gururuna yenik düşerek Allah’a karşı itaatsizlik etmiş ve Allah Teâla’nın “çık oradan” emri ile karşılaşmıştır. “Allah şöyle buyurdu: Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun! Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!”⁴⁴⁴

Bu âyette “çık” emri ile kastedilenin “cennetten çık”, “göklerden çıkıp yere in”, “meleklerin içinden çık” ya da “ yerden denizdeki bazı adalara çık” şeklinde olabileceği söylenmiştir.⁴⁴⁵

İblis’in kıyamet gününe kadar lanetlenmiş olması Allah’ın hidayetine nail olmaktan uzaklaştırılması anlamındadır.⁴⁴⁶ İblis, kıyamet gününe kadar Allah’ın

⁴³⁷ Hicr, 15/32-35.

⁴³⁸ Hicr, 15/30; A’raf, 7/11.

⁴³⁹ Bakara, 2/34.

⁴⁴⁰ Hicr, 15/32.

⁴⁴¹ Hicr, 15/33.

⁴⁴² Râzî, 1981, C. XIX, 187.

⁴⁴³ Râzî, 1981, C. XIX, 187.

⁴⁴⁴ Hicr, 15/34-35.

⁴⁴⁵ Maturîdî, 2006, C. VIII, 30; Râzî, 1981, C. XIX, 187.

⁴⁴⁶ Maturîdî, 2006, C. VIII, 30.

rahmetinden uzaklaştırılmıştır, kıyamette ise lanetten daha büyük bir azapla cezalandırılacaktır.⁴⁴⁷

2.5.1.5. İblis'e Mühlet Verilmesi

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

“(İblis:) Rabbim! Öyle ise, (varlıkların) tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver, dedi.”⁴⁴⁸ “Allah: Sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin, buyurdu.”⁴⁴⁹ “(İblis) dedi ki: Rabbim! Beni azdırmama karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracam! Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna.”⁴⁵⁰

İblis lanete uğradıktan sonra Allah’a: “Rabbim! Öyle ise (varlıkların) tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver, dedi.”⁴⁵¹ Bunun üzerine “Allah: Sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin, buyurdu.”⁴⁵²

Allah’ın rahmetinden uzaklaştırılmış ve lanetini üzerine almış olan İblis, ahiretten ümidini keserek kıyamet gününe kadar kendisine mühlet verilmesini istemiştir. İblis’in bundan maksadı ölümden kurtulmak istemesidir. “Çünkü kıyametten kopmadan önce ölmeyince kıyamet koştuktan sonra da hiç kimsenin ölmeyeceği bellidir.”⁴⁵³ Fakat Allah Teâla ona bu isteğini vermemiş ve “ Sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin ”⁴⁵⁴ buyurmuştur.

İblis kendisine verilen mühlet karşısında şımarır ve onu azgınlığa bir teşvik olarak kabul eder.⁴⁵⁵ Bunun üzerine İblis, “Rabbim! Beni azdırmama karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracam!” dedi.⁴⁵⁶

İblis, Allah Teâla’nın emrine karşı gelerek işlediği hatadan dolayı pişmanlık duymak, Allah Teâla’dan bağışlanma dilemek yerine, Allah’ın kendisine lanet

⁴⁴⁷ Râzî, 1981, C. XIX, 187.

⁴⁴⁸ Hicr, 15/36.

⁴⁴⁹ Hicr, 15/37.

⁴⁵⁰ Hicr, 15/38-40.

⁴⁵¹ Hicr, 15/36.

⁴⁵² Hicr, 15/37-38.

⁴⁵³ Râzî, 1981, C. XIX, 188.

⁴⁵⁴ Hicr, 15/38.

⁴⁵⁵ Yazır, ts., C. V, 211.

⁴⁵⁶ Hicr, 15/39-40.

etmesine ve huzurundan kovmasına karşılık Âdem ile soyundan intikam almayı tercih etmiştir. Bunun içinde dünya da kötülükleri Allah'ın yasaklarını insanlara güzel göstermek suretiyle onları yoldan çıkarmaya çalışacağını söylemiştir. Ancak ihlaslı kulları bundan ayırmıştır. Çünkü İblis'in Allah'ın sapkın kulları dışındaki kulları üzerinde hiçbir hakimiyeti bulunmamaktadır. İblis'in burada istisna yapması da Allah'ın kendisine söyletmesi ile oluşmuş bir itiraftır.⁴⁵⁷

2.5.2. Hz. İbrahim ve Misafirleri

وَنَبِّئُهُمْ عَن ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِئُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشْرْتُمُونِي عَلَىٰ أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فِيمَ تَبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشْرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ الْقَائِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْتُطُّ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾

“Onlara İbrahim'in misafirlerinden (meleklerden) de haber ver.”⁴⁵⁸ “Onun yanına girdikleri zaman ‘selam’ dediler. (İbrahim:) Biz sizden çekiniyoruz, dedi.”⁴⁵⁹ “Onlar, ‘Korkma, biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz’ dediler.”⁴⁶⁰ “Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümitsizliğe düşenlerden olma! dediler.”⁴⁶¹ “(İbrahim:) dedi ki: Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?”⁴⁶² “«Ey elçiler! (Başka) ne işiniz var?» dedi.”⁴⁶³ “Dediler ki: «Biz, suçlu bir topluma (onları helâk etmeye) gönderildik.»”⁴⁶⁴

Hız. İbrahim, Kur'an'da en çok adı geçen ulu'l-azm peygamberlerden biridir.⁴⁶⁵ İbrahim (a.s.)'ın soyu Nuh (a.s.)'a kadar uzanmakta olup, Keldânîler'in Ur şehrinde doğmuştur.⁴⁶⁶ Babasının adı ise Kur'an'da “Azer” olarak zikredilmektedir.⁴⁶⁷ Hız. İbrahim peygamberlerin babası olarak anmak yanlış olmaz. Çünkü İbrahim (a.s.)'ın oğulları Hız. İsmâîl ve Hız. İshâk'ın soyundan pek çok peygamber gönderilmiştir.

Hız. İbrahim, Kur'an'da “üsve-i hasene” olarak zikredilen iki peygamberden

⁴⁵⁷ Yazır, ts., C. V, 211.

⁴⁵⁸ Hicr, 15/51.

⁴⁵⁹ Hicr, 15/52.

⁴⁶⁰ Hicr, 15/53.

⁴⁶¹ Hicr, 15/54-55.

⁴⁶² Hicr, 15/56.

⁴⁶³ Hicr, 15/57.

⁴⁶⁴ Hicr, 15/58.

⁴⁶⁵ Ahzâb, 33/7; Ahkâf, 46/35.

⁴⁶⁶ Ömer Faruk Harman, “İbrâhim”, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, C. XXI, s. 266-272.

⁴⁶⁷ En'am, 6/74.

biridir. “İbrahim’de ve onunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır.”⁴⁶⁸ Hz. İbrahim, “gerçek bir mü’min,”⁴⁶⁹ “tek bir Allah’a inanan, O’na ortak koşmayan bir mü’mindir.”⁴⁷⁰ O, Allah Teâla’nın da dediği gibi “gerçekten Hakk’a yönelen, Allah’a itaat eden bir önder idi; Allah’a ortak koşanlardan değildi.”⁴⁷¹ Allah Teâla Hz. İbrahim’e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneği vermiş⁴⁷² ve onu insanlara önder kılmıştır.⁴⁷³ Allah Teâla Hz. İbrahim’e “göklerde ve yerde bulunan melekûtları göstermiş”⁴⁷⁴ ve “onu kendisine dost (Halil) edinmiştir.”⁴⁷⁵ “Hz. İbrahim son derece dürüst”⁴⁷⁶, “çok yumuşak huylu ve Allah’a yönelen birisiydi.”⁴⁷⁷ “Nimete şükreden,”⁴⁷⁸ “misafirperver,”⁴⁷⁹ “sözünün eri,”⁴⁸⁰ “güçlü ve basiretli”⁴⁸¹ bir peygamberdi. Bütün bu özellikleriyle o, önce babasından başlamak üzere halkına ve kendi dönemindeki yöneticilere karşı tevhid mücadelesi vermiştir.

Allah Teâla İbrahim (a.s.)’ı, yıldızlara tapmakta olan Babil halkına bir uyarıcı ve peygamber olarak göndermiş ve O’na yirmi sayfa inzâl edilmiştir. Hz. İbrahim, kavmini tevhid inancına davet etmiş ancak halkı kendisine inanmamakla beraber Nemrut tarafından ateşe atılmıştır. Bu durum üzerine Allah Teâla ateşe: “Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol”⁴⁸² diye emretmiş ve Hz. İbrahim ateşte yanmaktan kurtarılmıştır. Bu olay sonrasında Hz. İbrahim Babil halkının bulunduğu yerden ayrılmıştır. Ayrılırken de İbrahim (a.s.)’a inanan bir tek Hz. Lût olmuştur.⁴⁸³ Hz. İbrahim yurdundan ayrılarak ilk Şam’a göç etmiş, ardından Mısır’a, oradan da Kenan’a göç etmiştir ve orada yerleşmiştir.⁴⁸⁴

2.5.2.1. Hz. İbrahim’e Gelen Misafirler

⁴⁶⁸ Mümtehine, 60/4.

⁴⁶⁹ Saffât, 37/111.

⁴⁷⁰ Bakara, 2/135; Âl-i İmrân, 3/67; En’âm, 6/131.

⁴⁷¹ Nahl, 16/120.

⁴⁷² Enbiyâ, 21/51.

⁴⁷³ Bakara, 2/124.

⁴⁷⁴ En’âm, 6/75.

⁴⁷⁵ Nisâ, 4/125.

⁴⁷⁶ Meryem, 19/41.

⁴⁷⁷ Hûd, 11/75.

⁴⁷⁸ Nahl, 16/121.

⁴⁷⁹ Hud, 11/69; Zâriyât, 51/25-27.

⁴⁸⁰ Necm, 53/37.

⁴⁸¹ Sa’d, 38/45.

⁴⁸² Enbiyâ, 21/69.

⁴⁸³ Ankebût, 29/26.

⁴⁸⁴ Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, (Sad: M. M. Bozkurt), Çile Yayınları, İstanbul, ts., C. I, s. 10.

“Onlara İbrahim’in misafirlerinden (meleklerden) de haber ver.”⁴⁸⁵

Bu misafirler Allah Teâla’nın, Lût (a.s.)’ın kavmini helak etmeleri için gönderdiği meleklerdir.⁴⁸⁶ Bu melekler Cibril ile birlikte güzel genç erkek şeklindeki on melektir. Melekler Hz. Lût’un yanına gitmeden önce aynı dönemde yaşayan ve Hz. Lût’un amcası olan Hz. İbrahim’e uğramışlar ve onu bir oğul müjdelemişlerdir.⁴⁸⁷

2.5.2.2. Meleklerin Hz. İbrahim (a.s.)’ı Müjdelemesi

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾

“Onun yanına girdikleri zaman, ‘selam’ dediler. (İbrahim:) Biz sizden çekiniyoruz, dedi. Dediler ki: Korkma; biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz.”⁴⁸⁸

Hız. İbrahim kendisine gelen misafirlerden korkmuştu. Bunun nedeni meleklerin ikram edilen şeylerden yememeleri ya da vakitsizce ve izinsizce evine girmeleri dolayısıyladır.⁴⁸⁹ Bu misafirlerin davranışları diğer âyetlerde şöyle açıklanmıştır: “Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim’e müjde getirdiler ve ‘Selâm (sana)’ dediler. O da ‘(Size de) selâm’ dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: Korkma! (biz melekleriz). Lût kavmine gönderildik.”⁴⁹⁰

Ardından melekler Hz. İbrahim’e bir erkek çocuk müjdelediler. Hûd sûresinde müjdelenen çocuğun İshak olduğu belirtilmiştir.⁴⁹¹ Müjdelenen çocuğun bilgin olarak nitelendirilmesini müfessirler, Hz. İbrahim’den sonra peygamber olacağı ve dini hususlarda bilgin olacağı şeklinde açıklamışlardır.⁴⁹²

Bunun üzerine İbrahim ;

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾

⁴⁸⁵ Hicr, 15/51.

⁴⁸⁶ Sâbûnî, ts., C. II, 112.

⁴⁸⁷ Taberî, 1994, C. IV, 482.

⁴⁸⁸ Hicr, 15/52-53.

⁴⁸⁹ Maturîdî, 2006, C. VIII, 40-41; Sâbunî, ts., C. II, 112; Râzî, 1981, C. XIX, 200; Zemahşerî, 2009, 562.

⁴⁹⁰ Hûd, 11/69-70.

⁴⁹¹ Hûd, 11/71.

⁴⁹² Râzî, 1981, C. XIX, 200.

“Bana ihtiyarlık çökmesine rağmen beni müjdeliyor musunuz? Beni ne ile müjdeliyorsunuz?”⁴⁹³ dedi.

Hiz. İbrahim kendisine verilen müjdeyi şaşkınlıkla karşılayarak “Beni ne ile müjdeliyorsunuz?”⁴⁹⁴ diye bir soru sormuştur. Nitekim Hiz. İbrahim’in ve eşinin yaşı oldukça ileri idi. Hiz. İbrahim bu soruyla aslında bu oğul Allah Teâla tarafından yaşlılık hali üzerineyken mi bana verilecek yoksa gençleştirilip öyle mi verilecek? bunu öğrenmek istemiştir.⁴⁹⁵ Hiz. İbrahim’in eşi de verilen bu müjdeye oldukça şaşırmıştır. Çünkü ileri bir yaşta çocuk doğması pek mümkün değildir. Hûd sûresinde bu durum şöyle açıklanır: “(İbrahim’in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.”⁴⁹⁶ Bu olay üzerine melekler Hiz. İbrahim’e;

قَالُوا بَشَرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ (٥٥)

“Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!”⁴⁹⁷ dediler.

Hiz. İbrahim kendisine bir oğul verileceği müjdesine hayret edince melekler “Sana gerçeği müjdeledik” demişlerdir. Bu sözle melekler, Allah Teâla’nın anne babası olmaksızın bir insan yaratması mümkünken sizin gibi iki yaşlı kimseden de bir çocuk yaratmaya kadirdir demek istemişlerdir.⁴⁹⁸ Ardından melekler Hiz. İbrahim (a.s.)’a “Sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!”⁴⁹⁹ şeklinde bir uyarıda bulunmuşlardır. Melekler İbrahim (a.s.)’a: “Allah’ın sana bir çocuk bahşedeceğini müjdelememiz kesin bir haberdur. Sen Allah’ın lütfundan ümit kesenlerden olma. Seni müjdelediğimiz şeyle sevin ve müjdeyi kabul et.”⁵⁰⁰ buyurmuşlardır. Bunun üzerine Hiz. İbrahim şöyle demiştir:

قَالَ وَمَنْ يَقْتَضُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ (٥٦)

“Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?”⁵⁰¹

Hiz. İbrahim kendisine verilen müjdeyi âdet yönüyle hayretle karşılamıştı. Yoksa Allah’ın kudretinden şüphesi yoktu. Bu nedenle Allah’ın rahmetinden ümit

⁴⁹³ Hicr, 15/54.

⁴⁹⁴ Hicr, 15/54.

⁴⁹⁵ Râzî, 1981, C. XIX, 201; Maturîdî, 2006, C. VIII, 42.

⁴⁹⁶ Hûd, 11/72.

⁴⁹⁷ Hicr, 15/55.

⁴⁹⁸ Râzî, 1981, C. XIX, 202.

⁴⁹⁹ Hicr, 15/55.

⁵⁰⁰ Taberi, 1994, C. IV, 483.

⁵⁰¹ Hicr, 15/56.

kesenler ancak sapıklar, marifet yolunu şaşırانلار, Allah'ın ilminin ve kudretinin genişliğini bilmeyenlerdir demiştir.

Hız. İbrahim üzerindeki şaşkınlığı atınca meleklerle:

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾

“Ey Elçiler! (Başka) ne işiniz var? dedi.”⁵⁰² Bunun üzerine melekler şöyle dediler:

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا
إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾

“Biz suçlu bir topluma (onları helak etmeye) gönderildik. Ancak Lût ailesi hariç. Onların hepsini kurtaracağız. (Fakat Lût'un) karısı müstesna; biz, onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik.”⁵⁰³

Hız. İbrahim meleklerin kendisine bir oğul müjdelemelerinden sonra onlara “(Başka) ne işiniz var?”⁵⁰⁴ diye sorması meleklerin sayısının çok olmasındandır. Çünkü meleklerin asıl görevi Hız. İbrahim'i müjdelemek olsaydı tek bir meleğin gelmesi bile yeterdi.⁵⁰⁵

Melekler, “Biz suçlu bir topluma (onları helak etmeye) gönderildik. Ancak Lût ailesi hariç.”⁵⁰⁶ dediler. Bu âyette bahsedilen suçlu millettен kastedilen kadınları bırakıp erkeklerle cinsi temasta bulunmayı âdet edinen Lût kavmidir.⁵⁰⁷ Bu durum hakkında başka bir âyette ise şöyle buyurulmaktadır: “Çünkü siz şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz.”⁵⁰⁸ Hız. Lût'un ailesi ise bu suçlulardan istisna edilmiştir. Çünkü onlar suçlu değillerdir. Ancak Hız. Lût'un karısı helak edilenlerden olmuştur. Zira o kocasına hainlik etmiştir.⁵⁰⁹

2.5.3. Hız. Lût ve Kavmi

إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ
﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِنَّاتِكُمْ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَآتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا

⁵⁰² Hicr, 15/57.

⁵⁰³ Hicr, 58-60.

⁵⁰⁴ Hicr, 15/57.

⁵⁰⁵ Taberî, 1994, C. IV, 484; Râzî, 1981, C. XIX, 203.

⁵⁰⁶ Hicr, 15/58-59.

⁵⁰⁷ Taberî, 1994, C. IV, 484.

⁵⁰⁸ A'râf, 7/81.

⁵⁰⁹ Taberî, 1994, C. IV, 484.

لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَاسْرِبْ لَهُمْ مِمَّا رَفَعْنَا لَكُمْ فِيهِ نَسِيئًا يَأْكُلُونَ الْبَلْبَلَةَ مِن تَحْتِهَا وَمَا تُمْنُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هُوْلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هُوْلَاءِ ضِيفِي فَلَا تَفْضَحُونَّ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونَّ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوْلَمْ نُنْهَكْ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هُوْلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذْتَهُمُ الصَّيْحَةَ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَإِسْبِيلٌ مُّقِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

“Ancak Lût ailesi hariç. Onların hepsini kurtaracağız. (Fakat Lût’un) karısı müstesna; biz, onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik.”⁵¹⁰ “Elçiler Lût ailesine gelince, Lût onlara: ‘Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz’ dedi.”⁵¹¹ “Dediler ki: ‘Bilakis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi (azabı ve helâkı) getirdik. Sana gerçeği getirdik; biz, hakikaten doğru söyleyenleriz.’”⁵¹² “Gecenin bir bölümünde aile fertlerini yola çıkar, sen de arkalarından yürü. Sizden hiç kimse, sakın dönüp de ardına bakmasın, istenen yere gidin.”⁵¹³ “Ona (Lût’a) şu hükmümüzü vahyettik: ‘Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır.’”⁵¹⁴ “Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak, (meleklerin yanına) geldiler. (Lût) onlara: ‘Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın; Allah’tan korkun, beni rezil etmeyin!’ dedi.”⁵¹⁵ “‘Biz seni, elâlemin işine karışmaktan menetmemiş miydik?’ dediler.”⁵¹⁶ “(Lût:) İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksanız (onlarla evlenin), dedi.”⁵¹⁷ “(Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.”⁵¹⁸ “Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı. Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık. İşte bunda ibret alanlar için işaretler vardır. Onlar hâla gözler önünde duran bir yol üzerindedirler. Hakikaten bunda iman edenler için bir ibret vardır.”⁵¹⁹

Hz. Lût , “Hz. İbrahim’in Haran adlı kardeşinin oğludur.”⁵²⁰ Hz. Lût bir süre amcası Hz. İbrahim ile beraber Şam ve Mısır’da kalmış daha sonra ise Ürdün

⁵¹⁰ Hicr, 15/59-60.

⁵¹¹ Hicr, 15/61-62.

⁵¹² Hicr, 15/63-64.

⁵¹³ Hicr, 15/65.

⁵¹⁴ Hicr, 15/66.

⁵¹⁵ Hicr, 15/67-69.

⁵¹⁶ Hicr, 15/70.

⁵¹⁷ Hicr, 15/71.

⁵¹⁸ Hicr, 15/72.

⁵¹⁹ Hicr, 15/73-77.

⁵²⁰ Cevdet, ts., C. I, 10.

sınırlarında bulunan Sodom halkına tevhid inancını yaymak üzere peygamber olarak görevlendirilmiştir.⁵²¹ Lût (a.s.)'ın ismi Kur'ân'da yirmi yedi yerde⁵²² geçmekte olup "Hz. İbrahim'in tebliğini kabul ettiği,"⁵²³ "onunla beraber bereketli ülkeye ulaştırıldığı,"⁵²⁴ "peygamberlerden olduğu,"⁵²⁵ "alemlere üstün kılındığı"⁵²⁶ bildirilmektedir.

Sodom halkına peygamber olarak gönderilen Lût peygamberlik görevine başladığı zaman: "*Kardeşleri Lût, onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.*"⁵²⁷ Sodom halkı ise hemen Hz. Lût'u yalanladı.⁵²⁸ Çağrısına uymadı. Lût bu yalanlamalar karşısında yılmadı ve görevini yapmaktan vazgeçmedi. Onların hatalarını yüzlerine vurarak şöyle demiştir: "*Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da insanlar içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış (sapık) bir kavimsiniz.*"⁵²⁹

Erkeğe kadın muamelesi yapan Sodom halkı bu sözleri kendilerine bir hakaret sayarak Lût ve ailesini ülkelerinden kovmaya kalktılar. Dediler ki: "*Ey Lût! (bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, sürgün edilmişlerden olacaksın!*"⁵³⁰ Lût, şöyle dedi: "*Doğrusu, ben sizin bu işinizden tiksiniyorum!*"⁵³¹

Hz. Lût halkını bu ahlaksızlıktan kurtarmak için çalıştı. Onları Allah'ın azabıyla tehdit etti⁵³² ancak korkmak yerine "*(Yaptıklarımızın kötülüğü ve azaba uğrayacağımız konusunda) doğru söyleyenlerden isen, Allah'ın azabını getir bize!*"⁵³³ dediler. Bunun üzerine Lût Rabbine sığındı, O'ndan yardım istedi: "*Şu fesatçılar güruhuna karşı bana yardım eyle Rabbim!*"⁵³⁴ dedi.

⁵²¹ Taberî, ts., 100.

⁵²² Abdülbâkî, 1998, 654.

⁵²³ Ankebût, 29/26.

⁵²⁴ Enbiyâ, 21/71.

⁵²⁵ Saffât, 37/133.

⁵²⁶ En'âm, 6/86.

⁵²⁷ Şuarâ, 26/161-164.

⁵²⁸ Şuarâ, 26/160.

⁵²⁹ Şuarâ,26/165-166; A'râf, 7/80-81; Neml, 27/54-55.

⁵³⁰ Şuarâ, 26/167.

⁵³¹ Şuarâ, 26/168.

⁵³² Kamer, 54/36.

⁵³³ Ankebût, 29/29.

⁵³⁴ Ankebût, 29/30.

2.5.3.1. Meleklerin Lût (a.s.)'a Gelmeleri

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾

“Elçiler Lût ailesine gelince, Lût onlara: Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz, dedi.”⁵³⁵

Melekler Hz. İbrahim'e müjdeyi verdikten sonra Sodom halkının helakı için Hz. Lût'un yanına gittiler. Hz. Lût onların Allah tarafından kendisine gönderilen melekler olabileceğini düşünememişti. Bu yüzden Lût elçilerden yana endişeye düştü ve içi daraldı.⁵³⁶ “Bu çetin bir gündür.”⁵³⁷ dedi. Elçiler insan suretinde gelmelerine rağmen Lût (a.s.) onlara: “Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz”⁵³⁸ demişti. Lût (a.s.)'ın melekleri tanımaması birkaç açıdan değerlendirilebilir: İlk olarak, Hz. Lût onları tanıyamamıştı ve insan şekline bürünen meleklerin ansızın ve hiç beklemediği bir anda yanına gelmesini yadırgadı ve kendisine bir zarar vermelerinden endişe duydu.⁵³⁹ İkincisi, insan şekline giren melekler yüzleri güzel, tüysüz ve parlak erkek şeklindeydiler. Dolayısıyla sapkın kavminin bunlara saldıracağı endişesine kapıldı.⁵⁴⁰ Üçüncüsü ise “Ben sizi tanımıyorum, hangi kabileden olduğunuzu ve ne maksatla yanıma geldiğinizi bilmiyorum.”⁵⁴¹ şeklinde bir yadırgamadır.

Sodom halkı misafirlerin geldiğini duydular ve kötü emellerine yerine getirmek için bunu bir fırsat bildiler. Koşarak Hz. Lût'un yanına geldiler. Hz. Lût onlara: “İşte kızlarım, onlarla evlenin, onlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun. Beni misafirlerimin yanında rezil etmeyin” dedi.⁵⁴² Onlar, “Biz seni elâlemin işine karışmaktan menetmemiş miydik”⁵⁴³ dediler. Hz. Lût misafirlerini korumak ve halkını kötülüklerden vazgeçirmek için isteyene kızlarıyla evlenmeyi teklif etti. “(Lût): İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksanız (onlarla evlenin).” dedi.⁵⁴⁴

Sodom halkının adeta gözü dönmüştü. Akıllarını şehvet bürümüştü.

⁵³⁵ Hicr, 15/61-62.

⁵³⁶ Hûd, 11/77.

⁵³⁷ Hûd, 11/77.

⁵³⁸ Hicr, 15/62.

⁵³⁹ Râzî, 1981, C. XIX, 205; Zemahşeri, 2009, 563.

⁵⁴⁰ Râzî, 1981, C. XIX, 205.

⁵⁴¹ Râzî, 1981, C. XIX, 205; Taberi, 1994, C. IV, 485.

⁵⁴² Hûd, 11/78.

⁵⁴³ Hicr, 15/70.

⁵⁴⁴ Hicr, 15/71.

“(Resûlüm!)Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.”⁵⁴⁵ Sodom halkı Lût ’a şöyle dedi: “Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin.”⁵⁴⁶ Misafirlerine kötülük yapacakları korkusu Lût (a.s.)’ı kapladı. Çaresiz kalmıştı. Lût (a.s.) : “Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!”⁵⁴⁷ dedi. Bunun üzerine “(Melekler) dediler ki: *Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar.*”⁵⁴⁸ “*Bilâkis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi (azabı ve helakı) getirdik. Sana gerçeği getirdik; biz, hakikaten doğru söyleyenleriz.*”⁵⁴⁹ dediler. Ardından melekler: “Gecenin bir vakti ailenle yola çık. Ancak karını geride bırak. Çünkü gelecek olan azap ona da isabet edecektir. Sizden hiç kimse yurttan ayrılırken arkasına bakmasın. Helâk zamanı sabah vaktidir”⁵⁵⁰ dediler.

Yurttan ayrılırken hiç kimsenin arkasına dönüp bakmaması emri için birkaç görüş bulunmaktadır. İlk görüş, içlerinden hiç kimseye azabın isabet etmemesi için arkasına bakmasın şeklindedir. İkinci görüş, Sodom halkına isabet eden helakın büyüklüğünü görmemek için kimse arkasına bakmasın şeklindedir. Üçüncü görüş ise, azaptan sonra geriye kalan mallar nedeniyle gözünüz arkada kalmasın şeklindedir.⁵⁵¹

Sabah vakti yaklaşmıştı. Sodom halkı iyice sabırsızlanmıştı. Lût (a.s.)’ın evine hücum ettiler. Onların gözleri hemen kör oluverdi.⁵⁵² “*Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı. Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.*”⁵⁵³ “*Ancak bir kocakarı müstesna. O, geride kalanlardan (oldu).*”⁵⁵⁴

Sodom halkı inançsızlıklarının, ahlaksızlıklarının cezasını bulmuş oldu. Hepsi helak edildi. Râzî, Lût kavminin üç aşamada helak edildiğini söylemiştir. Birincisi, görülmemiş korkunç bir ses; ikincisi, beldenin altının üstüne getirilmesi;

⁵⁴⁵ Hicr, 15/72.

⁵⁴⁶ Hûd, 11/79.

⁵⁴⁷ Hûd, 11/80.

⁵⁴⁸ Hûd, 11/81.

⁵⁴⁹ Hicr, 15/63-64.

⁵⁵⁰ Hûd, 11/81.

⁵⁵¹ Râzî, 1981, C. XIX, 205; Zemahşerî, 2009, 564.

⁵⁵² Kamer, 54/37.

⁵⁵³ Hicr, 15/73-74; Hûd, 11/82-83.

⁵⁵⁴ Şuarâ, 26/171.

üçüncüsü, üzerlerine pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırılmasıdır.⁵⁵⁵

Hız. Lût ve ona inananlar helak olmaktan kurtulmuşlardı. Uzun yıllar boyunca süren tevhid mücadelesinin sonu helak olan bir toplum ve ev halkından kurtulan birkaç kişi idi.⁵⁵⁶ Sodom halkının yurt edindiği topraklar, Kur'ân'da alt üst olan memleket anlamında "el-mü'tefikât"⁵⁵⁷ olarak tanımlanmıştır. Bu şehir işlek yollar üzerinde hala durmaktadır. Sodom halkının yaşadığı şehir alt üst olduktan sonra bir göl haline getirilmiştir. Bu göl bugün "Ölü Deniz" olarak isimlendirilir ve Ürdün sınırları içerisinde bulunur.⁵⁵⁸ "İşte bunda ibret alanlar için işaretler vardır. Onlar hâlâ gözler önünde duran bir yol üzerindedirler."⁵⁵⁹ Allah Teâla'nın âyette Sodom halkının kalıntılarında bahsederek müşrik Arapların bu olaydan ibret almalarını istemiştir. Çünkü Lût (a.s.)'ın kavminde helak olanlar Allah'ın emir ve yasaklarına uymayan, kendi kafalarına göre yaşamayı tercih eden günahkarlardı, helak olmaktan kurtulanlar ise Allah'ın gönderdiği peygamberi kabul edip ona inanan kimselerdi Allah Teâla, "(Ey insanlar!) Elbette siz de sabah ve akşam onlara uğruyorsunuz. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?"⁵⁶⁰ âyetiyle de müşriklerin dikkatini çekmek istemiştir. Çünkü onlar ya gece vakti ya da gündüzün ilk vakitlerinde Şam'a yolculuk yaparlardı. İbret verici bir azapla helak edilen Lût kavmi hem Mekke'li müşrikler için hem de tüm insanların ders çıkarmaları için hala durmaktadır.

2.5.4. Hız. Şuayb ve Eyke Halkı

وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾

"Eyke halkı da gerçekten zalim idiler. Biz onlardan da intikam aldık. İkisi de (Eyke ve Medyen) açık bir yol üzerindedir."⁵⁶¹

Hız. Şuayb, Hız. Lût'un kızının torunudur.⁵⁶² Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilen⁵⁶³ Şuayb (a.s.), Kur'ân'da on bir yerde ismen

⁵⁵⁵ Râzî, 1981, C. XIX, 208.

⁵⁵⁶ Zâriyât, 51/35-36.

⁵⁵⁷ Tevbe, 9/70; Hâkka, 69/9.

⁵⁵⁸ Taberî, 1994, C. IV, 487.

⁵⁵⁹ Hicr, 15/75-77.

⁵⁶⁰ Saffât, 37/137-138.

⁵⁶¹ Hicr, 15/78-79.

⁵⁶² Cevdet, ts., C.I, 16.

⁵⁶³ Taberî, ts., 111.

zikredilmektedir.⁵⁶⁴ Hz. Şuayb'ın Kur'ân'da üç yerde Medyen kavmine,⁵⁶⁵ bir yerde de Eyke halkına⁵⁶⁶ gönderildiği bildirilmektedir.

Şuayb (a.s.)'ın Medyen kavmine gönderildiğini bildiren âyetlerde Şuayb (a.s.)'dan “*onların kardeşi*”⁵⁶⁷ diye söz edilirken, Eyke halkına gönderildiğine ilişkin âyette ise böyle bir ifade kullanılmamıştır. Ayrıca “Medyen kavminin şiddetli bir deprem ve sesle, Eyke halkının ise “gölge günü” azabıyla yok edildiği bilgisi ile bazı âlimler Hz. Şuayb'ın hem Medyen kavmine hem de Eyke halkına olmak üzere iki defa risâletle görevlendirildiğini ileri sürmüştür.”⁵⁶⁸ Ancak ikisini aynı topluluk olarak kabul edenlerde vardır. ⁵⁶⁹

Kur'ân'da Şuayb (a.s.)'ın, kavmini Allah'a karşı gelmekten sakınmaya⁵⁷⁰, Allah'a kulluk etmeye,⁵⁷¹ ölçü ve tartıyı tam yapmaya⁵⁷², insanların mallarının değerini düşürmemeye⁵⁷³, bozgunculuk yaparak yeryüzünde karışıklık çıkarmamaya,⁵⁷⁴ karşı uyardığı, uyarıları dikkate almadıkları takdirde ise, kendilerinden önceki kavimler gibi helâk olacaklarını belirtti, özellikle Lût'un kavminin kendilerine çok uzak olmadığını hatırlattığı⁵⁷⁵ zikredilmiştir. Hz. Şuayb, Allah'ın emirlerini kavmine tebliğ ederken son derece yumuşak ve tatlı bir üslup kullanması dolayısıyla “hatîbü'l-enbiyâ” olarak nitelendirilmiştir.⁵⁷⁶

*“Eyke halkı da gerçekten zalim idiler. Biz onlardan da intikam aldık. İki de (Eyke ve Medyen) açık bir yol üzerindedir.”*⁵⁷⁷

Eyke halkı, “Hz. Şuayb'ın kavmi olup, yeşillik, ağaçlı ve bol çayırli beldenin halkıdır.”⁵⁷⁸ Hz. Şuayb bu zalim halka şöyle hitap etti: “(Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık, Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir

⁵⁶⁴ Abdülbâkî, 1998, 383.

⁵⁶⁵ A'râf, 7/85; Hûd, 11/84; Ankebût, 29/36.

⁵⁶⁶ Şuarâ, 26/176-177.

⁵⁶⁷ A'râf, 7/85; Hûd, 11/84; Ankebût, 29/36.

⁵⁶⁸ Cevdet, ts., 17.

⁵⁶⁹ Ümit, “Şuayb”, 2010, C. XXXIX, 222-223.

⁵⁷⁰ A'râf, 7/85.

⁵⁷¹ Şuarâ, 26/177,179.

⁵⁷² A'râf, 7/85; Şuarâ, 26/181.

⁵⁷³ Hûd, 11/85.

⁵⁷⁴ A'râf, 7/85-86,90; Hûd, 11/84-86; Şuarâ, 26/181-183.

⁵⁷⁵ Hûd, 11/89.

⁵⁷⁶ Taberî, ts., 111.

⁵⁷⁷ Hicr, 15/78-79.

⁵⁷⁸ Râzî, 1981, C. XIX, 208; Maturîdî, 2006, C. VIII, 52.

*ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.*⁵⁷⁹
Ardından Hz. Şuayb'ın şu emirleri geldi: “*Ölçüyü tastamam yapın., (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. Sizi ve önceki nesilleri yaratan (Allah)dan korkun.*”⁵⁸⁰

Eyke halkı bu sözler karşısında hiddetlendiler. Hz. Şuayb ile eğlenmeye yöneldiler. Onlar Hz. Şuayb (a.s.)'a: “Sen büyülenmiş birisin! Sen de tıpkı bizim gibi bir insansın. Biz seni yalancılardan biri sayıyoruz.”⁵⁸¹ dediler. Eyke halkı bununla yetinmediler ve “eğer doğru söylüyorsan bize gökten azap indir dediler.”⁵⁸² Hz. Şuayb bu isteğe şöyle cevap verdi: “*Rabbim, yaptıklarınızı en iyi bilendir*”⁵⁸³ “Bunun üzerine gölge gününün azabı onları yakaladı.”⁵⁸⁴

Eyke halkı, Hz. Salih'ten doğru söylediğini ispat etmesi için azap isteyince güneş yedi gün son derece yakıcı bir sıcaklık ortaya çıkardı. Bu sırada gökyüzünde bir bulut belirerek ve serin bir rüzgâr esti. Eyke halkı bu bulutun gölgesinde biriktiği sırada birden buluttan ateş indi ve Eyke halkı yeryüzünden silindi.⁵⁸⁵

*“Biz onlardan da intikam aldık. İkisi de (Eyke ve Medyen) açık bir yol üzerindedir.”*⁵⁸⁶

Âyette zikredilen “o ikisinden” kelimesi ile kastedilen Hz. Lût'un kavmi ile Hz. Şuayb'ın kavmi olduğu veyahut da Eyke ve Medyen halkı olduğu konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır.⁵⁸⁷ “*İkisi de açık bir yol üzerindedir.*”⁵⁸⁸ âyeti ile kastedilenler Medyen ve Eyke halkının yaşadığı yer olabilir.⁵⁸⁹ Çünkü her iki kavmin yaşadığı bölge işlek bir yol üzerinde yer alır. Ya da bu âyetle kastedilen az ileride işaret edilen Lût (a.s.)'ın kavminin yaşadığı yer ile Şuayb (a.s.)'ın yaşadığı yer olabilir.⁵⁹⁰

⁵⁷⁹ Şuarâ, 26/177-180.

⁵⁸⁰ Şuarâ, 26/181-184.

⁵⁸¹ Şuarâ, 26/185-186.

⁵⁸² Şuarâ, 26/187.

⁵⁸³ Şuarâ, 26/188.

⁵⁸⁴ Şuarâ, 26/189.

⁵⁸⁵ İsmail Çakan, *Kur'an'a Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2014, s. 140.

⁵⁸⁶ Hicr, 15/79.

⁵⁸⁷ Râzî, 1981, C. XIX, 209.

⁵⁸⁸ Hicr, 15/79.

⁵⁸⁹ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1972, C. IV, 320.

⁵⁹⁰ Kutub, 1972, C. IV, 320.

Yok edilen bu şehirlerin işlek bir yol üzerinde bulunmaları insanların ibret almaları içindir. Çünkü bu yerler yoldan geçen herkesin görebileceği mesafede bulunmaktadır. Mekke müşriklerinin de ticaret yolu üzerinde bulunan bu şehirler aslında onlar için apaçık bir uyarı ve tehdit niteliği taşımaktadır. Çünkü helak edilen bu kavimler de kendileri gibi peygamberlerini yalanladılar ve öldürmeye çalıştılar. Ancak Allah Rasûllerini koruyarak son derece sapkın olan bu kavimleri helak etti.

2.5.5. Hz. Salih ve Semud (Hicr) Halkı

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحَجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذْتَهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا أَعْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

“Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı. Biz onlara mu’cizelerimizi vermiştik; fakat onlardan yüz çevirmişlerdi. Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyarlardı. Onları da sabaha çıkarırken o korkunç ses yakaladı. Kazanmakta oldukları onlardan hiçbir zararı savmadı.”⁵⁹¹

Semud kavmi Hz. Salih’in kavmi olup arabü’l-ârîbe olarak adlandırılan nesli kesilmiş olan eski Arap kabilelerindendir. Âd kavminin devamı olarak kabul edildikleri için ikinci Âd kavmi olarak da adlandırılmaktadırlar.⁵⁹² Semud kavmi Kur’ân’da “ashâbu’l-Hicr”⁵⁹³ olarak adlandırılmaktadır. Bu kavmin yaşadığı bölgede yazları suların az olması sebebiyle bu bölgede yaşayanlara “semed” (suyu az olmak) kökünden türetilen Semûd ismi verilmektedir.⁵⁹⁴ Semûd kavmi bugün Medine ile Şam arasında yer alan ve Vâdilkurâ olarak adlandırılan kayaların etrafını çevrelediği bu bölgede yaşamıştır ve merkezleri Hicr’dir. Bu bölgeye Hicr denilmesinin sebebi son derece korunaklı bir yer olmasındandır. “Hicaz”ın kuzeyindeki Hicr bölgesi günümüzde Medâinüsâlih olarak da isimlendirilir.⁵⁹⁵

Kur’ân’da Salih (a.s.)’ın Semûd kavmine risâlet görevi ile gönderildiği belirtilmiş,⁵⁹⁶ kavmi içerisinde kendisine güvenilen, iyilik yapan, itibarlı bir aileye sahip olan ve geleceğe dair kendisinden ümit beslenen biri olarak kabul edildiği zikredilmiştir.⁵⁹⁷ İslâm kaynaklarında yer alan bilgilere göre, Hz. Salih’in soyu Nûh

⁵⁹¹ Hicr, 15/80-84.

⁵⁹² Celal Kırca, “Semûd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, C. XXXVI, s. 500-501.

⁵⁹³ Hicr, 15/80.

⁵⁹⁴ İbn Manzûr, 1986, 503.

⁵⁹⁵ Harman, “Hicr”, 1998, C. XVII, 454-455.

⁵⁹⁶ A’râf, 7/73; Neml, 27/45.

⁵⁹⁷ Hûd, 11/62.

(a.s.)'a dayanır.⁵⁹⁸

Kur'ân'da bu kavmin; Âd kavminden sonra ve Mûsâ peygamberden önceki bir dönemde yaşadığı,⁵⁹⁹ bahçelerde, pınar başlarında, ekinlerde, meyveleri olgunlaşmış hurmalıkların olduğu yerlere sahip oldukları⁶⁰⁰ ve dağlarda kayaları yontarak evler yaptıkları⁶⁰¹ anlatılmaktadır. Semûd kavmi, taş oymacılığı ve nakkaşlık sanatında maharetlidirler. Zira evlerinin dış duvarlarına yaptıkları nakış ve tasvirlerle bu konuda mâhir olduklarını göstermişlerdir.⁶⁰²

Kur'ân'da Semûd kavminden yirmi bir sûrede bahsedilmekte⁶⁰³ ve bu kavme bir uyarıcı olarak gönderilen Hz. Salih'in tevhid mücadelesi anlatılmaktadır. Semûd kavmi putlara tapmaya ve peygamberlerini yalanlamaya başladılar.⁶⁰⁴ Semûd kavmi Allah'a şirk koşarak putlara tapmaya ve yeryüzünde fesat çıkarmaya başladıkları zaman Allah Teâla içlerinden kendisine güvenilen saygın bir aileden olan Hz. Salih'i kendilerine bir uyarıcı olarak gönderdi. Hz. Salih kavmine kendilerine gönderilmiş güvenilir bir peygamber olduğunu,⁶⁰⁵ Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını ve kendisine itaat etmelerini⁶⁰⁶, bunun için kendilerinden hiçbir karşılık talep etmediğini⁶⁰⁷ söylemiştir. Ayrıca Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlatarak bu nimetlere karşılık olarak Allah'tan sakınıp kendisine itaat etmelerini ve yeryüzünde fesat çıkarmamalarını istemiştir.⁶⁰⁸ Bunun üzerine kavmi Hz. Salih'i yalanlayarak ona: “*Sen de bizim gibi beşersin, sana mı inanacağız. Sen yalancı ve şumarığın birisin.*”⁶⁰⁹ dediler. Ayrıca “*Sen önceden içimizde ümit beslenen birisiydin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmayı bize yasaklıyor musun? Şüphesiz biz kendisine ibadet etmeye çağırдыңın şeyden ciddi bir şüphe duyuyoruz.*”⁶¹⁰ dediler.

Hz. Salih ısrarla kavmine tebliğde bulunmaya devam etti. Bunun üzerine

⁵⁹⁸ Güç, “Salih”, 2009, C. XXVI, 32-33.

⁵⁹⁹ A'râf, 7/73; Neml, 27/45.

⁶⁰⁰ Şuarâ, 26/147-148.

⁶⁰¹ A'râf 7/74; Hicr 15/82; Şuarâ 26/149.

⁶⁰² Kırcâ, “Semûd”, 2009, C. XXXVI, 500-501.

⁶⁰³ Abdülbâkî, 1998, 503.

⁶⁰⁴ Hicr, 15/80; Şuarâ, 26/141.

⁶⁰⁵ Şuarâ, 26/143.

⁶⁰⁶ Şuarâ, 26/142.

⁶⁰⁷ Şuarâ, 26/145.

⁶⁰⁸ Şuarâ, 26/146-149; A'râf, 7/74.

⁶⁰⁹ Kamer, 54/23-25.

⁶¹⁰ Hûd, 11/62.

peygamberliğini doğrulayacak bir mu'cize getirmesini istediler⁶¹¹ ve ancak o zaman inanacaklarını söylediler. Hz. Salih mu'cize olarak onlara dişi bir deve getirdi. Mu'cize, istek üzere olursa, mu'cizeyi isteyenlerin inanması gerekirdi. İnanmazsa sonunda azap gelirdi. Bu gerçeği Allah Teâla şöyle belirtti: *“Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz. Şimdi onları gözetle ve sabret.”*⁶¹²

Mu'cize olarak kayanın içinden dişi bir deve çıktı. Bu deve bütün kavmin içtiği su kadar su içer, içtiği su kadar da süt verirdi.⁶¹³ Semûd kavmi bu durumdan hoşnut olmamıştı. Allah Teâla suyun nöbetleşe kullanılmasını emretti.⁶¹⁴ Hz. Salih bu emri kavmine şöyle bildirdi: *“İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır. Sakın ona bir kötülük dokundurmayın. Yoksa büyük bir günün azabı sizi yakalar.”*⁶¹⁵

Devenin varlığından rahatsız olan inkârcı bir grup deveyi yok etme planları yaptılar. Bu grup dokuz kişilik bir çeteydi ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlardı.⁶¹⁶ “Rivayete göre Kudâr b. Salif adlı bir kişi deveyi yakalayıp ayaklarını kesti, diğerleri de kılıçlarıyla onu parçaladılar.”⁶¹⁷ “Ardından kendilerini korkuttuğu azabı getirmesi için Sâlih peygambere meydan okudular.”⁶¹⁸ Bunun üzerine Hz. Salih kavmine: “Üç gün daha yaşayın sonra helâk olacaksınız.”⁶¹⁹ dedi. Bunun üzerine “halkı Hz. Salih’i ve ailesini gece öldürmeye karar verdiler.”⁶²⁰ Fakat dördüncü günün sabahında “kuvvetli bir sarsıntı onları yakaladı ve yurtlarında yüzüstü hareketsiz çöke kaldılar.”⁶²¹ Semûd kavminin “yaptıklarına karşılık, alçaltıcı azap yıldırımını onları çarptı.”⁶²² “Onların üzerlerine korkunç bir ses gönderildi ve helâk oldular.”⁶²³

Semûd kavmine üç gün mühlet verilmişti. “Bu üç günlük süre içinde birinci gün inkârcıların yüzlerinin sarardığı, ikinci gün yüzlerinin kızardığı, üçüncü günde

⁶¹¹ Şuarâ, 26/154.

⁶¹² Kamer, 54/27.

⁶¹³ Güç, “Salih”, 2009, C. XXVI, 32-33.

⁶¹⁴ Kamer, 54/28.

⁶¹⁵ Şuarâ, 26/ 155-156.

⁶¹⁶ Neml, 27/48.

⁶¹⁷ Güç, “Salih”, 2009, C. XXVI, 32-33.

⁶¹⁸ A’râf, 7/77.

⁶¹⁹ Hûd, 11/65.

⁶²⁰ Neml, 27/49.

⁶²¹ A’râf, 7/78.

⁶²² Fussilet, 41/17.

⁶²³ Hicr, 15/83.

karardığı ve bu şekilde içeriden bir bozulmanın ortaya çıktığı, üç gün tamamlandığında ise âsi kavmin tamamen yok olmak üzere helâk edildiği belirtilmiştir.”⁶²⁴

Hz. Muhammed (s.a.v.), Tebük Gazvesi’nin meydana geldiği zamanlarda ordusuyla beraber Semûd kavminin harabelerinin bulunduğu Hicr bölgesine konaklamışlar, ordu Semûd kavminin kullanmış olduğu kuyudan sudan içmiş ve yemek hazırlamıştır. Ancak Allah Rasûlü yemeği yememelerini söylemiştir. Daha sonra ordusunu konaklamış oldukları bu yerden kaldırarak Salih (a.s.)’a mu’cize olarak gönderilen devenin su içmiş olduğu kuyunun başına götürmüştür. Böyle davranmasının sebebini ise “Semûd kavminin başına gelen felaketin sizin de başınıza gelmesinden korktum.” şeklinde açıklamıştır.⁶²⁵ Bir rivayette de Hz. Muhammed (s.a.v.) Hicr bölgesinde bulunduğu bir zamanda, Hicr toplumunun başına gelenlerden büyük bir üzüntü duymuş ve yanında bulunanları bu olaydan ibret almalarına teşvik etmiştir.⁶²⁶

2.6. HZ. MUHAMMED (S.A.V.)’E VERİLEN EMİR VE TAVSİYELER

Allah Teâla geçmiş peygamberlerin hayatlarından kesitler verdikten sonra Rasûlüne sabırlı olmasını ve kendisini yalanlayanlara karşı güzel muamele de bulunmasını istemiştir. Çünkü inkara ısrarla devam etmekte olanların başlarına da tıpkı helâk edildiği belirtilen kavimlerin başlarına gelecektir gelecektir. Bu sebeple kendisinin sadece apaçık bir uyarıcı olduğunu söylemesi emredilmiştir. Bununla sen müşriklere azabı hatırlat, biz sana mutlaka yardım edeceğiz denilmiştir. Allah Teâla daha sonra Rasûlüne, dünyanın nimetlerine değer vermemesini emretmiştir. Çünkü kendisine bunlardan daha kıymetli olan yedi âyeti ve Kur’ân’ı vermiştir. Son olarak Allah Teâla Rasûlüne canını sıkımasını, ölüncüye kadar Allah’a tesbih, hamd ve secde etmesini emretmiştir. Bu başlık altında ele alınan bu konular alt başlıklarda daha detaylı açıklanmaya çalışılmıştır.

2.6.1. Sabırlı Ol ve Güzel Muamele Et

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ (٨٥) إِنَّ رَبَّكَ
هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ (٨٦)

⁶²⁴ Güç, “Salih”, 2009, C. XXVI, 32-33.

⁶²⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 117.

⁶²⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 58, 72; Buhârî, “Megâzi”, 80; Müslim, “Zühd”, 38.

*“Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık. O saat (kıyamet), mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et. Şüphesiz Rabbin hakkıyla yaratan pek iyi bilendir.”*⁶²⁷

Allah Teâla, “gökleri, yeri ve arasında bulunanları ancak ve ancak hak ile yaratmıştır.”⁶²⁸ Bu yaratılış fesada, şerre ve batıla uygun değildir. Dolayısıyla Allah Teâla hikmetinin bir tezahürü olarak zalimlerin helakını ve fesatlıklarını yeryüzünden kaldırır. Bu hususla ilgili diğer ayetlerde şöyle buyrulur: “*Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri biz boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Vay o inkâr edenlerin ateşteki hâline!*”⁶²⁹ “*Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?*”⁶³⁰

Taberî bu âyeti şu şekilde açıklamaktadır: “ ‘Biz gökleri, yeri ve arasında bulunanları adaletle yarattık.’⁶³¹ Bu sebeple bu surede kıssaları anlatılan milletlerin hiçbirine zulmedilmemiştir. Bu kimselerin helak edilmesi hak etmiş oldukları ceza sebebiyledir. Zira yerde, gökte ve bu ikisi arasında bulunan yerlerde ancak ilahi adalet tecelli eder.”⁶³²

Yüce Allah, önceki âyetlerde geçmiş ümmetlerin kıssalarından ve helak oluşlarından bahsettikten sonra bu âyeti zikretmiştir. Allah Teâla bu âyet ile habibine kavminin yaptıklarına karşılık sabırlı olmasını istemiştir. Çünkü geçmiş ümmetlerde kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamışlar ve hakkı tanımamışlardır. Allah Rasûlü, geçmiş kavimlerin de bu şekilde taşkınlık yaptıklarını bildirilmesi kendi kavminin taşkınlıklarına sabretmesini kolaylaştırmak içindir.

Allah Teâla geçmiş ümmetlerin azabından bahsettikten sonra Rasûlüne, “*O saat (kıyamet), mutlaka gelecektir.*”⁶³³ buyurmuştur. Bununla Rasûlullah'a sanki şöyle denilmek istenmiştir: “Geçmiş milletlerin isyanına ve yalanlamalarının karşılığını onları yok ederek verdik. Senin ümmetinden isyan edenlerin ve yalanlayanların cezası da mutlaka verilecektir.” Kıyamet mutlaka gelecektir ve

⁶²⁷ Hicr, 15/85-86.

⁶²⁸ Hicr, 15/85.

⁶²⁹ Sa'd, 38/27.

⁶³⁰ Mü'minûn, 23/115.

⁶³¹ Hicr, 15/85.

⁶³² Taberî, 1994, C. IV, 490.

⁶³³ Hicr, 15/85.

Allah seni yalanlayan kimselerden senin için intikam alacaktır.⁶³⁴ Böylece Allah, Rasûlünü yalanlayanların kıyamet günü hesap vereceklerini bildirerek onu teselli etmiştir.⁶³⁵

Allah Teâla, kavminin kendisine yapmış olduğu kötü davranışlara karşılık Hz. Peygambere onların tüm haksızlıklarına, yalanlamalarına ve hakaretlerine karşı “*Şimdilik onlara güzel muamele et.*” buyurmuştur. Bu âyetin cihat âyetleri ile neshedildiği de söylenmektedir.⁶³⁶ Razî ise bu görüşü uzak bulmuştur. Çünkü ona göre Allah Teâla bu âyet ile Rasûlünün güzel huyunu ve müsamahasını göstermek istemiştir. Dolayısıyla bu âyetin mensuh sayılması mümkün değildir.⁶³⁷

2.6.2. Allah’ın Hz. Peygamber Üzerindeki Nimetleri

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

“Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur’an’ı verdik”⁶³⁸

Yüce Allah Rasûlünü üzen inkarcıların alaycı tutumlarına karşılık habibini teselli etmek için kendisine son derece kıymetli bir hediye olan “tekrar tekrar okunan yedi âyeti ve Kur’ân’ı vermiştir.”⁶³⁹

“*Tekrarlanan yedi âyet*” olarak tercüme edilen ifadede geçen mesânî kelimesi, bükülmek, kıvrılmak, tekrar edilmek suretiyle ikilenen, kıvrımlı anlamlarına gelmektedir.⁶⁴⁰ “*Tekrarlanan yedi âyet*” ifadesi ile kastedilenin ne olduğu hususunda tefsir kitaplarında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşleri şöyle açıklayabiliriz:

Hz. Ali, Hz. Ömer, Ebu Hureyre, İbn Mes’ud, Hasan el-Basrî, Mücâhid, Dahhâk, Katâde gibi birçok sahabi ve tabiun alimleri tekrarlanan yedi ayet ile kastedilenin Fâtihatül-Kitâb olduğu görüşündedirler.⁶⁴¹ Fatiha sûresinin mesânî diye anılması ise yedi âyetten oluşması, her namazda tekrarlanması, kendisi ile birlikte peşinden bir zammı sûre okunması, sûrenin ilk yarısında Allah Teâla’ya övgü, ikinci yarısında ise dua bulunması, sûrenin biri Mekke’de biri de Medine’de

⁶³⁴ Beydâvî, 1997, C. III, 216.

⁶³⁵ Taberî, 1994, C IV, 490.

⁶³⁶ Taberî, 1994, C IV, 490; Beydâvî, 1997, C. III, 216.

⁶³⁷ Râzî, 1981, C. XIX, 210.

⁶³⁸ Hicr, 15/87.

⁶³⁹ Hicr, 15/87.

⁶⁴⁰ Yazır, ts., C. V, 219.

⁶⁴¹ Râzî, 1981, C. XIX, 211; Yazır, ts., C. V, 220-221.

olmak üzere iki kere nazil olması gibi sebeplerle açıklanmaktadır.⁶⁴² Ebû Hureyre'den nakledilen bir rivayete göre Hz. Muhammed (s.a.v.): “*Fatiha, es-Seb’ul-Mesânî’dir. O, bana verilen yüce Kur’ân’dır.*”⁶⁴³ demiştir.

İbn Ömer, Said b. Cübeyr ve Mücâhid, es-Seb’ul-Mesânî ile kastedilenin yedi uzun sûre olduğu görüşündedirler.⁶⁴⁴ Bu yedi uzun sûre Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En’am, A’râf ve Tevbe ile birlikte Enfâl sûreleridir.

İbn Abbas ve Tâvus’tan rivayet edildiğine göre es-Seb’ul-Mesânî ile Kur’ân’ın tamamı kastedilmiştir.⁶⁴⁵

Bir diğer görüşe göre ise es-Seb’ul-Mesânî ile kastedilen Ha-Mim ile başlayan yedi sûredir.⁶⁴⁶ Bunlar peş peşe gelen Mü’min, Fussilet, Şûra, Zuhruf, Duhân, Câsiye ve Ahkâf sûreleridir.

Yine es-Seb’ul-Mesânî ile kastedilen Allah’ın emirleri yasakları, meseller ve kıssalardır.⁶⁴⁷

Sonuç olarak diyebiliriz ki Allah Teâla Rasûlüne, üzülp canını sıkmasını, Allah’ın her zaman kendisinin yanında olduğunu ifade etmiş ve kendisine Kur’ân nimetinin verildiğini hatırlatmıştır. Bununla müşriklere özenmemesini, onlara verilen nimetleri istememesini çünkü kendisine verilen şeyin daha hayırlı olduğu vurgulanmıştır.

2.6.3. Dünya Nimetlerine Değer Verme

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

“*Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülmeye ve müminlere alçak gönüllü ol.*”⁶⁴⁸

Allah Teâla, Rasûlüne verdiği “tekrarlanan yedi âyet ve Kur’ân”⁶⁴⁹ nimetini bildirmesinin hemen akabinde Rasûlullah’a müşriklere verilen dünya nimetlerine karşı arzu duymamasını emretmiş ve gözünü ona dikmekten sakındırmıştır. Göz dikmenin ne olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunları şu şekilde

⁶⁴² Râzî, 1981, C. XIX, 211-212; Yazır, ts., C. V, 220-221.

⁶⁴³ Tirmizî, “Tefsir”, 16.

⁶⁴⁴ Yazır, ts., C. V, 220; Sâbûnî, ts., C. II, 115; Râzî, 1981, C. XIX, 213.

⁶⁴⁵ Taberî, 1994, C. IV, 491; Maturîdî, 2006, C. VIII, 57; Yazır, ts., C. V, 220; Râzî, 1981, C. XIX, 213.

⁶⁴⁶ Beydâvî, 2006, C. III, 216.

⁶⁴⁷ İbn Kesîr, 2008, C. IV, 546.

⁶⁴⁸ Hicr, 15/88.

⁶⁴⁹ Hicr, 15/87.

açıklayabiliriz:

Allah Teâla bu âyet ile resulüne sanki şöyle demek istemiştir: “Sana Kur’ân verildi. Senin gönlün ve zihnin dünyaya yönelmekle meşgul olmasın.”⁶⁵⁰ Hz. Ebû Bekir’den şöyle rivayet edilmiştir: “Kime Kur’ân verilir de kendisine dünyalık verilmiş olanı üstün görürse, bu kimse değeri büyük olanı küçültmüş, değeri küçük olanı ise büyütmüş olur.”⁶⁵¹

Allah Teâla müşriklere vermiş olduğu nimetlere onlar gibi bakmayı Hz. Peygamber’e yasakladı. Çünkü onlar Allah katında değerli ve önemli kimseler olmaları sebebiyle kendilerine bu nimetlerin verildiklerine inanmaktaydılar.⁶⁵²

Kendilerine dünya nimeti verilmesi dolayısıyla müşrik kimseler mü’minlere karşı kibirli ve alaycı bir tutum içerisindeydiler. Bu sebeple Allah Teâla sanki bu kimselerin faydalanmış olduğu nimetlere yönelmeyi ve onları tercih etmeyi Hz. Peygamber’e yasaklamıştır.⁶⁵³ Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmuştur: “Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah, bununla ancak onlara dünya hayatında azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.”⁶⁵⁴ “Onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak verdiğimiz şeylere gözünü dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha kalıcıdır.”⁶⁵⁵

Allah Teâla daha sonra “Onlardan dolayı üzülme” buyurmuştur. Bu âyet sanki “İman etmemeleri sebebiyle müslümanların onlarla güçlenip çoğalmıyorlar diye üzülme.”⁶⁵⁶ demektir. Allah Teâla Hz. Peygamber’i onlara karşı üzülmekten, onlara karşı kalbinde bir iltifat ve kıymet duygusu beslemekten nehyetmiştir. Allah Teâla müşrik kimseler için şefkat göstermeyi değil onlara karşı sert davranmayı emretmiştir. Nitekim âyet de şöyle zikredilmektedir: “Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!”⁶⁵⁷

Bu âyet Hz. Peygamber’i yasaklamak manasında değil de onu teselli etmek

⁶⁵⁰ Râzî, 1981, C. XIX, 214.

⁶⁵¹ Râzî, 1981, C. XIX, 214; Ebu’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vil (Tefsîru Neseî)*, (Thk: Seyyid Zekerriyya), Mektebetu Nezâr, 2013, s. 575.

⁶⁵² Maturîdî, 2006, C. VIII, 59.

⁶⁵³ Maturîdî, 2006, C. VIII, 60.

⁶⁵⁴ Tevbe, 9/55.

⁶⁵⁵ Tâ-Hâ, 20/131.

⁶⁵⁶ Râzî, 1981, C. XIX, 215; Taberî, 1994, C. IV, 492; Yazır, ts., C.V, 222.

⁶⁵⁷ Tevbe, 9/73.

ve kendisinden üzüntüyü kaldırmak manasında olma ihtimali vardır.⁶⁵⁸ Çünkü Allah Resulü müşriklerin Allah'ı inkâr etmelerine ve iman etmemelerine karşı çok üzülmüyordu. Öyleki neredeyse kendini bunun için telef edecekti. Allah Teâla şöyle buyurdu: *“Kötü işli kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören kimse (kötülüğü hiç istemeyen kimseye benzer) mi? Allah dilediğini sapıklığa yöneltir, dilediğini doğru yola iletir. O halde onlar için üzümlere kendini helâk etme! Allah, onların ne yaptıklarını biliyor.”*⁶⁵⁹ “Onlar için üzümlere kendini helâk etme!”⁶⁶⁰ âyeti ile kastedilenin Hz. Peygamber'in kendisine karşı kurmuş oldukları tuzaklara üzümlere ve müşriklerin yapmış olduğu hileler karşısında kalbinin daralması ihtimali de vardır.⁶⁶¹ Allah Teâla bu konuda şöyle buyurmaktadır: *“(Resûlüm!) Onların yüzünden tasalanma, kurmakta oldukları tuzaklardan ötürü sıkıntı duyma.”*⁶⁶²

Kafirlere karşı şiddetli ve sert davranmayı emreden Allah Teâla, Hz. Peygamber'e mü'minlere karşı ise nazik, kibar ve alçak gönüllü davranmasını emretmiştir. Bu Allah Teâla'nın mü'minleri nitelediği bir özelliktir. Nitekim bu husus şu âyetlerde belirtilmiştir: *“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven mü'minlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihat ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldanmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.”*⁶⁶³

Sonuç olarak âyet ile kastedilenin; Habibim, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, bu geçici dünya nimetlerini verdiğimiz kimselerin mallarına sakın gönlün kaymasın. Çünkü kafirler bir imtihan vesilesi olan bu mallar ile dünyada eğlenecekler, zevk sürecekler en sonunda ise önceki kavimler gibi korkunç bir azaba uğrayacaklardır. Allah Teâla'nın inkâr etmelerine karşılık kendilerine mal vermesi onların günahlarını artırmak içindir.⁶⁶⁴ Nitekim onlara verilenler sana verilenlerin yanında küçücük kalmaktadır.

2.6.4. Peygamber Bir Uyarıcıdır

⁶⁵⁸ Maturîdî, 2006, C. VIII, 62.

⁶⁵⁹ Fâtır, 35/8.

⁶⁶⁰ Fâtır, 35/8.

⁶⁶¹ Maturîdî, 2006, C. VIII, 62.

⁶⁶² Neml, 27/70.

⁶⁶³ Maide, 5/54.

⁶⁶⁴ Al-i İmrân, 3/178.

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ
لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

“De ki: Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım. Nitekim biz, komplo kuranlara (azabı) indirmişizdir. Onlar, Kur’ân’ı tutarsız parçalar olarak nitelendirenlere gelince, Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz.”⁶⁶⁵

Allah Teâla Hz. Peygamber’e “Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım”⁶⁶⁶ demesini emretmiştir. Hz. Peygamber bütün hususlarda yeterli açıklamalarda bulunmuş ve deliller getirmiştir. Buna rağmen inanmayan kavmine karşı Allah Teâla sanki tehdit eder bir şekilde şöyle demektedir: “Resulüm o müşriklere, ‘Ben sizleri can yakıcı bir azabın geleceğinden haberdar ederek uyarıyorum.’ de.”⁶⁶⁷ Yani müşriklerin inkâr etmeye devam etmeleri durumunda daha önceki ümmetlerin başına gelen azabın kendilerinin başına da geleceğini bildirmiştir.

Kur’ân’ı bölüp parçalayanlar anlamına gelen “el-muktesimîn” kelimesi ile kastedilenlerin kim olduğu hususunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler şu şekilde izah edilebilir: Bu kimseler hac zamanı insanların Allah Rasûlüne iman etmesini engellemek için Mekke’nin yollarını kapatan kimselerdir.⁶⁶⁸ Bu müşrikler Hz. Peygamber hakkında insanlara o sihirbazdır, kahindir, şairdir, mecnundur gibi sözler söyleyerek insanları Rasûlullahtan uzaklaştırmaktaydılar.⁶⁶⁹

Muktesimîn (مقتسمين) ile kastedilen kimseler Yahudi ve Hıristiyanlardır.⁶⁷⁰ Zira Yahudi ve Hıristiyanlar, Kur’ân’ı parçalara ayırarak Tevrat’a uygun olanları kabul etmişler, uymayan kısımları ise inkâr etmişlerdir. Yine onlar şu sure senin hakkındadır, bu sure benim hakkımdadır diyerek alaycı bir tavır takınarak Kur’ân’ı bölüp parçalara ayırmışlardır.⁶⁷¹

Abdullah b. Zeyd Muktesimîn ile kastedilenler Salih (a.s.)’in kavmidir. Çünkü onlar Hz. Salih’i gece öldürmek üzere yemin etmişlerdi.⁶⁷² Bu görüşe göre

⁶⁶⁵ Hicr, 15/89-93.

⁶⁶⁶ Hicr, 15/89.

⁶⁶⁷ Taberi, 1994, C. IV, 91.

⁶⁶⁸ Râzî, 1981, C. XIX, 216; Beydâvî, 1997, C. III, 217.

⁶⁶⁹ Taberi, 1994, C. IV, 91; Maturîdî, 2006, C. VIII, 63; Râzî, 1981, C. XIX, 216; Beydâvî, 1997, C. III, 217.

⁶⁷⁰ Beydâvî, 1997, C. III, 217; Taberi, 1994, C. IV, 91; Râzî, 1981, C. XIX, 216; Yazır, ts., C. V, 222.

⁶⁷¹ Râzî, 1981, C. XIX, 216; Beydâvî, 1997, C. III, 217; Taberi, 1994, C. IV, 91.

⁶⁷² Beydâvî, 1997, C. III, 217; Râzî, 1981, C. XIX, 216; Taberi, 1994, C. IV, 91.

Muktesimîn kelimesi yemin manasında olan “kasem” kökünden gelmektedir.⁶⁷³

Allah Teâla Resulüne, Kur’ân’ı parçalara ayırarak Rablerini inkâr eden kavmine, kendisinden önce gelen peygamberlerinde halkı tarafından yalanla suçlandığını ve bu peygamberlerin getirmiş olduğu kitapları bölüp parçalamaları sonucunda da kendilerini korkunç bir azabın yakaladığını haber vermesini istemiş, kendilerinin de böyle yapması durumunda onların başlarına benzer bir azabın geleceğini ve Allah’ın azabının hak olduğunu ve kendisinin de bir uyarıcı olduğunu bildirmesini emretmiştir.⁶⁷⁴ Bu âyetlerde “Muktesimîn” ifadesi ile hangi grubun kastedildiğine dair açık bir delil bulunmadığı için bu ifade ile Kur’ân’ın bazısının sihir, bazısının yalan, bazısının öncekilerin masalları olduğunu iddia eden Mekkeli müşrikler olabileceği gibi kendi kitaplarının bir kısmını kabul edip bir kısmını yalanlayan Yahudi ve Hıristiyanlarda olabilir.⁶⁷⁵ Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: “*Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği hâlde ağızlarıyla ‘İnandık’ diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin.. Onlar durmadan yalana kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. ‘Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!’ derler.*”⁶⁷⁶

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا
آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

“Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlara yüz çevir! (Seninle) alay edenlere karşı biz sana yeteriz. Onlar Allah ile beraber başka bir tanrı edinenlerdir. (Kimin doğru olduğunu) yakında bilecekler.”⁶⁷⁷

“Sana emrolunanı açıkça söyle” ifadesi ile Hz. Peygamber’e emrolunduğu şeyi açıkça, korkmadan, tam bir ısrar ile tebliğ etmesi emredilmektedir. Müşriklerin, putperestlerin inkârcı ve alaycı davranışlarına aldırmadan kendisine bildirilen hakikatleri insanlara aktarılması emredilmektedir. “Sana emrolunanı açıkça söyle” ifadesinde müfessirler farklı manalara yönelmişlerdir. Şöyle ki:

- İbn Abbas, “sana emredileni yap” anlamında olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷⁸

⁶⁷³ Râzî, 1981, C. XIX, 216.

⁶⁷⁴ Taberî, 1994, C. IV, 91-92.

⁶⁷⁵ Taberî, 1994, C. IV, 92; Râzî, 1981, C. XIX, 217.

⁶⁷⁶ Mâide, 5/41.

⁶⁷⁷ Hicr, 15/94-96.

⁶⁷⁸ İbn Kesir, 2008, C. IV, 551; Taberî, 1994, C. IV, 495; Beydâvî, 1997, C. III, 217; Sâbunî, ts., C. II, 112.

- Mücâhid, “namazda Kur’ân’ı açıktan oku” anlamında kullanmıştır.⁶⁷⁹
- “Sana indirilen vahyi açıkça insanlara tebliğ et” anlamına geldiği söylenmiştir.⁶⁸⁰
- “Hak ile batılı ayır” manasında olduğu da söylenmiştir.⁶⁸¹

Ayrıca tefsir kitaplarında bu âyet nâzil olana kadar Hz. Peygamber’in İslam’a daveti gizli bir şekilde yürüttüğü nakledilmekte olup, bu âyet ile birlikte insanları İslam’a açıkça davet etmeye ve namazı aleni bir şekilde kılmaya başladığı ifade edilmiştir.⁶⁸²

“*Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlara yüz çevir!*”⁶⁸³ âyeti ile Allah Rasûlüne, Kur’ân’ı bölüp parçalayanlara, kendilerine uyan kısımları alarak geri kalan kısımları inkâr edenlere, Kur’ân’ın sihir, büyü, öncekilerin masalları olarak gören Mekkeli müşriklere, putperestlerin alaylarına ve vahyi reddedenlere aldırış etmeden kendisine emrolunan tebliğ görevini yapması emredilmiştir. Nitekim Allah Teâla “(Seninle) alay edenlere karşı biz sana yeteriz.”⁶⁸⁴ buyurarak Hz. Peygamber’i teselli etmiştir.⁶⁸⁵ Tefsir kitaplarında Hz. Peygamber ile alay edenlerin Kureyş’in ileri gelenlerinden beş kişi olan Velid b. Muğire, As b. Vâil, Esved b. Abdî Yeğus, Esved b. Abdülmuttalib ve Hâris b. et-Talat ile olduğu ve bunların çeşitli şekillerde helak edildiği nakledilmektedir.⁶⁸⁶ “*Onlar ileride anlayacaklar!*” âyeti ile Allah Teâla Hz. Peygamber’le alay edenleri açıkça tehdit etmektedir. Bu kimseler yakında kendilerine azap indiği vakit Kur’ân’ı bölmenin ve Allah Resulünü alaya almanın ne olduğu görecektir.⁶⁸⁷

2.6.5. Tesbih, Hamd ve Secde Emri

وَلَقَدْ نَعَلْنَاكَ صَدْرَكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

“*Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun*

⁶⁷⁹ İbn Kesir, 2008, C. IV, 551; Taberî, 1994, C. IV, 495.

⁶⁸⁰ Taberî, 1994, C. IV, 495; Yazır, ts., C. V, 223; Maturîdî, 2006, C. VIII, 64.

⁶⁸¹ Râzî, 2006, C. XIX, 219; Beydâvî, 1997, C. III, 217; Zemahşerî, 2009, 566.

⁶⁸² Taberî, 1994, C. IV, 495; İbn Kesir, 2008, C. IV, 551.

⁶⁸³ Hicr, 15/94.

⁶⁸⁴ Hicr, 15/95.

⁶⁸⁵ Taberî, 1994, C. IV, 496.

⁶⁸⁶ Râzî, 1981, C. XIX, 220; Maturîdî, 2006, C. VIII, 65; Beydâvî, 1997, C. III, 217; Taberî, 1994, C. IV, 496; Zemahşerî, 2009, 566; İbn Kesir, 2008, C. IV, 552; Sâbunî, ts., C. II, 112.

⁶⁸⁷ Maturîdî, 2006, C. VIII, 66; Taberî, 1994, C. IV, 496.

*biliyoruz. Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol! Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!”*⁶⁸⁸

Allah Teâla. kavminin yapmış olduğu alaycı tavırlara, Kur’ân-ı Kerîm’i bölüp parçalara ayırmalarına ve Kur’ân’ın sihir, büyü ve öncekilerin masalları olduğunu söylemelerine karşılık Resulüne, onların söyledikleri şeylerden dolayı canının sıkıldığını biliyoruz.⁶⁸⁹ demiştir. Çünkü insan yapısı gereği kendisine yapılan eziyetlere karşı canı sıkılır. Ancak Allah Teâla hemen akabinde Resulünü teselli ederek üzüntüye ve sıkıntıya düşmemesini Rabbine yönelmesini isteyerek *“Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!”*⁶⁹⁰ diye emretmiştir. Böylece Hz. Peygamber’e şu dört şey emredilmiştir: tesbih, hamd, secde ve ibadet.⁶⁹¹ Yani Allah Teâla, “Ey Muhammed, sen sıkıntılara aldırma, bu sıkıntılardan kurtulmak için Rabbine hamd et ve namaz kılanlardan ol.” demek istemiştir.⁶⁹² Nitekim insan bu çeşit ibadetlerle meşgul olduğunda dünya onun gözünde değersizleşir, hüznün ve sıkıntılardan uzaklaşır.⁶⁹³

Allah Teâla daha sonra *“Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!”*⁶⁹⁴ diye emretmektedir. Bu âyette geçen “yakîn” kelimesini müfessirlerin çoğunluğu “ölüm” olarak açıklamışlardır.⁶⁹⁵ Bir görüşe göre de burada “yakîn” kelimesi “vaad edilen yardım” anlamındadır.⁶⁹⁶ Ancak bu görüş ayetin ruhuna aykırıdır. Buna göre âyetin manası, “Ey Muhammed, ölüm sana gelinceye kadar Rabbine ibadet et.” anlamındadır. Kısacası kul, aklı başında olduğu sürece ölüncüye kadar ibadetle yükümlüdür.

Hitap Hz. Muhammed (s.a.v.)’e olmakla birlikte aslında ona emredilenler ve tavsiye edilenler tüm müslümanları kapsamaktadır. Bizler de dünyada varlıklarıyla övünen ve İslam üzere yaşamayan kimselere özenmemeli ve canımızı sıkmamalıyız. Çünkü bizler Kur’ân gibi son derece kıymetli ilahî bir kitap sahibiyiz. Hiç şüphesiz ki bize verilen bu nimet, kafirlere verilen dünya mallarından

⁶⁸⁸ Hicr, 15/97-99.

⁶⁸⁹ Hicr, 15/97.

⁶⁹⁰ Hicr, 15/98.

⁶⁹¹ Râzî, 1981, C. XIX, 220.

⁶⁹² Taberî, 1994, C. IV, 496-497.

⁶⁹³ Râzî, 1981, C. XIX, 220.

⁶⁹⁴ Hicr, 15/99.

⁶⁹⁵ Râzî, 1981, C. XIX, 221; Taberî, 1994, C. IV, 497; Zemahşerî, 2009, 566; Beydâvî, 1997, C. III, 217; Yazır, ts., C. V, 224; Sâbunî, ts., C. II, 116; İbn Kesir, 2008, C. IV, 553.

⁶⁹⁶ Yazır, ts., C. V, 224.

daha değerli ve Őereflidir. Belki bu geçici dđnya da varlık sahibi olamayacağız ama Allah'a hamd, tesbih ve secde ettiğimiz sđrece ebedđ yurtta cennet nimetlerine kavuŐacaęız. Nitekim ebedđ olan nimetler geçici olan nimetlerden daha 3nemlidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Konulu tefsir metodunun bir çeşidi olan sûre çerçevesi konulu tefsire örnek olarak incelediğimiz Hicr sûresinde, konuların tevhid, nübüvvet ve ahiret olduğunu, aynı zamanda mu'cize, yaratma ve önceki peygamberlerin hayatlarından kesitler de sunulduğunu gördük. Kur'ân'ın genelinde de bu konuların işlenmesi sebebiyle Hicr sûresinin Kur'ân'ın bir özeti mahiyetinde olduğu söylenebilir.

Hicr sûresi Mekkî surelerin genel özelliği olan tevhid akidesini yerleştirmeye çalışır. Sûrede mü'minlerin ve kâfirlerin vasıflarını izah ederek, iman edenlere müjde, inkâr edenlere uyarılarda bulunularak dünya hayatının geçiciliği, ahiret yurdunun ebediliği, kıyametin mutlaka kopacağı, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) emir, tavsiye ve teselli gibi konulara yer verilmiştir. Sûrenin büyük bir bölümünde peygamber kıssaları yer almıştır. Sûrede Âdem (a.s.), İbrahim (a.s.), Lût (a.s.), Şuayb (a.s.) ve Salih (a.s.)'ın hayatından kesitler verilerek azgın ve sapkın kavimlere gönderilmiş olan bu peygamberlerin sabır dolu mücadeleleri anlatılmıştır.

Hicr sûresi hurûf-ı mukattaa ile başlayan 29 sûreden biridir. Kendinden önceki Yunus, Hûd, Yusuf ve İbrahim sûreleri gibi Elif-lâm-râ harfleriyle başlamaktadır. Hicr sûresi bu harflerle başlayarak âdeti inkâr edenlere karşı meydan okumaktadır. Allah Teâla, Kur'ân'da zikredilen bu sûrelerin ve bu harflerden oluşan Kur'ân âyetlerinin apaçık olduğunu bildirmektedir. Hemen akabinde ise müşriklere güçleri yetiyorsa bu harflerin bir benzerini getirmeleri teklifinde bulunmaktadır. Kur'ân âyetlerinin bir benzerini getiremeyen müşriklere karşı Allah Teâlâ, *“Zikr'i (Kur'an'ı) kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.”* (Hicr, 15/9) buyurarak aslında diğer ilahi kitaplar gibi tahrife uğramayacağını ve kıyamete kadar korunacağını garantisini vermiştir. Müşriklerin dünyadaki nefsanî tutkularının kölesi olduğunu ve ahirette ise müslüman olmayı temenni edeceklerini bildirerek devam etmektedir.

Hicr sûresinde Kur'ân'ın her türlü tahriften korunacağına dair garanti verildikten sonra, önceki kavimlere de peygamber gönderildiğini ve kavimlerinin kendileriyle alay ettiklerini ifade eden âyetler gelmektedir. Hz. Peygamber'e iftira atanların ve onunla alay eden kimselerin önceki peygamberlere iftara atanlarla

benzer bir akıbeta sahip olacağına değinilmekte ve inkâr edenlere gökten bir kapıda açılrsa bize büyü yapıldı diyecekleri belirtilmektedir.

Hicr sûresinde aynı zamanda Allah Teâla'nın tabiat olaylarındaki kudret ve hakimiyetine, hayat verenin de öldürenin de Allah Teâla olduğuna değinilmektedir. Ayrıca Âdem (a.s.)'in yaratılışından ve Âdem (a.s.) ile İblis arasında geçenlerden de bahsedilmektedir. İblis'in insanın en büyük düşmanı olduğu, ancak Allah'a iman eden salih kullar üzerinde İblis'in hiçbir etkisinin bulunmadığı belirtilir. Günahtan sakınan ve iyi işler yapan müttaki kimseler için cennet nimetleri vaad edilirken, günahkâr kimseler için ise dehşet verici azaplarla donatılmış olan cehennem tasvir edilir.

Hicr sûresinin büyük bir kısmını kapsamakta olan önceki peygamberlerin kıssalarında ise hak yolu gösteren tüm peygamberlerin halkı tarafından dışlandığı, iftiraya uğradığı, alaya alındığı belirtilerek Hz. Peygamber'e ve ona inanan kimselere teselli verilmiş ve sabırlı olmaları tavsiye edilmiştir. Sûrede Hz. İbrahim'e yaşının oldukça ileride olmasına rağmen bir erkek çocuk sahibi olacağını müjdeleyen meleklerin kendisine misafir oluşundan bahsedilir. Ayrıca bu melekler Hz. İbrahim'e Hz. Lût'un kavminin helâk olacağı haberi de verilmiştir. Azgınlık ve sapkınlık içerisinde yaşayan Hz. Lût'un kavminin ise güzel görümlü erkek şeklinde gelen meleklerle saldırmak istemeleri ve sonrasında ise üzerlerine pişmiş taşlar yağdırılarak, yurtları alt üst edilerek helâka uğradıkları haber verilir. Ayrıca Hz. Şuayb'ın kavmi olan Eyke halkının zalim bir kavim olması sebebiyle helâk oldukları bildirilmiştir. Kur'an'da Eyke halkının ve Lût kavminin Mekke müşriklerine gözdağı vermek için işlek bir yol üzerinde bulunduğu da haber verilmiştir. Bununla ise müşriklere peygamberini inkâr eden kavimlerin başına gelenler hatırlatılarak göz dağı verilmiştir. Son olarak ise Hz. Salih'in kavmi olan Hicr halkından bahsedilmiştir. Hicr halkının peygamberlerini inkâr ettikleri, dağların içini oyarak yaptıkları sağlam ve son derece dayanıklı evlerinin kendilerini kurtarmadığı ve sonunda korkunç bir sesin kendilerine ulaşarak Hicr halkını helâk ettiği anlatılmıştır.

Hemen peşinden ise müşrikleri tehdit edercesine beklenen akıbetin yani kıyametin yakın olduğu bildirilmiştir. Geçmiş kavimlerin inkârcı ve alaycı tutumlarının bir sonucu olarak başlarına gelen ibret verici sonuçların zikredilmesinin hemen akabinde, eğer Allah Rasûlünün peygamber olarak

gönderildiği kavmin, o eski kavimlerin yapmış olduğu peygamberi inkâr ve alay gibi yanlış bir tutum takınmaları sonucu tıpkı onlar gibi helâk olacakları belirtilmiştir. Müşrikler için bir tehdit niteliği taşıyan bu ifadeler, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve mü'minler için ise bir teselli görevi görmektedir. Bu ifadelerle Allah Rasûlüne kendisinin hak olduğunu, Allah'ın kendisinin yanında olduğunu ve müşriklere karşı mutlaka galip geleceğinin bir garantisi verilmiştir.

Hicr sûresinin son kısmında ise Hz. Peygamber'in müşriklerin alaycı tutumlarına aldırılmaması ve sabırlı olması tavsiye edilmiş, kendisinin apaçık bir uyarıcı olduğu, ölünceye kadar Allah Teâla'ya hamd ve ibadet edilmesi emredilmiştir.

Sonuç olarak, Hicr sûresi önce müşriklerin dikkatini çeken harflerle başlamıştır. Bununla da sûrenin içeriğinin merak edilmesini sağlamak istemiştir. Sûrede Kur'ân'ın apaçık olduğu, tahriften korunacağı vurgulanmış ve kendileri gibi peygamberlerini yalanlayanların başlarına gelen helaktan bahsedilmiş, cehennem zikredilerek azap kendilerine hatırlatılmıştır. Böylece müşriklere bir uyarıda bulunulmuştur. Mü'minler için ise bu sûre teselli amacı gütmektedir. Çünkü sadece kendilerinin değil geçmişte Allah Rasûllerine inanan herkesin başlarına benzer sıkıntılar geldiği haber verilmiş ve sabırlarına karşılık cennet nimetleri kendilerine vaad edilmiştir. Son olarak sûrede mü'minlerin dünya nimetlerini istememeleri ve sadece Allah'a hamd, tesbih ve secde etmeleri emredilmiştir. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, müslümanlar kıyamet kopana dek sıkıntı içerisinde olacaklar, inkâr edenlere karşı dünya nimetlerinden daha az yararlanacaklardır. Ancak buna sabredenlere, Allah'a ve Rasûlüne itaat etmeye devam edenlere cennet nimeti verilecektir. Nitekim dünya geçici cennet ise ebedîdir. Geçici olan bir hayat için ebedî olan hayat terk edilemez.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBÂKÎ, M. Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'an*, İstanbul, 1990.
- AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsnedü'l-İmam-ı Ahmed b. Hanbel*, Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- ÂLÛSÎ, Mahmud b. Abdullah el-Huseynî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (Thk: Ali Abdalbârî Atiyye), Dârü'l-Kütübî'l-İlmiye, Beyrut, 1994.
- AYDEMİR, Abdullah, "Fezâilü'l-Kur'an", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.
- BEYDAVÎ, Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, (Thk: Muhammed Abdurrahman Maraşlı), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut, 1997.
- BİLGİZ, Musa, "Kur'an'da Nübüvvet, Peygamberlik", *Diyanet İlmi Dergi*, S. 1, 2013.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim, *Sahîhu'l-Buhârî*, (Thk: Muhammed Zühayr b. Nâsır), Dâru Tavku'n-Necât, Dimeşk, 2002.
- BOLAY, Süleyman Hayri, "Âdem", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- CERRAHOĞLU, İsmail Lütfi, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014.
- CEVDET, Ahmet, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, (Sad.: M. M. Bozkurt), Çile Yayınları, İstanbul, ts.
- CÜRCÂNÎ, Muhammed b. Ali es-Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât*, (Thk.: Muhammed Sıddık el-Minşâvî), Dâru'l Fazîle, Kahire, 1413.
- ÇAKAN, İsmail, *Kur'an'a Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2014.
- ÇELEBÎ, İlyas, *İslâm'ın İnanç Esasları*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2014.
- ÇELİK, Hüseyin, "Kur'an'a Göre Hz. Âdem'in Yaratılışı", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları*, S. 2, 2011.
- ÇETİN, Abdurrahman, "Fevâtihi's-Suver", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.
- DEMİR, Şehmus, *Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2003.
- DEMİRCİ, Muhsin, "Esbâb-u Nüzûl", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.
- , *Konulu Tefsire Giriş*, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul, 2013.
- , *Kur'an Tarihi*, M. Ü. İFAV Yayınları, İstanbul, 2015.
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2015.

- DUMAN, M. Zeki, “Fevâtihu’s-Suver”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.
- DURMUŞ, Zülfikar, *Kur’ân’ın Türkçe Tercümeleleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2017.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, Dâru’r-Risaleti’l-İlmiyye, 2009.
- ERDEM, Mustafa , *Hazreti Âdem (İlk İnsan)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- FERMÂVÎ, Abdulhayy, *el-Bidâyetü fi’t-Tefsîri’l-Mevzûi*, yy., Kahire, 1998.
- FERRÂ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Me’âni’l-Kur’ân*, Âlemü’l-kütüb, Beyrut, 1983.
- GÜÇ, Ahmet, “Sâlih”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.
- GÜMÜŞ, Sıddık, *Se’âdet-i Ebediyye*, Hakikat Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- GÜVEN, Şahin, “Günümüz Tefsir Çalışmalarında Yeni Bir Yöntem: Konulu Tefsir Metodu”, *Tarihten Günümüze Kur’an’a Yaklaşımlar*, İlim Yayıma Vakfı Kur’an ve Tefsir Akademisi, İstanbul, 2010.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Hicr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- , “İbrâhim”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- HATÎB, Abdülkerîm, *el-Kasasü’l Kur’ânî fi Mantûkîhî ve Mefhûmih*, Dâru’l Marife, Beyrut, 1985.
- HİCÂZÎ, Mahmud Muhammed, *el-Vahdetü’l-Mevdûiyye fi’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, yy., Kahire, 1970.
- HİREVÎ, *Meâricu’n-Nübüvve*, (Çev.: A.F. Meyân), Berekât Yayınları, İstanbul, 2014.
- İŞİK, Emin, “Hicr Sûresi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- İBN KESİR, Ebu’l-Fidâ İmâmüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, (Çev.: M. Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.
- , *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, (Thk: Sami b. Muhammed es-Salameh), Dâru Taibe, Riyad, 2008.
- İBN MANZÛR, Ebu’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî, *Lisânü’l-Arab*, (Thk: Abdullah Ali el-Kebir vd.), Daru’l-Meârif, Kahire, 1986.
- İSFEHÂNÎ, Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, *el-Müfredât fi Ğarîbu’l-Kur’ân*, Mektebetu Nezâr, ts.
- KESKİN, Hasan, *Kur’an’da Meleklerin Hz. Âdem’e Secdesinin Yorumu*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas, 2002.

- KILAVUZ, Ahmet Saim, *İlmihal-İman ve İbadetler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015.
- KIRCA, Celal, “Semûd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.
- KUTUB, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1972.
- , *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (Çev.: Ö. Aydın- E. Özalp), İşaret Yayınları, İstanbul, 2015.
- MAŞALI, Mehmet Emin, *Kur'an'ın Metin Yapısı*, Otto Yayınları, Ankara, 2015.
- MATURÎDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Mizân, İstanbul, 2006.
- MUKÂTİL B. SÜLEYMAN, Ebu'l-Hasan, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002.
- MÜSLİM, Ebu'l Huseyn el-Kuşeyrî en-Nişâbûrî, *el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*, (Thk: Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- MÜSLİM, Mustafa, *Mebâhis fi't-Tefsîri'l-Mevdûi*, Dâru't-Tedmüriyye, Riyad, 2009.
- NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil (Tefsîru Neseî)*, (Thk: Seyyid Zekeriyya), Mektebetu Nezâr, 2013.
- ÖZLER, Mevlüt, “Tevhid”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.
- ÖZTÜRK, Mustafa, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016.
- RÂZÎ, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Huseyn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, ts.
- SAİD, Abdulsettar Abdulfettah, *el-Medhul ile't-Tefsîri'l-Mevdûi*, Dâru't-Tevzî' Nâşiru'l-İslâmiyye, Kahire, 1991.
- SA'LEBÎ, Ebû İshak Ahmed b. İbrahim en-Neysaburi, *Arâisü'l-Mecâlis*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000.
- SERİNSU, Ahmet Nedim, *Kur'ân ve Bağlam*, Şule Yayınları, İstanbul, 2012.
- SUYÛTÎ, Ebu'l Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- , *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, (Thk: Şuayb el-Arnâvut), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2011.
- , *Lübâbu'n-Nükûl fi Esbâbi'n-Nüzûl*, (Thk: Ahmed Abdüşşâfi), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- , *Tenâsuku'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Süver*, (Thk: Abdulkadir Ahmed Ata), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- ŞENGÛL, İdris, “Kıssa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.

- ŞİRBİNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *es-Sirâcü'l-Münîr*, Matbaatü Bulâk, Kahire, 1997.
- ŞİMŞEK, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân ân Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994.
- , *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Beytü'l-Efkâr, Riyad, ts.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünen-i Tirmizî*, (Thk: Ahmed Muhammed Şakir vd.), Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- TOPALOĞLU, Bekir , "Âhîret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- , *İslâm'da İnanç Esasları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015.
- TUNCER, Faruk, *Kur'an Bütünlüğü Açısından Surelerin Baş Tarafı ile Sonu Arasındaki Münasebet*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.
- TUNÛSÎ, Muhammed Tahir b. Muhammed, *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tûnusiyye, Tunus, 1984.
- TÜRKMEN, Sabri, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", *Diyanet İlmî Dergi*, S. 2, 2007.
- ULUDAĞ, Sevim, *Saffat Suresinin Konulu Tefsir Çalışması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2010.
- ÜMİT, Mehmet, "Şuayb", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zehraveyn Yayınları, İstanbul, ts.
- ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf ân Hakâiki Ğavâmîzi't-Tenzîl*, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 2009.
- ZÜRKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru İsâ el-Bâbî el-Hallabî, Mısır, 1943.